

OD KONVENCIJA DO PRAKSE

UN KONVENCIJA
O PRAVIMA DJETETA

Jačanje kapaciteta stručnjaka iz centara
za socijalni rad za primjenu odredbi
UN Konvencije o pravima djeteta
i Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju
i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici
kroz obuke

KONVENCIJA SAVJETA EVROPE
O SPREČAVANJU I BORBI PROTIV
NASILJA NAD ŽENAMA I
NASILJA U PORODICI

PRIRUČNIK ZA STRUČNE RADNIKE I SARADNIKE
CENTARA ZA SOCIJALNI RAD

OD KONVENCIJA DO PRAKSE
JACANJE KAPACITETA STRUČNJAKA IZ CENTARA ZA
SOCIJALNI RAD ZA PRIMJENU ODREDBI UN KONVENCIJE
O PRAVIMA DJETETA I KONVENCIJE SAVJETA EVROPE O
SPREČAVANJU I BORBI PROTIV NASILJA NAD ŽENAMA I
NASILJA U PORODICI KROZ OBUKE

Podgorica, 2026.godine

Autorka:

mr Ivana Raščanin Radičević

Za izdavača :

Zavod za socijalnu i dječiju zaštitu Crne Gore

Podgorica, 2026. godina

Sadržaj

PREDGOVOR.....	8
1. UVOD.....	9
1.1. Svrha priručnika	10
1.2. Ciljevi priručnika.....	10
1.3. Metodologija izrade priručnika	10
1.4. Struktura priručnika	11
2. MEĐUNARODNI STANDARDI ZAŠTITE PRAVA DJETETA I ZAŠTITE OD NASILJA	12
2.1. Osnovni principi UN Konvencije o pravima djeteta	13
2.2. Osnovni principi Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama	15
2.3. Ključne obaveze države i profesionalaca.....	18
2.4. Standardi prevencije, zaštite i podrške žrtvama	20
2.5. Komplementarnost konvencija i integrisani pristup	21
3. NACIONALNI NORMATIVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR	23
3.1. Zakonski okvir u oblasti socijalne i dječje zaštite	23
3.2. Sistem zaštite djece od nasilja u Crnoj Gori	24
3.3. Sistem zaštite od nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja	25
3.4. Uloga centara za socijalni rad.....	26
3.5. Međusektorska saradnja i upućivanje	27
4. OD STANDARDA DO PRAKSE-PRIMJENA U RADU CENTARA ZA SOCIJALNI RAD	29
4.1. Princip najboljeg interesa djeteta u praksi.....	29
4.2. Pravo djeteta na participaciju	31
4.3. Rodna perspektiva u radu sa korisnicima.....	32
4.4. Prepoznavanje i procjena rizika od nasilja	32
4.5. Planiranje i sprovođenje mjera zaštite.....	33
4.6. Rad sa djecom žrtvama i svjedocima nasilja	34
4.7. Rad sa ženama žrtvama nasilja	36
5. PRAKTIČNE SMJERNICE ZA POSTUPANJE STRUČNJAKA	38

5.1. Koraci u radu na slučaju	38
5.2. Standardizovani pristupi procjeni i intervenciji.....	42
5.3. Komunikacija sa djecom i ženama žrtvama nasilja	43
5.4. Etički principi i profesionalni standardi	44
5.5. Prevencija sekundarne viktimizacije	45
6. STUDIJE SLUČAJA I PRIMJERI IZ PRAKSE.....	46
6.1. Nasilje nad djetetom u porodici.....	47
6.2. Dijete svjedok nasilja nad majkom.....	50
6.3. Rodno zasnovano nasilje u partnerskom odnosu	51
6.4. Multidisciplinarni pristup u složenom slučaju	53
6.5 Ključne profesionalne pouke iz prikazanih slučajeva	55
7. PROFESIONALNE KOMPETENCIJE I STANDARDI POSTUPANJA U RADU SA ŽRTVAMA NASILJA	57
7.1. Uloga i odgovornost stručnih radnika u sistemu zaštite	57
7.2. Trauma-informisani pristup u radu sa žrtvama nasilja.....	58
7.3. Komunikacija sa djecom žrtvama i svjedocima nasilja.....	62
7.4. Komunikacija sa odraslim žrtvama nasilja	66
7.5. Rodno odgovoran pristup u radu sa žrtvama nasilja	71
7.6. Međusektorska saradnja i koordinacija u zaštiti žrtava nasilja	75
7.7. Profesionalna etika, povjerljivost i odgovornost stručnih radnika.....	80
8. DOKUMENTOVANJE I VOĐENJE SLUČAJA U POSTUPCIMA ZAŠTITE OD NASILJA	84
8.1. Značaj dokumentovanja u radu sa žrtvama nasilja	84
8.2. Evidentiranje prijave i početnih saznanja	85
8.3. Dokumentovanje procjene i vođenja slučaja	87
8.4. Standardi kvalitetnog dokumentovanja.....	89
8.5. Dokumentovanje razgovora sa korisnicima	92
8.6. Dokumentovanje konferencije slučaja i međuinstitucionalne saradnje	94
8.7. Dokumentovanje individualnog plana	97
8.8. Zaštita podataka, povjerljivost i razmjena informacija	99
8.9. Najčešće greške u dokumentovanju	101

8.10. Dokumentovanje kao dio profesionalne odgovornosti.....	102
9. POSEBNO RANJIVE GRUPE I SPECIFIČNI IZAZOVI U ZAŠTITI OD NASILJA.....	104
9.1. Zaštita djece sa smetnjama u razvoju i djece sa invaliditetom	1044
9.2. Žene sa invaliditetom kao žrtve nasilja	106
9.3. Žene i djevojčice iz romske i egipćanske (RAE) zajednice kao posebno ranjiva grupa u kontekstu nasilja	110
9.4. Starije žene kao žrtve nasilja	113
9.5. Djeca i porodice u ruralnim područjima	113
9.6. Djeca u pokretu i djeca tražiocu azila.....	117
9.7. Djeca iz porodica pogođenih bolestima zavisnosti	118
10. PRAĆENJE I UNAPREĐENJE PRAKSE	119
10.1. Indikatori kvaliteta rada	119
10.2. Praćenje primjene standarda.....	120
10.3. Kontinuirano stručno usavršavanje.....	121
10.4. Preporuke za unapređivanje sistema.....	1212
11. ZAKLJUČCI I PREPORUKE	124
12. LITERATURA I IZVORI	127
13. ANEKSI	129
ANEKS 1.....	131
ANEKS 2.....	133
ANEKS 3.....	135
ANEKS 4.....	136
ANEKS 5.....	138
ANEKS 6.....	140
ANEKS 7.....	142
ANEKS 8.....	143
ANEKS 9.....	146
ANEKS 10.....	148
ANEKS 11.....	149
ANEKS 12.....	151

ANEKS 13	153
ANEKS 14	154
ANEKS 15	156
ANEKS 16	158
ANEKS 17	160

PREDGOVOR

Zaštita prava djeteta i borba protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici predstavljaju ne samo međunarodnu obavezu, već i ključni pokazatelj razvijenosti i odgovornosti društva. Standardi uspostavljeni kroz UN Konvenciju o pravima djeteta i Konvenciju Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici jasno definišu obaveze država da obezbijede sveobuhvatnu, pravovremenu i efikasnu zaštitu djece i žrtava nasilja, uz puno poštovanje njihovog dostojanstva, prava i potreba.

Crna Gora je ove standarde integrisala u svoj normativni i strateški okvir, uključujući i Strategiju za prevenciju i zaštitu djece od nasilja 2025-2029. godine. Međutim, ključni izazov ostaje njihova dosljedna i kvalitetna primjena u praksi. Upravo na tom mjestu dolazi do izražaja uloga stručnjaka iz centara za socijalni rad, koji kroz svakodnevni rad donose odluke od suštinskog značaja za zaštitu djece, podršku porodicama i sigurnost žrtava nasilja.

Polazeći od potrebe da se postojeći jaz između normativnog okvira i prakse dodatno smanji, ovaj priručnik razvijen je kao konkretan alat za jačanje kapaciteta stručnjaka. Njegova vrijednost ogleda se u tome što ne ostaje na nivou interpretacije konvencija, već ih prevodi u jasne, primjenjive smjernice za postupanje u realnim situacijama sa kojima se stručnjaci suočavaju.

Priručnik je izrađen u okviru aktivnosti usmjerenih na unapređenje kompetencija profesionalaca kroz obuke, sa ciljem da doprinese razvoju ujednačene, kvalitetne i na pravima zasnovane prakse u centrima za socijalni rad. Poseban fokus stavljen je na operacionalizaciju ključnih principa, uključujući najbolji interes djeteta, pravo djeteta na participaciju, kao i integrisanje rodne perspektive u procjenu, planiranje i sprovođenje intervencija.

Kroz praktične smjernice, studije slučaja i alate za rad, priručnik pruža podršku stručnjacima u prepoznavanju i procjeni rizika, planiranju adekvatnih mjera zaštite, kao i u unapređenju komunikacije sa djecom i žrtvama nasilja. Dodatno, naglašava značaj međusektorske saradnje i koordinisanog djelovanja institucija, kao preduslova za efikasan i održiv sistem zaštite.

Namjera ovog priručnika je da bude više od teorijskog pregleda, da postane praktičan instrument koji će doprinijeti sigurnijem, profesionalnijem i osjetljivijem postupanju u radu sa najranjivijim kategorijama društva.

mr Ivana Raščanin Radičević

autorka

1. UVOD

Zaštita djece od nasilja i obezbjeđivanje sigurnog, stabilnog i podsticajnog okruženja za njihov razvoj predstavlja jednu od ključnih obaveza savremenih društava i institucija sistema socijalne zaštite. Ova obaveza nije samo normativne prirode, već podrazumijeva aktivnu i dosljednu primjenu međunarodnih standarda u svakodnevnoj praksi.

Temelj ovih standarda čine UN Konvencija o pravima djeteta, koja uspostavlja sveobuhvatan okvir za zaštitu i ostvarivanje prava djeteta, kao i Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, koja prepoznaje nasilje u porodici kao ozbiljno kršenje ljudskih prava i naglašava njegovu direktnu povezanost sa zaštitom djece.

Iako su ovi standardi u velikoj mjeri integrisani u pravni i strateški okvir Crne Gore, praksa pokazuje da njihova primjena često zavisi od individualnih kapaciteta stručnjaka, dostupnih resursa i stepena međusektorske saradnje. U tom kontekstu, centri za socijalni rad imaju posebno značajnu ulogu, jer predstavljaju ključnu tačku intervencije u slučajevima nasilja, zanemarivanja i drugih oblika ugroženosti djece.

Iskustva iz prakse ukazuju na niz izazova, uključujući: neujednačeno tumačenje principa najboljeg interesa djeteta, ograničene kapacitete za procjenu rizika, nedovoljnu integraciju rodne perspektive, kao i izazove u osiguravanju participacije djece u postupcima koji ih se neposredno tiču. Dodatno, složenost slučajeva nasilja u porodici zahtijeva koordinisano djelovanje više institucija, što u praksi često nije dovoljno razvijeno ili standardizovano.

Polazeći od ovih izazova, ovaj priručnik razvijen je sa ciljem da doprinese premošćavanju jaza između normativnog okvira i njegove primjene u praksi. Posebnu vrijednost u njegovoj izradi predstavljaju nalazi i iskustva stečena kroz obuke realizovane za stručne radnike i saradnike u okviru Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu, tokom kojih su identifikovane ključne dileme, potrebe i primjeri dobre prakse u radu.

Priručnik stoga ne predstavlja samo pregled međunarodnih standarda, već praktičan alat koji povezuje principe iz konvencija sa konkretnim profesionalnim postupanjima, sa ciljem unapređenja kvaliteta zaštite djece i jačanja profesionalnih kompetencija stručnjaka.

1.1. Svrha priručnika

Svrha ovog priručnika je da pruži sveobuhvatnu i praktično orijentisanu podršku stručnjacima iz centara za socijalni rad u primjeni međunarodnih standarda u oblasti zaštite prava djeteta i zaštite od nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

Priručnik je usmjeren na jačanje sposobnosti stručnjaka da prepoznaju, razumiju i adekvatno primijene principe i obaveze koje proizilaze iz međunarodnih konvencija, prevodeći ih u konkretne korake u radu sa djecom i porodicama.

Poseban fokus stavljen je na unapređenje profesionalnog odlučivanja u složenim situacijama, kroz primjenu principa najboljeg interesa djeteta, osiguravanje participacije djeteta i integrisanje rodne perspektive u procese procjene i intervencije.

1.2. Ciljevi priručnika

Opšti cilj priručnika je unapređenje kvaliteta stručnog rada u centrima za socijalni rad kroz jačanje kapaciteta za dosljednu i ujednačenu primjenu međunarodnih standarda u oblasti prevencije nasilja nad ženama i djecom.

Specifični ciljevi priručnika obuhvataju:

- unapređenje razumijevanja ključnih principa i standarda zaštite prava djeteta;
- jačanje kapaciteta za ranu identifikaciju rizika i potreba djece i porodica;
- unapređenje procjene i upravljanja slučajevima nasilja i zanemarivanja;
- razvoj vještina za primjenu principa najboljeg interesa djeteta u donošenju odluka;
- osnaživanje stručnjaka za uključivanje djece u procese odlučivanja u skladu sa njihovim uzrastom i zrelošću;
- integrisanje rodno odgovornog pristupa u rad sa porodicama;
- unapređenje međusektorske saradnje i koordinacije;
- razvoj i primjenu praktičnih alata koji doprinose ujednačavanju prakse.

1.3. Metodologija izrade priručnika

Izrada priručnika zasnovana je na kombinovanom metodološkom pristupu koji objedinjuje analitički, participativni i praktično orijentisani okvir.

Analitički dio obuhvatio je detaljnu analizu međunarodnih standarda, sa posebnim fokusom na UN Konvencija o pravima djeteta i Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, kao i relevantnog nacionalnog zakonodavnog i strateškog okvira.

Participativni pristup realizovan je kroz obuke organizovane u saradnji sa Zavodom za socijalnu i dječju zaštitu, tokom kojih su stručni radnici i saradnici aktivno učestvovali u identifikaciji ključnih izazova u praksi, razmjenjivali iskustava i ukazivali na aspekte u kojima postoji potreba za unapređenjem rada.

Praktična dimenzija priručnika razvijena je kroz:

- sistematizaciju iskustava iz prakse;
- identifikaciju tipičnih situacija i izazova u radu;
- razvoj smjernica za postupanje;
- izradu studija slučaja i alata za rad.

Ovakav metodološki pristup omogućio je da priručnik bude usmjeren na realne potrebe stručnjaka i da ponudi konkretna rješenja za unapređenje prakse.

1.4. Struktura priručnika

Priručnik je koncipiran tako da omogući logičan i postepen prelaz od razumijevanja normativnog okvira ka njegovoj praktičnoj primjeni.

Nakon uvodnog dijela, priručnik obrađuje međunarodni i nacionalni normativni okvir, sa posebnim osvrtom na ključne principe i obaveze koje proizilaze iz relevantnih konvencija.

U nastavku se razrađuje uloga centara za socijalni rad u primjeni ovih standarda, sa fokusom na profesionalne odgovornosti, izazove u praksi i mogućnosti za unapređenje rada.

Posebna poglavlja posvećena su principu najboljeg interesa djeteta i participaciji, kao i zaštiti djece od nasilja, uz integrisanje rodne perspektive i razumijevanje povezanosti nasilja nad ženama sa nasiljem nad djecom.

Jedan od ključnih segmenata priručnika odnosi se na međusektorsku saradnju, kao osnovni preduslov efikasne zaštite djece, dok završni dio priručnika donosi praktične alate za rad, uključujući smjernice, studije slučaja i check liste.

Priručnik takođe na kraju sadrži i integrativni tekst programa obuke namijenjen stručnjacima iz centara za socijalni rad, čime se obezbjeđuje njegova direktna primjenjivost u procesu stručnog usavršavanja i jačanja kapaciteta.

2. MEĐUNARODNI STANDARDI ZAŠTITE PRAVA DJETETA I ZAŠTITE OD NASILJA

Zaštita djece od nasilja i obezbjeđivanje njihovog prava na sigurno, dostojanstveno i podsticajno okruženje predstavlja univerzalnu obavezu savremenih država i institucija sistema. Međunarodni standardi u oblasti prava djeteta i zaštite od nasilja uspostavljeni su kroz niz međunarodnih instrumenata koji definišu obaveze država, institucija i profesionalaca u cilju osiguravanja pune zaštite djece i drugih žrtava nasilja.

U kontekstu rada centara za socijalni rad, posebno značajni međunarodni instrumenti su UN Konvencija o pravima djeteta i Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Ove konvencije predstavljaju temelj savremenog pristupa zaštiti djece i žrtava nasilja, jer jasno definišu principe, standarde i obaveze koji treba da budu integrisani u svakodnevnu profesionalnu praksu.

Primjena međunarodnih standarda ne podrazumijeva samo formalno poznavanje normativnog okvira, već i sposobnost profesionalaca da principe ljudskih prava integrišu u konkretne odluke, procjene i intervencije u radu sa djecom, ženama i porodicama. Poseban značaj ovih standarda ogleda se u tome što zaštitu djece i zaštitu od nasilja posmatraju kao međusobno povezane oblasti koje zahtijevaju integrisan, multisektorski i rodno odgovoran pristup.

UN Konvencija o pravima djeteta polazi od shvatanja djeteta kao nosioca prava, a ne samo objekta zaštite, naglašavajući pravo svakog djeteta na život, razvoj, zaštitu i participaciju.

Istovremeno, Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici prepoznaje nasilje kao ozbiljno kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije, ukazujući na njegov snažan uticaj na djecu, porodicu i zajednicu.

Za centre za socijalni rad posebno je značajno razumijevanje činjenice da nasilje nad ženama i nasilje nad djecom često predstavljaju povezane i međusobno uslovljene pojave. Djeca koja svjedoče nasilju u porodici izložena su ozbiljnim posljedicama po psihosocijalni razvoj, zbog čega međunarodni standardi zahtijevaju njihovo prepoznavanje kao žrtava nasilja i obezbjeđivanje odgovarajuće zaštite i podrške.

Međunarodni standardi takođe naglašavaju značaj principa najboljeg interesa djeteta, prava djeteta na participaciju, zaštite od svih oblika nasilja, nediskriminacije, multisektorske saradnje, pravovremene procjene rizika, rodno odgovornog pristupa i prevencije sekundarne viktimizacije.

Za profesionalce zaposlene u centrima za socijalni rad ovi standardi predstavljaju osnov za donošenje stručnih odluka, planiranje intervencija i mjera zaštite.

2.1. Osnovni principi UN Konvencije o pravima djeteta

UN Konvencija o pravima djeteta predstavlja najznačajniji međunarodni instrument u oblasti zaštite prava djece. Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila je Konvenciju 20. novembra 1989. godine, a stupila je na snagu 2. septembra 1990. godine, nakon što ju je ratifikovalo 196 država. Time je postala najbrže i najšire prihvaćen međunarodni ugovor u oblasti ljudskih prava u historiji. Ratifikovale su je gotovo sve države članice Ujedinjene nacije, dok su Sjedinjene Američke Države jedina država članica koja je Konvenciju potpisala, ali je nije ratifikovala.

Njeno usvajanje predstavlja prekretnicu u razumijevanju položaja djece, jer se dijete po prvi put prepoznaje kao punopravni nosilac ljudskih prava, a ne isključivo kao objekat zaštite i brige odraslih.

Konvencija obuhvata građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna prava djece, naglašavajući međusobnu povezanost zaštite, razvoja, participacije i dobrobiti djeteta. Države koje su ratifikovale Konvenciju obavezale su se da preduzimaju zakonodavne, administrativne i druge mjere neophodne za ostvarivanje prava djece u svim oblastima života.

Komitet za prava djeteta, kao nadzorno tijelo Konvencije, kroz svoje Opšte komentare pruža autoritativna tumačenja prava garantovanih Konvencijom i daje smjernice za njihovu primjenu u praksi. Za rad centara za socijalni rad posebno su značajni Opšti komentar br. 12 o pravu djeteta da bude saslušano, Opšti komentar br. 13 o pravu djeteta na zaštitu od svih oblika nasilja i Opšti komentar br. 14 o najboljem interesu djeteta. Ovi dokumenti dodatno naglašavaju obavezu stručnjaka da osiguraju individualizovan pristup svakom djetetu, poštuju njegovo dostojanstvo i omoguće mu aktivno učešće u procesima donošenja odluka.

Komitet za prava djeteta Ujedinjenih nacija odredio je četiri opšta principa na kojima se temelje sva prava sadržana u Konvenciji o pravima djeteta:

Prvi princip odnosi se na pravo na život, opstanak i razvoj. Konvencija obavezuje države i institucije da obezbijede uslove za puni fizički, emocionalni, socijalni i psihološki razvoj svakog djeteta. Nasilje, zanemarivanje, siromaštvo i druga nepovoljna iskustva mogu ozbiljno ugroziti razvoj djeteta i ostaviti dugoročne posljedice po njegovo zdravlje i dobrobit (član 6);

Drugi princip odnosi se na zabranu diskriminacije. Svako dijete ima pravo da uživa sva prava bez diskriminacije po bilo kom osnovu, uključujući pol, uzrast, invaliditet, etničku pripadnost, socijalno porijeklo, imovinsko stanje ili bilo koje drugo lično svojstvo. Za stručnjake iz centara za socijalni rad ovaj princip podrazumijeva obavezu da osiguraju jednak pristup zaštiti i podršci svoj djeci, a posebno djeci iz ranjivih grupa (član 2);

Treći princip odnosi se na najbolji interes djeteta. U svim aktivnostima koje se odnose na djecu, najbolji interes djeteta mora biti prvenstveno razmatran. U praksi centara za socijalni rad to znači da svaka procjena, intervencija ili mjera zaštite mora biti zasnovana na individualnim potrebama, pravima i bezbjednosti djeteta. Procjena najboljeg interesa zahtijeva sagledavanje svih relevantnih okolnosti, uključujući razvojne potrebe djeteta, porodične odnose, bezbjednosne rizike, mišljenje djeteta i moguće posljedice različitih odluka (član 3);

Četvrti princip odnosi se na uvažavanje mišljenja djeteta. Dijete ima pravo da slobodno izrazi svoje mišljenje u svim pitanjima koja ga se tiču, a tom mišljenju mora se posvetiti dužna pažnja u skladu sa uzrastom i zrelošću djeteta. U radu centara za socijalni rad participacija podrazumijeva stvaranje sigurnog okruženja u kojem dijete može izraziti svoja osjećanja, potrebe i stavove, bez straha od osude ili posljedica. Profesionalci imaju obavezu da komunikaciju prilagode uzrastu i razvojnim sposobnostima djeteta i da osiguraju njegovo smisleno učešće u postupcima koji se na njega odnose (član 12);

Pored navedenih principa, Konvencija posebno naglašava pravo djece na zaštitu od svih oblika nasilja, zlostavljanja, zanemarivanja i eksploatacije. Države su obavezne da uspostave efikasne mehanizme prevencije, identifikacije, prijavljivanja i intervencije u slučajevima nasilja nad djecom. Za centre za socijalni rad od posebnog je značaja koncept integrisane zaštite djeteta, koji podrazumijeva koordinisano djelovanje sistema socijalne i dječje zaštite, obrazovanja, zdravlja, policije i pravosuđa radi ostvarivanja najboljeg interesa djeteta i pružanja sveobuhvatne podrške djeci i porodicama.

KONVENCIJA O PRAVIMA DJETETA

KONVENCIJA UJEDINJENIH NACIJA
O PRAVIMA DJETETA

USVOJENA:
20. novembar 1989. godine.

STUPILA NA SNAGU:
2. septembar 1990. godine.

SFR JUGOSLAVIJA RATIFIKOVALA:
3. januar 1991. godine.

CRNA GORA:
Preuzela obaveze iz Konvencije
sukcesijom međunarodnih ugovora
nakon obnove nezavisnosti
2006. godine.

ČETIRI OSNOVNA PRINCIPA

1. NEDISKRIMINACIJA
Član 2.
Svako dijete ima jednaka prava, bez obzira na pol, porijeklo, invaliditet, jezik, vjeru ili bilo koje drugo lično svojstvo.

2. NAJBOLJI INTERES DJETETA
Član 3.
Najbolji interes djeteta mora biti primarni kriterijum u svim odlukama koje se odnose na dijete.

3. PRAVO NA ŽIVOT, OPSTANAK I RAZVOJ
Član 6.
Država je dužna da osigura uslove za opstanak i cjelovit razvoj svakog djeteta.

4. PARTICIPACIJA DJETETA
Član 12.
Dijete ima pravo da slobodno izrazi svoje mišljenje u svim pitanjima koja ga se tiču.

Konvencija o pravima djeteta predstavlja najvažniji međunarodni instrument za zaštitu prava djece i osnov za razvoj savremenih sistema dječje zaštite.

2.2. Osnovni principi Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama

Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija), usvojena 2011. godine, predstavlja najznačajniji međunarodni pravni instrument u oblasti prevencije i suzbijanja nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Crna Gora je Konvenciju ratifikovala 2013. godine, preuzimajući obavezu usklađivanja zakonodavnog i institucionalnog okvira sa njenim standardima.

Istanbulska konvencija nasilje nad ženama definiše kao oblik kršenja ljudskih prava i diskriminacije žena, ukazujući na činjenicu da nasilje proizlazi iz istorijski neravnopravnih odnosa moći između žena i muškaraca, kao i iz rodnih stereotipa i društvenih obrazaca koji održavaju nejednakost. Savremeno razumijevanje rodno zasnovanog nasilja podrazumijeva i prepoznavanje obrazaca prinudne kontrole (engl. coercive control). Ovakvi obrasci uključuju izolaciju žrtve, kontrolu finansija, nadzor nad kretanjem i komunikacijom, prijetnje, emocionalno zlostavljanje i druge oblike ponašanja kojima počinitelj uspostavlja moć i kontrolu nad žrtvom. Ovakvi obrasci često prethode fizičkom nasilju i predstavljaju važne indikatore rizika.

Poseban značaj Konvencije ogleda se u tome što nasilje u porodici prepoznaje kao društveni problem koji zahtijeva aktivno djelovanje države i svih nadležnih institucija, a ne kao privatnu stvar porodice. Konvencija jasno naglašava da su djeca koja svjedoče nasilju u porodici također žrtve nasilja i da imaju pravo na zaštitu, podršku i odgovarajuće usluge pomoći.

Konvencija se zasniva na sveobuhvatnom pristupu poznatom kao „4P model“, koji podrazumijeva četiri međusobno povezana principa:

1. Prevenciju (Prevention);
2. Zaštitu i podršku žrtvama (Protection);
3. Procesuiranje počinitelja (Prosecution);
4. Razvoj integrisanih politika (Integrated Policies).

Prevencija nasilja

Prevencija podrazumijeva razvoj mjera usmjerenih na sprečavanje nasilja kroz edukaciju, podizanje svijesti javnosti, promovisanje rodne ravnopravnosti i suzbijanje rodnih stereotipa koji

doprinosu nasilju. Uloga institucija nije ograničena na reagovanje nakon događanja nasilja, već podrazumijeva aktivno djelovanje na identifikaciji faktora rizika i razvoju preventivnih programa.

Zaštita i podrška žrtvama

Zaštita i podrška žrtvama podrazumijeva obezbjeđivanje dostupnih, pravovremenih i specijalizovanih usluga pomoći, zasnovanih na potrebama žrtve i procjeni rizika. Za centre za socijalni rad posebno su značajne obaveze koje se odnose na:

- ✓ procjenu rizika i mjera zaštite;
- ✓ planiranje i sprovođenje mjera zaštite saradnji sa drugim institucijama;
- ✓ pružanje psihosocijalne podrške;
- ✓ koordinaciju podrške i upućivanje na specijalizovane usluge;
- ✓ praćenje bezbjednosti djece i odraslih žrtava.

Procesuiranje počinitelja

Procesuiranje počinitelja podrazumijeva efikasno djelovanje pravosudnog sistema i primjenu mjera koje osiguravaju odgovornost počinitelja i zaštitu žrtava od ponovljenog nasilja. Efikasna zaštita žrtava zahtijeva blisku saradnju policije, tužilaštva, sudova, centara za socijalni rad i drugih institucija uključenih u sistem zaštite.

Razvoj integrisanih politika

Razvoj integrisanih politika podrazumijeva koordinisano i međusektorsko djelovanje različitih sistema od sistema socijalne i dječje zaštite, pravosuđa, policije, zdravstva, obrazovanja do organizacija civilnog društva. Ovakav pristup omogućava sveobuhvatnu zaštitu žrtava i efikasnije odgovore na nasilje.

GREVIO, nezavisno tijelo Savjeta Evrope zaduženo za praćenje primjene Istanbulske konvencije, u svojim evaluacionim izvještajima za Crnu Goru ukazuje da efikasnost sistema zaštite zavisi od stepena povjerenja koje žrtve imaju u institucije, kao i od sposobnosti institucija da obezbijede koordinisanu, pravovremenu i rodno odgovornu podršku. Posebno se naglašava da saradnja među

institucijama u praksi često zavisi od ličnih odnosa profesionalaca, a ne od dosljedne institucionalne primjene protokola, što može dovesti do neujednačenog postupanja i različitog nivoa zaštite žrtava.

GREVIO takođe upozorava na postojanje štetnih rodni stereotipa i patrijarhalnih stavova, uključujući i među profesionalcima koji rade sa žrtvama nasilja, što može dovesti do minimiziranja nasilja, okrivljavanja žrtve i neadekvatne procjene rizika. Zbog toga se posebno naglašava potreba kontinuiranog stručnog usavršavanja i razvoja rodno odgovornih kompetencija profesionalaca.

Za rad centara za socijalni rad posebno su značajni principi rodno odgovornog i trauma - informisanog pristupa.

Rodno odgovoran pristup podrazumijeva razumijevanje društvenih i kulturnih faktora koji doprinose nasilju i utiču na položaj žena i djece, kao i prepoznavanje rodne prirode nasilja i neravnopravnih odnosa moći.

Trauma-informisani pristup zahtijeva postupanje koje neće dodatno traumatizovati žrtvu tokom institucionalnih procedura i podrazumijeva:

- zaštitu dostojanstva žrtve;
- osiguravanje fizičke i emocionalne sigurnosti;
- osnaživanje i participaciju žrtve;
- sprječavanje sekundarne viktimizacije;
- koordinisano postupanje institucija.

Konvencija posebno naglašava povezanost nasilja nad ženama i nasilja nad djecom. Djeca koja žive u nasilnom porodičnom okruženju ili svjedoče nasilju izložena su ozbiljnim traumatskim iskustvima i moraju biti prepoznata kao žrtve kojima je potrebna zaštita i podrška. Izloženost nasilju predstavlja ozbiljan rizik po emocionalni, psihološki i socijalni razvoj djeteta i zahtijeva pravovremenu procjenu potreba i planiranje podrške.

Zbog toga **procjena rizika u radu centara za socijalni rad mora obuhvatiti ne samo direktno nasilje nad djetetom, već i njegovu izloženost nasilju između odraslih članova porodice, rizik od ponavljanja i eskalacije nasilja, kao i potrebe za dugoročnom podrškom i oporavkom.**

2.3. Ključne obaveze države i profesionalaca

Međunarodni standardi zaštite djece i borbe protiv nasilja nad ženama ne odnose se isključivo na normativno uređivanje prava, već podrazumijevaju konkretne obaveze države i profesionalaca koji rade sa djecom, ženama i porodicama.

Obaveze države

Država je dužna da obezbijedi efikasan, dostupan i koordinisan sistem zaštite od svih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja. Ova obaveza podrazumijeva:

1. usvajanje i kontinuirano unapređenje zakonodavnog okvira;
2. razvoj i jačanje institucionalnih mehanizama zaštite;
3. obezbjeđivanje dostupnih, kvalitetnih i specijalizovanih usluga podrške;
4. uspostavljanje efikasne međusektorske saradnje;
5. razvoj preventivnih programa;
6. obezbjeđivanje kontinuiranog stručnog usavršavanja profesionalaca.

Međunarodni standardi jasno ukazuju da zaštita djece i žrtava nasilja ne može biti zasnovana isključivo na reakciji nakon nastanka nasilja, već mora uključivati pravovremeno prepoznavanje rizika, preventivno djelovanje i podršku porodicama.

GREVIO posebno naglašava da efikasnost sistema zaštite zavisi od sposobnosti institucija da obezbijede koordinisan odgovor i izgrade povjerenje žrtava u institucije.

Obaveze profesionalaca

Profesionalci zaposleni u centrima za socijalni rad imaju posebnu odgovornost u sistemu zaštite djece i žrtava nasilja. Njihova uloga obuhvata:

- procjenu rizika i potreba;
- planiranje i sprovođenje mjera zaštite;
- koordinaciju podrške i vođenje slučaja;
- pružanje stručne pomoći i podrške;
- praćenje bezbjednosti djece i porodica;
- dokumentovanje i evaluaciju postupanja.

Jedna od ključnih profesionalnih obaveza jeste pravovremena i kontinuirana procjena rizika. Profesionalci moraju biti osposobljeni da prepoznaju indikatore nasilja, procijene stepen ugroženosti i preduzmu odgovarajuće mjere zaštite. Posebno je važno razumijevanje:

- dinamike nasilja u porodici,
- obrazaca moći i kontrole,
- rizika od ponavljanja i eskalacije nasilja;
- uticaja nasilja na djecu.

Ključne kompetencije profesionalaca

U skladu sa preporukama GREVIO-a, profesionalci koji rade sa djecom i žrtvama nasilja treba kontinuirano da razvijaju:

- ✓ razumijevanje rodne prirode nasilja;
- ✓ vještine procjene rizika;
- ✓ kompetencije za rad sa traumatizovanom djecom i odraslima;
- ✓ komunikacijske vještine;

- ✓ uspostavljanje multisektorske saradnje;
- ✓ vještine planiranja i praćenja intervencija;
- ✓ sposobnost prepoznavanja i sprječavanja sekundarne viktimizacije

2.4. Standardi prevencije, zaštite i podrške žrtvama

Međunarodni standardi naglašavaju da efikasan sistem zaštite mora biti zasnovan na integrisanom pristupu koji objedinjuje prevenciju, zaštitu i dugoročnu podršku žrtvama.

Prevencija nasilja podrazumijeva rano prepoznavanje rizika, razvoj programa podrške porodicama i jačanje zaštitnih faktora u zajednici. Poseban značaj ima rad sa porodicama koje se suočavaju sa siromaštvom, socijalnom isključenošću, problemima mentalnog zdravlja, zavisnostima ili prethodnim iskustvima nasilja.

Pravovremena identifikacija nasilja predstavlja jednu od ključnih obaveza profesionalaca. Stručnjaci iz centara za socijalni rad moraju biti osposobljeni da prepoznaju fizičke, emocionalne i bihevioralne indikatore nasilja kod djece i odraslih.

Procjena rizika predstavlja centralni element sistema zaštite. Međunarodni standardi zahtijevaju kontinuiranu procjenu bezbjednosnih rizika, uzimajući u obzir mogućnost eskalacije nasilja, prisustvo prijetnji, pristup oružju, kontrolu i prethodne obrasce nasilnog ponašanja.

Poseban značaj ima izrada plana sigurnosti za žrtve nasilja. Plan sigurnosti podrazumijeva definisanje konkretnih mjera zaštite, identifikaciju podrške i planiranje postupanja u kriznim situacijama.

Podrška žrtvama mora biti zasnovana na trauma informisanom pristupu. To podrazumijeva razumijevanje posljedica traumatskih iskustava i izbjegavanje postupanja koje može dovesti do dodatne traumatizacije.

Djeca žrtve ili svjedoci nasilja zahtijevaju posebno prilagođene oblike podrške. Profesionalci moraju osigurati sigurno okruženje za razgovor sa djetetom, poštovati pravo djeteta na participaciju i prilagoditi komunikaciju njegovom uzrastu i emocionalnom stanju.

Međunarodni standardi posebno naglašavaju važnost kontinuiteta podrške. Zaštita djece i žrtava nasilja ne završava hitnom intervencijom, već zahtijeva dugoročno praćenje, podršku i procjenu efekata preduzetih mjera.

2.5. Komplementarnost konvencija i integrirani pristup

UN Konvencija o pravima djeteta i Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici međusobno se dopunjuju i zajedno predstavljaju osnov za razvoj integrisanog, na pravima zasnovanog pristupa zaštiti djece i drugih žrtava nasilja.

Obje konvencije polaze od univerzalnih principa ljudskih prava, ljudskog dostojanstva, jednakosti i zaštite od nasilja, naglašavajući odgovornost države i nadležnih institucija da omoguće bezbjednost, podršku i pristup pravdi svim žrtvama nasilja.

Konvencija o pravima djeteta posebno naglašava pravo svakog djeteta na zaštitu od svih oblika nasilja, princip najboljeg interesa djeteta i pravo djeteta na participaciju u svim postupcima koji ga se tiču. S druge strane, Istanbulska konvencija ukazuje na rodnu prirodu nasilja nad ženama i djevojčicama, obavezu države da spriječi nasilje, zaštiti žrtve i osigura koordinisan i efikasan institucionalni odgovor.

Komplementarnost ovih konvencija posebno dolazi do izražaja u slučajevima nasilja u porodici, gdje su djeca i žene često istovremeno izloženi nasilju. Savremeni pristup zaštiti polazi od činjenice da zaštita djece nije moguća bez zaštite žena žrtava nasilja, kao ni da zaštita žena ne može biti efikasna ukoliko se zanemare potrebe, iskustva i bezbjednost djece.

Posebno važna tačka preklapanja dvije konvencije odnosi se na djecu koja žive u nasilnom porodičnom okruženju ili svjedoče nasilju između odraslih članova porodice. Dok Konvencija o pravima djeteta obavezuje države da zaštite djecu od svih oblika nasilja, Istanbulska konvencija izričito prepoznaje djecu svjedoke nasilja kao žrtve kojima je potrebna zaštita i podrška. To zahtijeva da stručnjaci u sistemu socijalne i dječje zaštite svako izlaganje djeteta nasilju posmatraju kao ozbiljan rizik po njegovu sigurnost, razvoj i dobrobit.

Integrirani pristup podrazumijeva koordinisano djelovanje svih institucija uključenih u sistem zaštite, zajedničku procjenu rizika, blagovremenu razmjenu informacija i planiranje mjera zaštite i podrške. U tom procesu centri za socijalni rad imaju ključnu ulogu u procjeni potreba, koordinaciji intervencija i praćenju bezbjednosti djece i porodica.

Za profesionalce iz centara za socijalni rad posebno je značajno razumijevanje međusobne povezanosti različitih oblika nasilja i njihovih posljedica po djecu i porodicu. Procjena rizika mora biti sveobuhvatna i obuhvatiti:

- ✓ bezbjednost djeteta;

- ✓ bezbjednost roditelja koji je žrtva nasilja;
- ✓ razvojne potrebe djeteta;
- ✓ porodične odnose i kapacitete za zaštitu;
- ✓ rizik od ponavljanja i eskalacije nasilja;
- ✓ potrebe za dugoročnom podrškom i oporavkom.

GREVIO posebno naglašava da efikasna zaštita žena i djece zavisi od koordinisanog, multisektorskog i rodno odgovornog pristupa institucija, kao i od sposobnosti sistema da izgradi povjerenje žrtava u institucije i obezbijedi pravovremenu i sveobuhvatnu podršku. Takođe se ukazuje da neujednačeno postupanje institucija i nedovoljna primjena postojećih protokola mogu dovesti do različitog nivoa zaštite žrtava i dodatnog narušavanja njihovog povjerenja u sistem zaštite.

Integrisani pristup zahtijeva i kontinuirano stručno usavršavanje profesionalaca, razvoj standardizovanih procedura, unapređenje međusektorske saradnje i dosljednu primjenu međunarodnih standarda u svakodnevnoj praksi.

Primjena međunarodnih standarda u radu centara za socijalni rad ne podrazumijeva samo poznavanje konvencijskih odredbi, već njihovu dosljednu operacionalizaciju kroz procjenu rizika, donošenje odluka u najboljem interesu djeteta, zaštitu žrtava i koordinisano postupanje svih nadležnih institucija.

Samo kroz koordinisano, rodno odgovorno, trauma-informisano i na pravima zasnovano postupanje moguće je osigurati efikasnu zaštitu djece i drugih žrtava nasilja i doprinijeti razvoju kvalitetnog, odgovornog i profesionalnog sistema zaštite.

Ključne poruke za praksu

Zaštita djece i zaštita žena žrtava nasilja međusobno su povezani procesi.

Djeca koja svjedoče nasilju predstavljaju žrtve nasilja i imaju pravo na zaštitu i podršku.

Procjena rizika mora biti sveobuhvatna, kontinuirana i zasnovana na saradnji svih relevantnih institucija.

Najbolji interes djeteta i sigurnost žrtve moraju biti u središtu svih profesionalnih odluka.

Multisektorska saradnja predstavlja preduslov efikasne zaštite.

Međunarodni standardi moraju biti sastavni dio svakodnevnog profesionalnog djelovanja stručnjaka u sistemu socijalne i dječje zaštite.

3. NACIONALNI NORMATIVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR

3.1. Zakonski okvir u oblasti socijalne i dječje zaštite

Sistem socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori zasniva se na principima poštovanja ljudskih prava, socijalne pravde, nediskriminacije, dostupnosti usluga i zaštite najboljeg interesa djeteta. Normativni okvir razvijen je u skladu sa međunarodnim standardima, posebno standardima sadržanim u UN Konvenciji o pravima djeteta i Konvenciji Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

Ključni zakon koji uređuje ovu oblast jeste Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti, kojim se definišu prava korisnika, djelatnost ustanova socijalne i dječje zaštite, usluge podrške, nadležnosti institucija i principi postupanja prema djeci i porodicama.

Zakonom je propisano da se socijalna i dječja zaštita ostvaruje kroz preventivne, savjetodavne, zaštitne i podržavajuće mjere, sa ciljem unapređenja kvaliteta života pojedinaca i porodica i sprečavanja socijalne isključenosti.

Poseban značaj za zaštitu djece imaju odredbe koje se odnose na:

- zaštitu djece bez roditeljskog staranja;
- zaštitu djece žrtava nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja;
- usluge porodičnog smještaja-hraniteljstva i porodičnog smještaja;
- savjetodavne usluge;
- neodložne intervencije i mjere zaštite;
- procjenu potreba djece i porodica.

Pored Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti, značajnu ulogu imaju i drugi zakoni koji uređuju pitanja zaštite djece i zaštite od nasilja.

Porodični zakon uređuje prava i obaveze roditelja i djece, postupke zaštite djece, vršenje roditeljskog prava i mjere za zaštitu dobrobiti djeteta. Poseban značaj imaju odredbe koje se odnose na zaštitu djece od nasilja, ograničenje roditeljskog prava i obavezu institucija da postupaju u najboljem interesu djeteta.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici definiše mjere zaštite žrtava, ali i obaveze institucija u pružanju podrške i zaštite. Ovaj zakon prepoznaje djecu kao direktne ili indirektne žrtve nasilja i naglašava potrebu hitnog i koordinisanog postupanja.

Krivični zakonik Crne Gore sadrži odredbe kojima se sankcionišu različiti oblici nasilja nad djecom i ženama, uključujući nasilje u porodici, seksualno nasilje, trgovinu ljudima, zanemarivanje i zlostavljanje djece.

Značajnu ulogu imaju i:

- Zakon o zabrani diskriminacije;
- Zakon o rodnoj ravnopravnosti;
- Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći;
- Zakon o zdravstvenoj zaštiti;
- Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju.

Normativni okvir dodatno je unaprijeđen kroz usvajanje strategija i akcionih planova koji definišu prioritete razvoja sistema zaštite djece i prevencije nasilja.

Poseban značaj za unapređenje sistema zaštite djece i drugih žrtava nasilja imaju sljedeći strateški dokumenti Crne Gore:

- Strategija za prevenciju i zaštitu djece od nasilja za period 2025-2029. godine, sa pratećim Akcionim planom;
- Strategija razvoja sistema socijalne i dječje zaštite za period 2025-2028. godine, sa Akcionim planom;
- Strategija deinstitucionalizacije za period 2025-2028. godine, sa Akcionim planom;
- Strategija zaštite od nasilja u porodici 2016-2020. godine
- Strategija rodne ravnopravnosti 2025-2029. godine

Iako je zakonodavni okvir u velikoj mjeri usklađen sa međunarodnim standardima, izazovi se i dalje pojavljuju u oblasti njegove dosljedne i ujednačene primjene u praksi. Upravo zbog toga kontinuirano jačanje profesionalnih kapaciteta stručnjaka predstavlja jedan od ključnih preduslova efikasne zaštite djece i žrtava nasilja.

3.2. Sistem zaštite djece od nasilja u Crnoj Gori

Sistem zaštite djece od nasilja u Crnoj Gori zasniva se na principu multisektorske saradnje i zajedničke odgovornosti institucija koje rade sa djecom i porodicama.

Zaštita djece od nasilja podrazumijeva skup preventivnih, zaštitnih i intervencijskih mjera koje imaju za cilj sprečavanje nasilja, pravovremeno prepoznavanje rizika, zaštitu djece žrtava i pružanje podrške njihovom oporavku.

Djeca mogu biti izložena različitim oblicima nasilja. Poseban izazov predstavlja činjenica da se nasilje nad djecom često dešava u okviru porodice ili u drugim bliskim odnosima, zbog čega je njegovo prepoznavanje dodatno otežano.

Sistem zaštite zasniva se na obavezi svih institucija da prijave sumnju na nasilje i preduzmu mjere zaštite u skladu sa svojim nadležnostima.

Ključni akteri sistema zaštite djece od nasilja su:

- centri za socijalni rad;
- policija;
- tužilaštvo i sudovi;
- zdravstvene ustanove;
- vaspitno-obrazovne ustanove;
- ustanove socijalne i dječje zaštite;
- organizacije civilnog društva.

Poseban značaj ima razvoj preventivnih programa i jačanje kapaciteta profesionalaca za rano prepoznavanje znakova nasilja. U praksi, izazovi se često odnose na nedovoljnu koordinaciju institucija, različita tumačenja nadležnosti, nedostatak specijalizovanih servisa podrške i ograničene resurse za rad sa porodicama u riziku.

3.3. Sistem zaštite od nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja

Nasilje u porodici predstavlja jedan od najsloženijih društvenih problema, sa ozbiljnim posljedicama po fizičko i mentalno zdravlje žena i djece. Savremeni pristup zaštiti od nasilja u porodici zasniva se na razumijevanju da nasilje nije privatni problem porodice, već pitanje ljudskih prava, bezbjednosti i društvene odgovornosti.

Sistem zaštite u Crnoj Gori razvijan je na principima Istanbulske konvencije, koji podrazumijevaju prevenciju nasilja, zaštitu žrtava, procesuiranje počinitelaca i razvoj integrisanih politika. Ono što svakako predstavlja izazov je sama primjena u praksi.

Rodno zasnovano nasilje proizilazi iz neravnopravnih odnosa moći između muškaraca i žena i često se manifestuje kroz fizičko, psihološko, seksualno, ekonomsko nasilje, izolaciju i druge oblike nasilja. Djeca koja žive u porodicama u kojima postoji nasilje izložena su ozbiljnim razvojnim i emocionalnim posljedicama, čak i kada nijesu direktne žrtve nasilja.

Izloženost nasilju može dovesti do:

- osjećaja nesigurnosti i straha;
- problema u ponašanju;
- problema u učenju i socijalizaciji;
- razvoja trauma;
- povećanja rizika od reprodukcije nasilnih obrazaca u odraslom dobu.

Efikasna zaštita zahtijeva rodno odgovoran pristup, razumijevanje dinamike nasilja i kontinuirano unapređenje profesionalnih kompetencija.

3.4. Uloga centara za socijalni rad

Centri za socijalni rad predstavljaju ključne institucije sistema socijalne i dječje zaštite i imaju centralnu ulogu u zaštiti djece, porodica i drugih osoba u riziku. Kao organi starateljstva, centri za socijalni rad imaju posebnu odgovornost da obezbijede zaštitu prava i najboljeg interesa djeteta, pružanje podrške porodicama i koordinaciju intervencija u situacijama ugroženosti.

Njihova uloga podrazumijeva neposredan rad sa djecom, roditeljima i porodicama, procjenu potreba i rizika, planiranje i sprovođenje mjera zaštite, pružanje stručne pomoći i podrške, kao i koordinaciju i praćenje sprovođenja individualnih planova podrške i zaštite.

Stručni radnici centara za socijalni rad često predstavljaju prve profesionalce koji dolaze u kontakt sa djecom izloženom nasilju, zanemarivanju ili drugim oblicima ugroženosti, zbog čega njihova stručnost, senzibilisanost i pravovremeno postupanje imaju presudan značaj za bezbjednost i dobrobit djeteta.

U praksi, **stručni radnici suočavaju se sa složenim situacijama koje zahtijevaju donošenje brzih i često veoma osjetljivih odluka.** Poseban izazov predstavlja uspostavljanje ravnoteže između zaštite djeteta, podrške porodici i poštovanja prava svih članova porodice. U takvim

situacijama od posebnog značaja su stručna procjena rizika, primjena principa najboljeg interesa djeteta i međusektorska saradnja.

Jedna od ključnih funkcija centara za socijalni rad jeste upravljanje slučajem, koje podrazumijeva procjenu potreba i rizika, planiranje intervencija, koordinaciju različitih usluga i kontinuirano praćenje bezbjednosti i dobrobiti djece i porodica. Efikasno upravljanje slučajem zahtijeva saradnju sa obrazovnim i zdravstvenim ustanovama, policijom, pravosuđem, organizacijama civilnog društva i drugim pružaocima usluga u zajednici.

Uloga centra za socijalni rad ne završava se samo na intervenciji u kriznim situacijama, već podrazumijeva i preventivni rad, pravovremeno prepoznavanje rizika, osnaživanje roditeljskih kapaciteta i razvoj podržavajućih usluga u zajednici. Savremeni pristupi zaštiti djece ukazuju da je ulaganje u prevenciju i podršku porodicama jedan od najefikasnijih načina zaštite djece od nasilja, zanemarivanja i drugih nepovoljnih životnih okolnosti.

GREVIO u svojim izvještajima za Crnu Goru posebno naglašava značaj koordinisanog i rodno odgovornog institucionalnog odgovora, kao i potrebu jačanja povjerenja žrtava u institucije sistema zaštite. Povjerenje građana u centre za socijalni rad u velikoj mjeri zavisi od njihove dostupnosti, stručnosti, blagovremenog reagovanja i sposobnosti da obezbijede koordinisanu i djelotvornu podršku djeci i porodicama u riziku.

Centar za socijalni rad je važna karika u obezbjeđivanju ostvarivanja prava korisnika i razvoj sigurnijeg i podržavajućeg okruženja za djecu i porodice. Zbog toga je kontinuirano unapređenje profesionalnih kompetencija stručnih radnika, razvoj standardizovanih procedura i jačanje međusektorske saradnje od suštinskog značaja za funkcionisanje sistema socijalne i dječje zaštite.

3.5. Međusektorska saradnja i upućivanje

Zaštita djece i drugih žrtava nasilja zahtijeva koordinisano, pravovremeno i kontinuirano djelovanje različitih sistema i institucija. Nijedna institucija samostalno ne može odgovoriti na složenost problema nasilja, zbog čega međusektorska saradnja predstavlja jedan od ključnih principa efikasne zaštite i jedan od osnovnih standarda propisanih međunarodnim dokumentima, uključujući Konvenciju o pravima djeteta i Istanbulsku konvenciju.

Međusektorska saradnja podrazumijeva uspostavljanje partnerstva između svih relevantnih aktera u cilju obezbjeđivanja sveobuhvatne i koordinisane podrške djetetu i porodici. Ona uključuje:

- blagovremenu razmjenu informacija;

- zajedničku procjenu rizika i potreba;
- koordinaciju aktivnosti i intervencija;
- zajedničko planiranje i praćenje mjera zaštite;
- jasno definisane procedure postupanja i odgovornosti institucija.

U sistemu zaštite djece posebno je značajno pravovremeno upućivanje korisnika odgovarajućim servisima i uslugama podrške, u skladu sa procijenjenim potrebama i stepenom rizika. U zavisnosti od okolnosti slučaja, korisnicima može biti potrebna:

- zdravstvena zaštita;
- psihološka podrška, savjetodavne i psihoterapijske usluge;
- pravna pomoć i zastupanje;
- lice od povjerenja;
- krizni smještaj i sigurna kuća;
- obrazovna podrška;
- specijalizovane usluge za žrtve nasilja;
- usluge podrške roditeljstvu;
- usluge u zajednici i programi socijalne inkluzije.

U slučajevima nasilja nad djecom i nasilja u porodici, centri za socijalni rad imaju posebno značajnu koordinacionu ulogu. Kao organi starateljstva, centri za socijalni rad imaju odgovornost da iniciraju, koordiniraju i prate sprovođenje mjera zaštite, obezbijede razmjenu informacija između institucija i prate ostvarivanje prava i bezbjednost djece i porodica.

Efikasna međusektorska saradnja zahtijeva jasno definisane uloge i odgovornosti institucija, kontinuiranu komunikaciju, međusobno povjerenje profesionalaca i zajedničko razumijevanje najboljeg interesa djeteta.

Međutim, *iskustva iz prakse i nalazi GREVIO-a ukazuju da se saradnja među institucijama često suočava sa brojnim izazovima*, među kojima se posebno izdvajaju:

- neujednačene procedure i različite prakse postupanja;
- nedovoljna i neblagovremena razmjena informacija;
- nejasno definisane nadležnosti i preklapanje odgovornosti;

- nedovoljna koordinacija između institucija;
- ograničeni ljudski i finansijski resursi;
- nedostatak specijalizovanih usluga podrške;
- neujednačen razvoj usluga u lokalnim zajednicama.

GREVIO posebno naglašava da efikasnost sistema zaštite zavisi od postojanja koordinisanog i multisektorskog odgovora institucija, kao i od sposobnosti sistema da obezbijedi dosljednu primjenu protokola i izgradi povjerenje žrtava u institucije.

Zbog toga kontinuirano unapređenje međusektorske saradnje predstavlja jedan od ključnih prioriteta razvoja sistema zaštite djece i prevencije nasilja. Razvoj standardizovanih procedura, redovna razmjena informacija, zajedničke obuke i rad multidisciplinarnih timova doprinose efikasnijem postupanju, boljoj koordinaciji intervencija i kvalitetnijoj zaštiti djece i porodica.

4. OD STANDARDA DO PRAKSE - PRIMJENA U RADU CENTARA ZA SOCIJALNI RAD

4.1. Princip najboljeg interesa djeteta u praksi

Princip najboljeg interesa djeteta predstavlja jedan od najvažnijih standarda u radu sa djecom i osnovno polazište za donošenje svih odluka koje se odnose na dijete. Ovaj princip definisan je članom 3 UN Konvencije o pravima djeteta i obavezuje sve institucije i profesionalce da u svim postupcima koji se odnose na djecu prvenstveno vode računa o njihovoj sigurnosti, razvoju, dobrobiti i potrebama.

U praksi centara za socijalni rad primjena ovog principa podrazumijeva individualizovan pristup svakom djetetu i pažljivo sagledavanje svih okolnosti konkretnog slučaja. Najbolji interes djeteta ne može se posmatrati kao univerzalna ili unaprijed definisana kategorija, već zahtijeva sveobuhvatnu stručnu procjenu koja uzima u obzir uzrast i razvojne potrebe djeteta, emocionalnu povezanost sa članovima porodice, bezbjednosne rizike, stabilnost okruženja, mišljenje djeteta i mogućnost zaštite njegovih prava.

Stručni radnici centara za socijalni rad često se suočavaju sa situacijama u kojima je potrebno uspostaviti ravnotežu između prava roditelja i potrebe za zaštitom djeteta. Posebno složeni

slučajevi odnose se na nasilje u porodici, zanemarivanje, konflikte između roditelja, razvode i slučajeve ograničavanja ili oduzimanja roditeljskog prava.

Primjena principa najboljeg interesa djeteta zahtijeva multidisciplinarni pristup i kontinuiranu procjenu situacije. Ono što u određenom trenutku predstavlja najbolji interes djeteta može se mijenjati u skladu sa promjenama porodičnih okolnosti, bezbjednosnih rizika ili razvojnih potreba djeteta.

U praksi je posebno važno izbjeći formalistički pristup i donošenje odluka zasnovanih isključivo na administrativnim procedurama ili opštim pretpostavkama. Profesionalci imaju obavezu da svaku odluku obrazlože kroz jasno definisane razloge koji pokazuju na koji način određena mjera doprinosi zaštiti i dobrobiti djeteta.

Pored zaštitne dimenzije, princip najboljeg interesa djeteta podrazumijeva i osnaživanje djeteta, podršku njegovom razvoju i očuvanje dostojanstva. To znači da intervencije ne treba da budu usmjerene samo na uklanjanje rizika, već i na jačanje kapaciteta porodice i stvaranje sigurnog i podržavajućeg okruženja za razvoj djeteta.

Profesionalni alat: Procjena najboljeg interesa djeteta

Prilikom donošenja odluka i planiranja intervencija stručni radnici treba da razmotre sljedeće elemente:

Element procjene	Pitanja za razmatranje
Bezbjednost djeteta	Da li postoji rizik od nasilja, zanemarivanja ili drugih oblika ugroženosti?
Mišljenje djeteta	Šta dijete želi i kako doživljava svoju situaciju?
Razvojne potrebe	Da li su zadovoljene emocionalne, zdravstvene, obrazovne i socijalne potrebe?
Porodični odnosi	Koje osobe predstavljaju izvor sigurnosti i podrške?
Kontinuitet brige	Kako osigurati stabilnost i kontinuitet u životu djeteta?
Ranjivost djeteta	Da li postoje dodatni faktori rizika (invaliditet, trauma, siromaštvo i sl.)?
Posljedice odluke	Kako će odluka uticati na sigurnost, razvoj i dobrobit djeteta?

Procjena najboljeg interesa djeteta nije jednokratna aktivnost, već kontinuiran proces koji se preispituje tokom cijelog rada na slučaju i prilagođava promjenama u potrebama i okolnostima djeteta i porodice.

4.2. Pravo djeteta na participaciju

Pravo djeteta na participaciju predstavlja jedan od osnovnih principa savremenog pristupa zaštiti djece i podrazumijeva pravo svakog djeteta da izrazi svoje mišljenje u svim pitanjima koja ga se tiču. UN Konvencija o pravima djeteta naglašava da mišljenje djeteta mora biti uzeto u obzir u skladu sa njegovim uzrastom i zrelošću. Ovo pravo ima poseban značaj u radu centara za socijalni rad, jer se veliki broj odluka direktno odnosi na život, sigurnost i budućnost djece.

Participacija djeteta ne znači da dijete preuzima odgovornost za donošenje odluka koje prevazilaze njegove razvojne kapacitete, već da mu se omogući da bude saslušano, informisano i uključeno u procese koji utiču na njegov život.

U praksi centara za socijalni rad participacija podrazumijeva:

- razgovor sa djetetom na način prilagođen njegovom uzrastu;
- objašnjavanje procedura i odluka;
- omogućavanje djetetu da izrazi osjećanja, potrebe i strahove;
- poštovanje mišljenja djeteta;
- uključivanje djeteta u planiranje podrške i zaštite.

Poseban izazov predstavlja komunikacija sa djecom koja su preživjela nasilje ili traumatska iskustva. Djeca često osjećaju strah, nepovjerenje, krivicu ili nesigurnost, zbog čega profesionalci moraju imati razvijene vještine trauma informisane komunikacije. U tim slučajevim važno je obezbijediti sigurno okruženje za razgovor, koristiti jezik razumljiv djetetu i izbjegavati sugestivna pitanja ili postupke koji mogu dovesti do dodatne traumatizacije.

Participacija djeteta doprinosi kvalitetnijoj procjeni situacije, jačanju povjerenja između djeteta i stručnjaka, kao i donošenju održivih i djelotvornijih odluka.

4.3. Rodna perspektiva u radu sa korisnicima

Integrisanje rodne perspektive u rad centara za socijalni rad predstavlja važan preduslov za razumijevanje uzroka, dinamike i posljedica nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja. *Rodna perspektiva podrazumijeva razumijevanje načina na koji društvene uloge, stereotipi, predrasude i neravnopravni odnosi moći utiču na položaj žena, muškaraca, djevojčica i dječaka.*

U praksi socijalne i dječje zaštite rodno odgovoran pristup posebno je važan u radu sa ženama žrtvama nasilja i djecom koja odrastaju u nasilnom porodičnom okruženju.

Profesionalci moraju razumjeti da nasilje u porodici često predstavlja obrazac kontrole, dominacije i manipulacije, a ne pojedinačni incident. Zbog toga procjena rizika mora uključivati razumijevanje dinamike nasilja, prethodnih iskustava nasilja, prijetnji, izolacije žrtve i mogućnosti eskalacije nasilja. Rodna perspektiva podrazumijeva i prepoznavanje specifičnih potreba žena i djece iz različitih ranjivih grupa, uključujući žene sa invaliditetom, žene iz ruralnih sredina, Romkinje, samohrane majke i žene koje žive u siromaštvu.

U radu sa porodicama važno je izbjegavati stereotipe i predrasude koje mogu uticati na procjenu slučaja ili dovesti do minimiziranja nasilja.

Rodno odgovoran pristup doprinosi kvalitetnijoj procjeni rizika, boljoj zaštiti žrtava i efikasnijem planiranju podrške.

4.4. Prepoznavanje i procjena rizika od nasilja

Pravovremeno prepoznavanje nasilja i adekvatna procjena rizika predstavljaju ključne elemente efikasne zaštite djece i žrtava nasilja.

Stručni radnici centara za socijalni rad imaju obavezu da prepoznaju fizičke, bihevioralne, emocionalne i socijalne indikatore nasilja i zanemarivanja.

Indikatori nasilja mogu uključivati:

- povrede i fizičke tragove nasilja;
- nagle promjene ponašanja;
- povlačenje i strah;

- agresivno ponašanje;
- probleme u školi;
- emocionalnu nestabilnost;
- regresivna ponašanja;
- znakove zanemarivanja;
- izražen strah od određenih osoba.

Posebno je važno procijeniti:

- ozbiljnost i učestalost nasilja;
- prisustvo prijetnji;
- dostupnost oružja;
- zloupotrebu alkohola ili psihoaktivnih supstanci;
- patološko kockanje
- mentalno zdravlje članova porodice;
- prethodna iskustva nasilja;
- podršku porodice i zajednice.

Procjena rizika ne smije biti jednokratna aktivnost, već zahtijeva kontinuirano praćenje i prilagođavanje intervencija promjenama u situaciji. Kvalitetna procjena rizika predstavlja osnov za planiranje mjera zaštite i donošenje odluka koje su u najboljem interesu žrtava nasilja.

4.5. Planiranje i sprovođenje mjera zaštite

Planiranje mjera zaštite predstavlja jednu od najodgovornijih aktivnosti u radu centara za socijalni rad. Mjere zaštite moraju biti zasnovane na individualnoj procjeni potreba i rizika i usmjerene na obezbjeđivanje sigurnosti djeteta i drugih žrtava nasilja.

Mjere zaštite mogu uključivati:

- neodložne intervencije;
- savjetodavni rad;
- psihološku podršku;
- nadzor nad vršenjem roditeljskog prava;
- upućivanje na specijalizovane servise;
- krizni smještaj;

- multisektorsko planiranje podrške.

Prilikom planiranja mjera posebno je važno uključiti žrtvu nasilja u proces donošenja odluka, u skladu sa njihovim mogućnostima i bezbjednošću.

Mjere zaštite moraju biti pravovremene, proporcionalne riziku i usmjerene na dugoročnu stabilizaciju situacije. Praćenje sprovođenja mjera zaštite predstavlja važan segment rada centara za socijalni rad, jer omogućava procjenu njihove efikasnosti i blagovremeno reagovanje u slučaju povećanja rizika.

4.6. Rad sa djecom žrtvama i svjedocima nasilja

Djeca koja su žrtve ili svjedoci nasilja predstavljaju posebno ranjivu grupu kojoj je potrebna specijalizovana, koordinisana i dugoročna podrška. Savremeni pristupi zaštiti djece polaze od činjenice da svako izlaganje nasilju predstavlja rizik po sigurnost, razvoj i dobrobit djeteta.

Istanbulska konvencija izričito prepoznaje djecu koja svjedoče nasilju kao žrtve nasilja i obavezuje države da im obezbijede zaštitu i podršku. Istovremeno, Konvencija o pravima djeteta garantuje svakom djetetu pravo na zaštitu od svih oblika nasilja i pravo na oporavak i reintegraciju nakon traumatskih iskustava.

Djeca koja svjedoče nasilju u porodici često razvijaju osjećaj straha, nesigurnosti, krivice i bespomoćnosti. Dugotrajna izloženost nasilju može dovesti do:

- razvoja trauma i posttraumatskih reakcija;
- problema u ponašanju;
- korišćenja psihoaktivnih supstanci
- teškoća u učenju;
- anksioznosti i depresivnosti;
- problema u regulaciji emocija;
- teškoća u uspostavljanju odnosa sa drugima;
- smanjenog osjećaja sigurnosti i povjerenja u odrasle.

Posljedice izloženosti nasilju razlikuju se u zavisnosti od uzrasta djeteta, trajanja nasilja, odnosa sa počiniocem, postojanja zaštitnih faktora i dostupnosti podrške.

U radu sa djecom posebno je važno uspostaviti odnos povjerenja i sigurnosti. Profesionalci moraju pristupati djetetu sa empatijom, poštovanjem i razumijevanjem njegovih iskustava, vodeći računa o njegovim razvojnim potrebama i individualnim kapacitetima.

Razgovor sa djetetom treba da bude:

- prilagođen uzrastu i razvojnom nivou djeteta;
- vođen u sigurnom i podsticajnom okruženju;
- zasnovan na poštovanju i prihvatanju;
- usmjeren na razumijevanje iskustava i potreba djeteta;
- oslobođen sugestivnih pitanja i pritiska.

Posebnu pažnju potrebno je posvetiti ostvarivanju prava djeteta na participaciju. Dijete ima pravo da bude informisano, saslušano i da njegovo mišljenje bude uzeto u obzir u skladu sa njegovim uzrastom i zrelošću.

Jedan od osnovnih principa rada sa djecom žrtvama i svjedocima nasilja jeste prevencija sekundarne viktimizacije. To podrazumijeva izbjegavanje:

- nepotrebnog ponavljanja traumatskih iskustava;
- višestrukih saslušanja;
- izlaganja konfliktima između odraslih;
- okrivljavanja djeteta;

Podrška djeci mora biti dugoročna i uključivati:

- emocionalnu stabilizaciju;
- psihološku i psihoterapijsku podršku;
- podršku u obrazovanju;
- jačanje zaštitnih faktora u porodici i zajednici;
- razvoj socijalnih i emocionalnih vještina;
- kontinuirano praćenje bezbjednosti i dobrobiti djeteta.

Efikasna zaštita djece zahtijeva koordinisano djelovanje svih relevantnih institucija i razvoj individualizovanih planova podrške zasnovanih na procjeni rizika i potreba djeteta.

4.7. Rad sa ženama žrtvama nasilja

Žene žrtve nasilja često se suočavaju sa višestrukim oblicima ugroženosti, uključujući fizičko, psihološko, seksualno i ekonomsko nasilje, socijalnu izolaciju, strah za sopstvenu bezbjednost i bezbjednost djece, kao i osjećaj bespomoćnosti i gubitka kontrole nad vlastitim životom.

Iskustva nasilja mogu imati ozbiljne posljedice po fizičko i mentalno zdravlje žena, njihovo funkcionisanje, roditeljske kapacitete i mogućnost donošenja odluka.

Profesionalci iz centara za socijalni rad imaju važnu ulogu u:

- pružanju podrške ženama;
- procjeni snaga i rizika;
- planiranju mjera zaštite;
- koordinaciji podrške i usluga;
- osnaživanju žena i njihovih roditeljskih kapaciteta.

Rad sa ženama žrtvama nasilja mora biti zasnovan na:

- poštovanju dostojanstva i autonomije žene;
- povjerljivosti;
- sigurnosti;
- participaciji u donošenju odluka;
- zaštiti od sekundarne viktimizacije;
- rodno odgovornom i trauma - informisanom pristupu.

Poseban značaj ima osnaživanje žena i izgrđivanje mreže podrške koja doprinosi njihovoj bezbjednosti, autonomiji i oporavku. U radu sa ženama posebno je važno razumjeti da odluka o napuštanju nasilne situacije često predstavlja dugotrajan i složen proces na koji utiču brojni faktori, uključujući:

- strah od nasilnika;
- ekonomsku zavisnost;
- brigu za djecu;
- nedostatak podrške;
- emocionalnu vezanost;

- društvene i kulturne norme;
- prethodna traumatska iskustva.

Zbog toga je od posebnog značaja izbjegavanje:

- okrivljavanja žrtve;
- minimiziranja nasilja;
- vršenja pritiska na ženu da donese određene odluke;
- donošenja procjena zasnovanih na stereotipima.

Profesionalci moraju razumjeti da ostanak žene u nasilnom odnosu ne predstavlja prihvatanje nasilja niti odsustvo želje za promjenom. Razlozi zbog kojih žene ostaju u nasilnim odnosima često su složeni i uključuju strah od eskalacije nasilja, ekonomsku zavisnost, brigu za djecu, emocionalnu povezanost sa partnerom, prethodna traumatska iskustva, socijalnu izolaciju, nedostatak podrške i nepovjerenje u institucije. Razumijevanje ovih faktora predstavlja osnov za rodno odgovoran i neosuđujući pristup u radu sa žrtvama.

Prilikom procjene rizika posebno je važno obratiti pažnju na postojanje faktora koji mogu ukazivati na povećan rizik od teškog nasilja ili ubistva žene:

- prethodne prijetnje ubistvom;
- gušenje ili pokušaj gušenja;
- pristup oružju;
- opsesivna ljubomora i kontrola;
- proganjanje i uznemiravanje;
- eskalacija nasilja;
- razdvajanje ili namjera žrtve da napusti nasilni odnos;
- prethodno kršenje zaštitnih mjera;
- zloupotreba alkohola ili psihoaktivnih supstanci;
- prijetnje samoubistvom ili ubistvom djece.

Prisustvo jednog ili više navedenih faktora zahtijeva pojačane mjere zaštite.

Takođe, *prilikom planiranja kontakta djeteta sa roditeljem koji vrši nasilje neophodno je procijeniti moguće rizike po bezbjednost i dobrobit djeteta i roditelja žrtve nasilja. Održavanje*

kontakta ne smije ugroziti sigurnost djeteta niti dovesti do nastavka kontrole, zastrašivanja ili nasilja nad drugim roditeljem. Sve odluke koje se odnose na kontakte djeteta sa roditeljem koji vrši nasilje moraju biti zasnovane na procjeni najboljeg interesa djeteta i procjeni rizika od ponovljenog nasilja.

Podrška ženama ne završava se samo obezbjeđivanjem sigurnosti, već uključuje i dugoročni oporavak, osnaživanje i stvaranje uslova za samostalan i bezbjedan život, a da bi to ostvarili neophodno je kontinuirano praćenje, saradnja institucija i odgovarajući resursi.

5. PRAKTIČNE SMJERNICE ZA POSTUPANJE STRUČNJAKA

5.1. Koraci u radu na slučaju

Rad na slučaju u centrima za socijalni rad predstavlja strukturiran, kontinuiran i dinamičan proces procjene, planiranja, sprovođenja i praćenja intervencija sa ciljem zaštite djeteta i porodice i unapređenja njihove dobrobiti. U slučajevima nasilja nad djecom, nasilja u porodici i drugih oblika ugroženosti, rad na slučaju zahtijeva pravovremeno, koordinisano i profesionalno postupanje, zasnovano na procjeni rizika, najboljem interesu djeteta i poštovanju ljudskih prava.

Iako se pojedine faze rada mogu preklapati, proces vođenja slučaja u pravilu obuhvata šest međusobno povezanih koraka:

ŠEMA RADA NA SLUČAJU

Kontinuiran i dinamičan proces

Korak 1 Prijem informacije ili prijave

Rad na slučaju započinje prijemom informacije ili prijave o mogućoj ugroženosti djeteta ili drugog člana porodice. Informacije mogu biti dostavljene od strane policije, obrazovnih i zdravstvenih ustanova, članova porodice, organizacija civilnog društva, drugih građana ili samog djeteta.

Svaka informacija koja ukazuje na moguću ugroženost zahtijeva pravovremeno razmatranje i procjenu potrebe za daljim postupanjem.

Korak 2 Početna procjena bezbjednosti i hitnosti postupanja

Nakon prijema prijave, procjenjuje se da li postoji neposredna opasnost po život ili zdravlje djeteta ili drugog člana porodice i da li je potrebno hitno preduzimanje mjera zaštite.

U ovoj fazi posebno se procjenjuje:

- postojanje neposredne prijetnje po život ili zdravlje;
- potreba za hitnim mjerama zaštite;
- potreba za uključivanjem drugih institucija;
- potreba za obezbjeđivanjem hitne podrške i zaštite.

U situacijama visokog rizika neophodno je bez odlaganja uspostaviti saradnju sa policijom, zdravstvenim ustanovama i drugim nadležnim institucijama.

Korak 3 Sveobuhvatna procjena slučaja

Sveobuhvatna procjena predstavlja centralnu fazu rada na slučaju i podrazumijeva prikupljanje i analizu informacija o:

- ✓ bezbjednosti i potrebama žrtava nasilja;
- ✓ porodičnim odnosima;
- ✓ roditeljskim kapacitetima;
- ✓ faktorima rizika i zaštitnim faktorima;
- ✓ prethodnim intervencijama;
- ✓ dostupnim resursima podrške.

Procjena mora biti individualizovana i zasnovana na neposrednom radu sa djetetom i porodicom, kao i na saradnji sa drugim institucijama i pružaocima usluga.

Korak 4 Planiranje intervencije i mjera zaštite

Na osnovu procjene rizika i potreba izrađuje se plan intervencije kojim se definišu:

1. ciljevi rada;

2. mjere zaštite;
3. planirane aktivnosti;
4. odgovornosti pojedinih aktera;
5. rokovi za realizaciju.

Plan intervencije treba da bude realan, jasno definisan i usmjeren na unapređenje bezbjednosti i dobrobiti djeteta i porodice.

Korak 5 Sprovođenje i koordinacija intervencija

Centar za socijalni rad koordinira sprovođenje planiranih aktivnosti i obezbjeđuje saradnju svih relevantnih institucija i pružalaca usluga.

U ovoj fazi posebno je značajno:

- organizovanje i koordinacija podrške;
- praćenje realizacije dogovorenih aktivnosti;
- razmjena informacija između institucija;
- povezivanje sa dostupnim uslugama u zajednici;
- pružanje kontinuirane podrške djetetu i porodici.

Korak 6 Praćenje i evaluacija

Praćenje i evaluacija predstavljaju kontinuirani proces procjene efekata preduzetih mjera i procjene da li su potrebe djeteta i porodice adekvatno zadovoljene.

Praćenje omogućava:

- ✓ preispitivanje rizika i potreba djeteta i porodice;
- ✓ procjenu efikasnosti sprovedenih intervencija;
- ✓ identifikovanje novih rizika;
- ✓ prilagođavanje plana intervencije;
- ✓ planiranje daljih aktivnosti.

Procjena rizika nije jednokratna aktivnost, već kontinuiran proces koji traje tokom cijelog rada na slučaju i prilagođava se promjenama u okolnostima i potrebama korisnika.

Rad na slučaju ne predstavlja linearan proces, već dinamičan i kontinuiran profesionalni angažman koji zahtijeva fleksibilnost, interdisciplinarni pristup, timski rad i kontinuirano preispitivanje procjena i intervencija.

5.2. Standardizovani pristupi procjeni i intervenciji

Složenost slučajeva nasilja nad djecom i nasilja u porodici zahtijeva da profesionalno postupanje bude zasnovano na jasnim standardima, stručnim smjernicama i ujednačenim procedurama. Standardizovani pristupi imaju za cilj unapređenje kvaliteta, dosljednosti i transparentnosti rada, uz istovremeno poštovanje individualnih potreba svakog djeteta i porodice.

Standardizacija omogućava da stručni radnici, bez obzira na mjesto rada ili profesionalno iskustvo, postupaju u skladu sa istim profesionalnim principima i osiguraju jednak nivo zaštite svim korisnicima.

Primjena standardizovanih pristupa doprinosi:

- ujednačavanju profesionalne prakse;
- kvalitetnijoj i objektivnijoj procjeni rizika;
- smanjenju subjektivnosti u donošenju odluka;
- boljem planiranju intervencija;
- unapređenju međusektorske saradnje;
- kvalitetnijem dokumentovanju i praćenju slučaja;
- većoj transparentnosti i odgovornosti profesionalnog postupanja.

U oblasti zaštite djece i porodice standardizacija se prvenstveno odnosi na korišćenje strukturisanih pristupa procjeni, planiranju intervencija i praćenju njihovih efekata.

Poseban značaj imaju standardizovani pristupi procjeni rizika, koji omogućavaju sistematično sagledavanje:

- prirode i dinamike nasilja;

- istorije prethodnog nasilja;
- intenziteta i učestalosti nasilja;
- razvojnih potreba djeteta;
- roditeljskih kapaciteta;
- prisustva zaštitnih faktora;
- dostupnosti podrške;
- rizika od ponavljanja ili eskalacije nasilja.

Istovremeno, standardizovani pristupi omogućavaju identifikovanje potreba djeteta i porodice i planiranje intervencija koje su zasnovane na procijenjenim rizicima i raspoloživim resursima podrške. Posebno je značajno korišćenje multidisciplinarnog pristupa u procjeni i intervenciji, jer različiti profesionalci mogu sagledati različite aspekte rizika, potreba i zaštitnih faktora. Razmjena informacija i zajedničko donošenje odluka doprinose kvalitetnijoj procjeni i efikasnijoj zaštiti djece i porodica.

Primjena standardizovanih pristupa ne podrazumijeva mehaničku ili formalističku primjenu procedura. Svaki slučaj zahtijeva individualizovan pristup, profesionalno prosuđivanje i uvažavanje specifičnih okolnosti i potreba korisnika.

Standardizovani alati i procedure predstavljaju podršku profesionalnom odlučivanju i doprinose dosljednijem i kvalitetnijem radu, ali ne mogu zamijeniti stručnu procjenu, profesionalno iskustvo i etičku odgovornost stručnih radnika.

Kontinuirano unapređenje standarda rada, razvoj praktičnih alata i jačanje profesionalnih kompetencija predstavljaju važne pretpostavke za razvoj efikasnog, odgovornog i na pravima zasnovanog sistema zaštite djece i porodica.

5.3. Komunikacija sa djecom i ženama žrtvama nasilja

Kvalitetna komunikacija predstavlja osnov za uspostavljanje povjerenja i efikasnu podršku djeci i žrtvama nasilja.

Djeca i odrasle žrtve nasilja često dolaze u kontakt sa institucijama u stanju straha, nesigurnosti, traumatizovanosti i nepovjerenja, zbog čega način komunikacije profesionalaca može značajno uticati na osjećaj sigurnosti i spremnost korisnika da sarađuju.

Komunikacija sa djecom zahtijeva poseban senzibilitet i prilagođavanje uzrastu, razvojnim karakteristikama i emocionalnom stanju djeteta.

Stručni radnici treba da:

- koriste jednostavan i razumljiv jezik;
- obezbijede sigurno i mirno okruženje;
- izbjegavaju sugestivna pitanja;
- poštuju tempo djeteta;
- omogućavaju djetetu da izrazi osjećanja;
- aktivno slušaju;
- pokazuju empatiju i poštovanje.

Posebno je važno izbjegavati komunikaciju koja može dovesti do osjećaja krivice ili odgovornosti kod djeteta. Djeca koja su preživjela nasilje ili svjedočila istom često osjećaju sram, strah ili konfuziju i mogu imati poteškoće da govore o traumatskim iskustvima.

Profesionalci moraju biti svjesni da trauma može uticati na način na koji dijete pamti i opisuje događaje.

Komunikacija sa ženama žrtvama nasilja takođe zahtijeva trauma informisan i rodno odgovoran pristup. Važno je pokazati razumijevanje, izbjegavati osuđivanje i pružiti informacije o pravima, mogućnostima zaštite i dostupnim servisima podrške.

Poseban izazov predstavlja komunikacija u situacijama visokog konflikta ili kada žrtva pokazuje ambivalentnost prema prekidu nasilnog odnosa.

Profesionalci moraju razumjeti kompleksnost nasilnih odnosa i poštovati pravo žrtve da donosi odluke u skladu sa sopstvenim mogućnostima i procjenom bezbjednosti.

Kvalitetna komunikacija doprinosi jačanju povjerenja u institucije i predstavlja važan faktor uspješne zaštite i oporavka korisnika.

5.4. Etički principi i profesionalni standardi

Rad stručnjaka u sistemu socijalne i dječje zaštite zasniva se na poštovanju profesionalne etike, ljudskih prava i dostojanstva svakog korisnika.

Etički principi predstavljaju osnov profesionalnog postupanja i posebno su značajni u radu sa djecom i žrtvama nasilja.

Profesionalci imaju obavezu da postupaju u skladu sa principima:

- najboljeg interesa djeteta;
- poštovanja ljudskog dostojanstva;
- nediskriminacije;
- povjerljivosti;
- profesionalne odgovornosti;
- participacije korisnika;
- pravičnosti;
- zaštite od nasilja i zlostavljanja.

Poštovanje povjerljivosti predstavlja jedan od osnovnih profesionalnih standarda. Informacije o korisnicima moraju se koristiti isključivo u svrhu zaštite i podrške i dijeliti samo sa institucijama koje su uključene u postupanje i imaju zakonski osnov za pristup informacijama. Istovremeno, profesionalci imaju zakonsku i etičku obavezu da prijave nasilje i preduzmu mjere zaštite kada postoji rizik po dijete ili drugu žrtvu nasilja.

Posebno važan etički princip odnosi se na poštovanje autonomije i dostojanstva korisnika.

Korisnike treba uključivati u donošenje odluka i omogućiti im pristup informacijama koje se odnose na njihove postupke i prava.

Profesionalni standardi podrazumijevaju i kontinuirano stručno usavršavanje, razvoj kompetencija i primjenu savremenih pristupa radu.

Stručni radnici imaju odgovornost da prepoznaju sopstvena ograničenja i po potrebi traže stručnu podršku ili superviziju.

5.5. Prevencija sekundarne viktimizacije

Sekundarna viktimizacija predstavlja dodatnu traumatizaciju žrtve koja može nastati usljed neadekvatnog institucionalnog postupanja.

Djeca i žrtve nasilja često prolaze kroz više institucija i procedura, pri čemu način postupanja profesionalaca može imati značajan uticaj na njihov osjećaj sigurnosti, dostojanstva i povjerenja.

Sekundarna viktimizacija može nastati kroz:

- ponavljanje traumatskih iskustava tokom više razgovora;
- nepovjerljiv ili osuđujući odnos profesionalaca;
- minimiziranje nasilja;
- nedostatak privatnosti;
- neusklađeno postupanje institucija;
- izlaganje žrtve kontaktu sa počiniocem;
- dugo trajanje procedura.

Prevenција sekundarne viktimizacije zahtijeva trauma informisan pristup koji podrazumijeva razumijevanje posljedica traumatskih iskustava i prilagođavanje institucionalnih procedura potrebama žrtve. U radu sa djecom posebno je važno ograničiti broj razgovora o traumatskim iskustvima i osigurati da razgovore vode stručno osposobljeni profesionalci.

Institucije treba da razvijaju koordinisane procedure postupanja kako bi se smanjilo nepotrebno ponavljanje procedura i obezbijedila kontinuitet podrške.

Poštovanje dostojanstva, privatnosti i prava korisnika predstavlja osnov za prevenciju sekundarne viktimizacije. Profesionalci imaju ključnu ulogu u stvaranju osjećaja sigurnosti i povjerenja kod djece i žrtava nasilja, zbog čega je kvalitet njihovog postupanja od presudnog značaja za proces zaštite i oporavka.

6. STUDIJE SLUČAJA I PRIMJERI IZ PRAKSE

U ovom poglavlju teorijski koncepti i smjernice predstavljeni u prethodnim poglavljima ilustruju se kroz primjere iz prakse, sa ciljem jačanja profesionalnog rasuđivanja i povezivanja međunarodnih standarda sa svakodnevним radom stručnjaka.

Studije slučaja predstavljaju važan alat za razvoj profesionalnih kompetencija stručnih radnika i saradnika u sistemu socijalne i dječje zaštite. Analiza konkretnih situacija omogućava bolje

razumijevanje složenosti nasilja, procesa procjene rizika, donošenja odluka i primjene međunarodnih i nacionalnih standarda u svakodnevnoj praksi.

Prikazani slučajevi imaju edukativni karakter i zasnovani su na tipičnim situacijama sa kojima se stručnjaci susreću u radu sa djecom i porodicama. Njihov cilj nije da ponude jedino moguće rješenje, već da podstaknu profesionalno promišljanje, kritičku analizu i diskusiju o mogućim intervencijama.

Svaki prikazani slučaj sadrži:

- ✓ opis situacije;
- ✓ identifikaciju faktora rizika i zaštitnih faktora;
- ✓ moguće mjere zaštite i podrške;
- ✓ pitanja za profesionalnu refleksiju;
- ✓ primjenu međunarodnih standarda;
- ✓ ključne pouke za praksu.

Studije slučaja mogu se koristiti tokom obuka, supervizijskih sastanaka i timskih konsultacija kao podsticaj za razmjenu iskustava i unapređenje profesionalnog postupanja.

6.1. Nasilje nad djetetom u porodici

Opis slučaja

Centru za socijalni rad prijavljena je sumnja na fizičko nasilje nad dječakom uzrasta 10 godina. Prijavu je podnijela škola nakon što je učiteljica primijetila modrice na rukama i promjene u ponašanju djeteta, uključujući povlačenje, strah i smanjenu koncentraciju na nastavi.

Tokom razgovora dijete je navelo da ga otac često fizički kažnjava zbog školskog uspjeha i neposlušnosti. Majka je tokom razgovora minimizirala nasilje, navodeći da se radi o „strožijem vaspitanju“ i da otac „ponekad izgubi kontrolu“.

Porodica živi u uslovima ekonomskih teškoća, uz izražene konflikte između roditelja i prisutnu zloupotrebu alkohola kod oca.

Faktori rizika

- kontinuirano fizičko kažnjavanje;

- emocionalno zanemarivanje;
- partnerski konflikti;
- zloupotreba alkohola;
- nedovoljni zaštitni kapaciteti majke;
- strah i emocionalna uznemirenost djeteta.

Zaštitni faktori

- dobra povezanost djeteta sa školom;
- spremnost škole na saradnju;
- postojanje institucionalne podrške;
- spremnost djeteta da govori o nasilju.

Moguće intervencije i mjere zaštite

- procjena ugroženosti djeteta i bezbjednosnog rizika;
- saradnja sa policijom i zdravstvenom ustanovom;
- individualni razgovori sa roditeljima;
- izrada plana zaštite;
- psihološka podrška djetetu;
- savjetodavni rad sa roditeljima;
- uključivanje Centra za mentalno zdravlje i tretmana bolesti zavisnosti;
- kontinuirano praćenje porodice.

Pitanja za profesionalnu refleksiju

1. Koji pokazatelji ukazuju da se radi o nasilju, a ne o „strožijem vaspitanju“?
2. Kako procijeniti zaštitne kapacitete majke?
3. Da li postoji potreba za hitnim mjerama zaštite?
4. Koje institucije treba uključiti?
5. Kako uključiti dijete u planiranje podrške?

U ovom slučaju primjena međunarodnih standarda zahtijeva da sve odluke i intervencije budu usmjerene prvenstveno na zaštitu bezbjednosti, dobrobiti i razvoja djeteta.

Konvencija o pravima djeteta

Član 3 - Utvrđivanje najboljeg interesa djeteta zahtijeva procjenu njegove bezbjednosti, stepena ugroženosti, razvojnih potreba i kapaciteta roditelja da obezbijede sigurno i podržavajuće porodično okruženje. U ovom slučaju najbolji interes djeteta podrazumijeva hitno preduzimanje mjera zaštite i planiranje podrške usmjerene na prekid nasilja i oporavak djeteta.

Član 12 - Dijete je jasno verbalizovalo iskustvo fizičkog kažnjavanja i strah od oca. Njegovo mišljenje, osjećanja i doživljaj porodične situacije moraju biti saslušani i uzeti u obzir prilikom procjene rizika i planiranja intervencija.

Član 19 - Kontinuirano fizičko kažnjavanje predstavlja oblik nasilja nad djetetom. Nadležne institucije imaju obavezu da zaštite dijete od daljeg nasilja i obezbijede odgovarajuće mjere podrške i oporavka.

Istanbulska konvencija

Član 18 - Slučaj zahtijeva koordinisano djelovanje centra za socijalni rad, škole, policije, zdravstvenih službi i drugih relevantnih institucija kako bi se obezbijedila zaštita djeteta i podrška porodici.

Član 26 - S obzirom na izražene konflikte između roditelja i prisutne nasilne obrasce u porodici, potrebno je procijeniti da li je dijete, pored direktnog fizičkog nasilja, bilo izloženo i partnerskom nasilju između roditelja, odnosno da li je istovremeno i svjedok nasilja.

Član 51 - Prisutnost kontinuiranog fizičkog kažnjavanja, zloupotrebe alkohola, emocionalnog zanemarivanja i minimiziranja nasilja od strane majke ukazuje na potrebu sveobuhvatne i kontinuirane procjene rizika, uključujući procjenu mogućnosti ponavljanja ili eskalacije nasilja.

Ključne pouke za praksu

Fizičko kažnjavanje predstavlja oblik nasilja nad djetetom.

Procjena mora obuhvatiti cjelokupnu porodičnu dinamiku.

Škole imaju važnu ulogu u ranom prepoznavanju nasilja.

Kontinuirano praćenje porodice jednako je važno kao i početna intervencija.

6.2. Dijete svjedok nasilja nad majkom

Opis slučaja

Policija je obavijestila centar za socijalni rad o incidentu nasilja u porodici u kojem je žena fizički napadnuta od strane supruga pred maloljetnom djecom uzrasta 6 i 12 godina.

Starije dijete pokušalo je da zaštiti majku tokom incidenta. Majka je izrazila strah za sopstvenu bezbjednost i bezbjednost djece, ali i nesigurnost u vezi sa napuštanjem nasilnog odnosa zbog finansijske zavisnosti.

Faktori rizika

- dugotrajno partnersko nasilje;
- eskalacija fizičkog nasilja;
- visok nivo straha;
- emocionalna traumatizacija djece;
- ekonomska zavisnost;
- visok rizik od ponavljanja nasilja.

Zaštitni faktori

- spremnost majke da prihvati podršku;
- prijavljivanje nasilja;
- uključivanje institucija;
- podrška djeci.

Moguće intervencije i mjere zaštite

- procjena bezbjednosti djece i majke;
- koordinacija sa policijom;
- psihološka podrška djeci;
- plan zaštite;

- upućivanje na specijalizovane servise podrške;
- kontinuirano praćenje.

Pitanja za profesionalnu refleksiju

1. Da li djeca predstavljaju žrtve nasilja?
2. Kako procijeniti bezbjednost porodice nakon prijave?
3. Koje su potrebe djece?
4. Kako podržati majku?
5. Kako planirati dugoročnu zaštitu?

Primjena međunarodnih standarda

- ✓ član 3 Konvencije o pravima djeteta;
- ✓ član 19 Konvencije o pravima djeteta;
- ✓ član 26 Istanbulske konvencije;
- ✓ član 51 Istanbulske konvencije.

Ključne pouke za praksu

Djeca svjedoci nasilja predstavljaju žrtve nasilja.

Zaštita djece nije moguća bez zaštite roditelja koji je žrtva nasilja.

Ekonomska zavisnost može predstavljati prepreku izlasku iz nasilnog odnosa.

Integrisani pristup povećava efikasnost zaštite.

6.3. Rodno zasnovano nasilje u partnerskom odnosu

Opis slučaja

Žena starosti 38 godina obratila se centru za socijalni rad zbog dugotrajnog psihološkog, ekonomskog i fizičkog nasilja od strane partnera.

Partner kontroliše njene kontakte, finansije i kretanje, te joj prijeti da će joj oduzeti djecu ukoliko ga napusti.

Faktori rizika

- dugotrajna kontrola i izolacija;
- prethodni fizički napadi;
- prijetnje;
- emocionalna iscrpljenost;
- prisustvo djece;
- visok rizik od eskalacije nasilja.

Zaštitni faktori

- spremnost žene da zatraži pomoć;
- institucionalna podrška;
- postojanje servisa podrške.

Moguće intervencije i mjere zaštite

- procjena bezbjednosnog rizika;
- informisanje o pravima;
- saradnja sa policijom;
- upućivanje u sigurnu kuću;
- psihološka i pravna podrška;
- podrška djeci;
- plan zaštite.

Pitanja za profesionalnu refleksiju

1. Koji oblici nasilja su prisutni?
2. Da li postoje pokazatelji visokog rizika?
3. Kako izbjeći okrivljavanje žrtve?
4. Kako planirati podršku ukoliko žena ne želi napustiti partnera?
5. Kako zaštititi djecu?

Primjena međunarodnih standarda

- ✓ član 3 Konvencije o pravima djeteta;
- ✓ član 18 Istanbulske konvencije;
- ✓ član 26 Istanbulske konvencije;
- ✓ član 51 Istanbulske konvencije.

Ključne pouke za praksu

Psihološko i ekonomsko nasilje predstavljaju ozbiljne oblike nasilja.

Odluka žene da ostane u nasilnom odnosu ne znači prihvatanje nasilja.

Procjena rizika mora obuhvatiti obrasce kontrole i izolacije.

Dugoročna podrška često je jednako važna kao i krizna intervencija.

6.4. Multidisciplinarni pristup u složenom slučaju

Opis slučaja

Centar za socijalni rad zaprimio je prijavu škole zbog učestalih izostanaka učenice uzrasta 13 godina, zanemarenog izgleda i izraženih promjena u ponašanju.

Tokom postupka utvrđeno je da djevojčica živi sa majkom i očuhom. U porodici su prisutni partnersko nasilje, zloupotreba alkohola od strane očuha i problemi mentalnog zdravlja kod majke. Djevojčica je navela da često svjedoči nasilnim sukobima između majke i očuha, da se boji boravka u kući i da preuzima brigu o mlađem bratu uzrasta šest godina.

Majka je navela da se nalazi u teškoj finansijskoj situaciji, da nema podršku porodice i da se plaši prijavljivanja nasilja.

Faktori rizika

- dugotrajno partnersko nasilje;
- izloženost djece nasilju;
- zloupotreba alkohola;
- problemi mentalnog zdravlja;
- zanemarivanje djece;

- socijalna izolacija;
- siromaštvo;
- preuzimanje roditeljske uloge od strane djeteta;
- strah i emocionalna uznemirenost djece.

Zaštitni faktori

- spremnost djevojčice da govori o problemima;
- podrška škole;
- uključivanje centra za socijalni rad;
- postojanje dostupnih servisa podrške;
- mogućnost uključivanja šire porodice.

Moguće intervencije i mjere zaštite

- hitna procjena bezbjednosti djece;
- koordinacija sa policijom;
- procjena potrebe za hitnim mjerama zaštite;
- psihološka podrška djeci;
- uključivanje Centra za mentalno zdravlje;
- liječenje bolesti zavisnosti;
- podrška majci u ostvarivanju prava i usluga;
- materijalna pomoć porodici;
- izrada individualnog plana podrške;
- kontinuirano praćenje porodice.

Pitanja za profesionalnu refleksiju

1. Koji rizici zahtijevaju hitno postupanje?
2. Da li postoje uslovi za ostanak djece u porodici?
3. Koje institucije treba uključiti i kojim redoslijedom?
4. Kako procijeniti zaštitne kapacitete majke?
5. Kako podržati djevojčicu koja preuzima roditeljsku ulogu?
6. Ko treba da koordinira slučajem?

Primjena međunarodnih standarda

UN Konvencija o pravima djeteta

Član 3 - Sve odluke moraju biti usmjerene na zaštitu bezbjednosti i dobrobiti djece.

Član 12 - Mišljenje djevojčice i njen doživljaj porodične situacije moraju biti saslušani i uzeti u obzir.

Član 19 - Država i nadležne institucije imaju obavezu da zaštite djecu od nasilja, zanemarivanja i svih oblika ugroženosti.

Istanbulska konvencija

Član 18 - Slučaj zahtijeva koordinisano djelovanje svih relevantnih institucija.

Član 26 - Djeca koja svjedoče nasilju predstavljaju žrtve kojima je potrebna zaštita i podrška.

Član 51 - Neophodna je kontinuirana procjena rizika od ponavljanja i eskalacije nasilja.

Ključne pouke za praksu

- Problemi u porodici rijetko se javljaju izolovano.
- Višestruki faktori rizika zahtijevaju koordinisan i multisektorski odgovor.
- Zaštita djece podrazumijeva istovremeni rad sa svim članovima porodice.
- Efikasna međusektorska saradnja smanjuje mogućnost propusta u postupanju.
- Dijete mora ostati u središtu svih intervencija i odluka.

6.5. Ključne profesionalne pouke iz prikazanih slučajeva

Analiza prikazanih slučajeva potvrđuje nekoliko važnih profesionalnih saznanja koja imaju poseban značaj za rad stručnjaka u sistemu socijalne i dječje zaštite.

Prije svega, nasilje se rijetko javlja kao izolovan problem. U najvećem broju slučajeva prisutni su međusobno povezani faktori rizika, uključujući siromaštvo, bolesti zavisnosti, probleme mentalnog zdravlja, partnerske konflikte, socijalnu izolaciju i nedovoljne roditeljske kapacitete. Zbog toga je prilikom procjene i planiranja intervencija neophodno sagledati cjelokupni porodični kontekst i međusobnu povezanost različitih rizika.

Prikazani slučajevi potvrđuju i da procjena rizika predstavlja kontinuiran proces, a ne jednokratnu aktivnost. **Rizik nije statična kategorija i može se mijenjati tokom rada sa porodicom, zbog čega je potrebno redovno preispitivati procjene, pratiti promjene u porodičnim okolnostima i prilagođavati planove intervencije i podrške.**

Posebno je važno prepoznati da djeca koja svjedoče nasilju predstavljaju žrtve nasilja. Izloženost nasilju između odraslih članova porodice može imati ozbiljne posljedice po psihosocijalni razvoj djeteta i zahtijeva pravovremenu procjenu potreba, planiranje podrške i kontinuirano praćenje.

Analiza slučajeva pokazuje da efikasna zaštita djece i drugih žrtava nasilja nije moguća bez koordinisanog i multisektorskog djelovanja. Centri za socijalni rad, policija, zdravstvene i obrazovne ustanove, pravosuđe i organizacije civilnog društva imaju zajedničku odgovornost da obezbijede pravovremenu, koordinisanu i sveobuhvatnu podršku korisnicima.

Prikazani slučajevi takođe potvrđuju značaj trauma-informisanog i rodno odgovornog pristupa u radu sa djecom i drugim žrtvama nasilja. Razumijevanje posljedica traume, rodne prirode nasilja i faktora koji utiču na odluke i ponašanje žrtava doprinosi kvalitetnijoj procjeni potreba, adekvatnijem planiranju podrške i smanjenju rizika od sekundarne viktimizacije.

Konačno, najbolji interes djeteta mora predstavljati centralni kriterijum za donošenje svih odluka i planiranje svih intervencija. Zaštita bezbjednosti, dostojanstva, razvoja i participacije djeteta predstavlja osnovni cilj svakog profesionalnog postupanja u sistemu socijalne i dječje zaštite.

Primjena međunarodnih standarda u svakodnevnoj praksi zahtijeva od profesionalaca da prepoznaju složenost porodičnih odnosa, razumiju posljedice nasilja po djecu i odrasle žrtve, poštuju prava i dostojanstvo korisnika i postupaju koordinisano, pravovremeno i odgovorno.

Upravo zato profesionalna praksa ne može biti zasnovana isključivo na primjeni propisa i procedura, već zahtijeva kontinuirano stručno usavršavanje, razvoj profesionalnih kompetencija, kritičko promišljanje i spremnost na saradnju sa drugim institucijama i pružaocima usluga. Samo na taj način moguće je međunarodne standarde zaštite pretvoriti u djelotvornu i kvalitetnu podršku djeci i porodicama kojima je pomoć potrebna.

7. PROFESIONALNE KOMPETENCIJE I STANDARDI POSTUPANJA U RADU SA ŽRTVAMA NASILJA

7.1. Uloga i odgovornost stručnih radnika u sistemu zaštite

Zaštita djece, žena i drugih žrtava nasilja predstavlja jednu od najodgovornijih oblasti rada u sistemu socijalne i dječje zaštite. *Stručni radnici i saradnici centara za socijalni rad nalaze se u jedinstvenoj poziciji da prepoznaju rizike, procijene potrebe korisnika, koordiniraju aktivnosti različitih institucija i preduzmu mjere koje mogu biti od presudnog značaja za sigurnost i dobrobit žrtava nasilja.*

7.1. Uloga stručnih radnika ne ogleda se samo u primjeni zakonskih ovlaštenja i procedura.

Ona podrazumijeva i profesionalnu odgovornost za zaštitu ljudskih prava, poštovanje dostojanstva korisnika, jačanje njihovih kapaciteta i pružanje podrške u prevazilaženju posljedica nasilja.

Jedna od osnovnih odgovornosti stručnih radnika jeste zaštita djece i drugih članova porodice od daljeg nasilja i ugrožavanja njihove bezbjednosti. Zaštitna funkcija podrazumijeva blagovremeno reagovanje na prijavu ili saznanje o nasilju, procjenu ugroženosti, preduzimanje mjera iz nadležnosti centra za socijalni rad i pokretanje saradnje sa drugim institucijama sistema zaštite.

Poseban značaj ima rano prepoznavanje nasilja i pravovremeno uključivanje sistema zaštite. Kašnjenje u reagovanju može dovesti do ponavljanja nasilja, njegovog intenziviranja i ozbiljnijih posljedica po fizičko i mentalno zdravlje žrtava.

Kada su u pitanju djeca, stručni radnici su dužni da u svim postupcima primjenjuju princip najboljeg interesa djeteta i da obezbijede zaštitu njihovih prava, sigurnosti i razvoja. Zaštita djece uključuje preduzimanje mjera kojima se sprječava dalja viktimizacija i umanjuju posljedice traumatskih iskustava.

Kvalitetna procjena predstavlja osnov za donošenje svih daljih odluka u radu na slučaju. Stručni radnici imaju odgovornost da prikupe relevantne informacije, analiziraju okolnosti slučaja i procijene potrebe žrtve, kapacitete porodice i raspoložive izvore podrške.

Posebno je važno da procjena bude objektivna, zasnovana na činjenicama i oslobođena predrasuda, stereotipa i ličnih uvjerenja stručnog radnika.

Nasilje nad djecom i nasilje u porodici predstavljaju složene društvene probleme koji zahtijevaju koordinisano djelovanje više institucija. Centar za socijalni rad ima važnu ulogu u povezivanju različitih aktera sistema zaštite i uspostavljanju multidisciplinarnog pristupa.

Efikasna koordinacija doprinosi pravovremenoj razmjeni informacija, kvalitetnijoj procjeni potreba i efikasnijoj zaštiti žrtava.

Žrtve nasilja često se suočavaju sa osjećajem straha, nesigurnosti, bespomoćnosti i nepovjerenja u institucije. Stručni radnici imaju važnu ulogu u pružanju emocionalne podrške, informisanju korisnika o njihovim pravima i mogućnostima zaštite, kao i u jačanju njihovih kapaciteta za donošenje odluka. Podrška ne podrazumijeva donošenje odluka umjesto korisnika, već stvaranje uslova da korisnici, uz adekvatne informacije i pomoć, mogu donositi odluke koje su u skladu sa njihovim potrebama i interesima.

Posebno je važno razvijati odnos povjerenja, poštovanja i profesionalne podrške, jer upravo kvalitet odnosa između stručnog radnika i korisnika često predstavlja osnov za uspješno uključivanje u proces zaštite i oporavka.

Takođe, stručni radnici imaju odgovornost da aktivno zastupaju prava i interese korisnika, posebno kada su u pitanju djeca, osobe sa invaliditetom, starije osobe i druge ranjive grupe koje nijesu u mogućnosti da samostalno ostvaruju svoja prava. Zagovaračka uloga podrazumijeva prepoznavanje prepreka koje korisnicima otežavaju pristup pravima i uslugama, iniciranje mjera podrške i ukazivanje drugim institucijama na potrebu zaštite i ostvarivanja prava korisnika.

Rad u oblasti zaštite od nasilja podrazumijeva donošenje složenih i često veoma osjetljivih odluka. Stručni radnici su odgovorni da svoje odluke zasnivaju na zakonskim propisima, profesionalnim standardima, stručnim saznanjima i individualnim okolnostima svakog slučaja.

Odgovorno postupanje zahtijeva kontinuirano stručno usavršavanje, konsultacije sa kolegama, timski rad i korišćenje supervizijske podrške kada je to potrebno.

Kvalitet zaštite djece i drugih žrtava nasilja u velikoj mjeri zavisi od stručnosti, profesionalne etike, senzibilisanosti i posvećenosti stručnih radnika. Zbog toga razvoj profesionalnih kompetencija predstavlja jedan od najvažnijih preduslova za efikasan i kvalitetan sistem zaštite.

7.2. Trauma - informisani pristup u radu sa žrtvama nasilja

Nasilje predstavlja jedno od najtežih iskustava kojima osoba može biti izložena. Posljedice nasilja ne ogledaju se samo u fizičkim povredama, već i u dugotrajnim emocionalnim, psihološkim, socijalnim i zdravstvenim problemima koji mogu značajno uticati na kvalitet života žrtve. Zbog

toga savremeni sistemi zaštite sve više primjenjuju trauma-informisani pristup kao jedan od osnovnih standarda rada sa djecom i odraslim žrtvama nasilja.

Trauma-informisani pristup podrazumijeva razumijevanje uticaja traumatskih iskustava na ponašanje, emocije, odnose i sposobnost donošenja odluka, kao i prilagođavanje profesionalnog postupanja potrebama osoba koje su preživjele traumu. Ovaj pristup ne postavlja pitanje „Šta nije u redu sa ovom osobom?“, već „Šta joj se dogodilo?“ i na koji način iskustvo nasilja utiče na njeno trenutno funkcionisanje.

Trauma predstavlja psihološku reakciju na događaj ili niz događaja koji prevazilaze sposobnost osobe da se sa njima suoči i prilagodi. Nasilje u porodici, seksualno nasilje, zlostavljanje djece, zanemarivanje, trgovina ljudima, prisilni brakovi i drugi oblici nasilja mogu ostaviti duboke i dugotrajne posljedice.

Kod djece posljedice traume mogu se manifestovati kroz:

- strah i anksioznost;
- povlačenje i socijalnu izolaciju;
- agresivno ponašanje;
- teškoće u učenju i koncentraciji;
- poremećaje spavanja;
- regresivna ponašanja;
- emocionalnu nestabilnost;
- smanjeno samopouzdanje.

Kod odraslih žrtava trauma se može ispoljiti kroz:

- osjećaj bespomoćnosti;
- depresivnost i anksioznost;
- osjećaj krivice i stida;
- probleme u donošenju odluka;
- teškoće u uspostavljanju povjerenja;
- poremećaje spavanja;
- posttraumatske reakcije;
- socijalno povlačenje.

Važno je razumjeti da reakcije na traumu nijesu znak slabosti, već normalan odgovor na izuzetno teške okolnosti.

Primjena trauma-informisanog pristupa zasniva se na nekoliko ključnih principa.

1. Sigurnost

Osnovni preduslov za oporavak jeste osjećaj sigurnosti. Stručni radnici imaju obavezu da stvore okruženje u kojem se korisnik osjeća zaštićeno, saslušano i uvaženo.

Sigurnost podrazumijeva:

- fizičku sigurnost;
- emocionalnu sigurnost;
- zaštitu privatnosti;
- povjerljivost informacija;
- predvidivost profesionalnog postupanja.

Poseban značaj ima razgovor sa žrtvom bez prisustva potencijalnog učinioca nasilja ili drugih osoba koje mogu uticati na njenu slobodu izražavanja.

2. Povjerenje i transparentnost

Žrtve nasilja često imaju narušeno povjerenje u druge ljude i institucije. Zbog toga je važno da stručni radnici budu otvoreni, dosljedni i jasni u komunikaciji.

Korisniku treba objasniti:

- svrhu razgovora;
- način korišćenja prikupljenih informacija;
- granice povjerljivosti;
- moguća postupanja institucija;
- prava i mogućnosti zaštite.

Transparentnost doprinosi jačanju osjećaja kontrole i smanjenju anksioznosti kod žrtve.

3. Učešće i osnaživanje

Traumatska iskustva često podrazumijevaju gubitak kontrole nad sopstvenim životom. Zbog toga trauma - informisani pristup podstiče aktivno uključivanje korisnika u donošenje odluka koje ga se tiču.

Stručni radnici treba da:

- poštuju mišljenje korisnika;
- uključuju korisnika u planiranje podrške;
- podstiču donošenje informisanih odluka;
- prepoznaju i jačaju postojeće kapacitete i snage.

Oснаživanje ne znači prebacivanje odgovornosti na žrtvu, već pružanje podrške kako bi mogla aktivno učestvovati u procesu oporavka.

4. Saradnja

Trauma-informisani pristup podrazumijeva partnerski odnos između stručnjaka i korisnika. Korisnik se ne posmatra kao pasivni primalac pomoći, već kao aktivni učesnik procesa podrške. Ovakav pristup doprinosi većem povjerenju, boljoj saradnji i kvalitetnijim rezultatima rada.

5. Sekundarna viktimizacija

Sekundarna viktimizacija nastaje kada institucionalni postupci dodatno povrijede ili traumatizuju žrtvu. Do sekundarne viktimizacije može doći kada:

- žrtvi nije ukazano povjerenje;
- odgovornost za nasilje prebacuje se na žrtvu;
- žrtva više puta ponavlja traumatski događaj pred različitim službama;
- komunikacija institucija nije adekvatna;
- ne poštuje se dostojanstvo i privatnost korisnika.

Stručni radnici imaju obavezu da svojim postupanjem minimiziraju mogućnost dodatne traumatizacije korisnika.

Trauma - informisani pristup ne predstavlja posebnu metodu rada, već način razmišljanja i postupanja koji treba da bude ugrađen u sve segmente profesionalne prakse. Njegova primjena

doprinosi zaštiti dostojanstva korisnika, unapređenju kvaliteta usluga i ostvarivanju osnovnog cilja sistema zaštite - sigurnosti, oporavku i osnaživanju žrtava nasilja.

7.3. Komunikacija sa djecom žrtvama i svjedocima nasilja

Komunikacija sa djecom koja su doživjela nasilje ili bila izložena nasilju predstavlja jednu od najosjetljivijih i najodgovornijih aktivnosti stručnih radnika u sistemu socijalne i dječje zaštite. Kvalitet komunikacije sa djetetom direktno utiče na mogućnost uspostavljanja odnosa povjerenja, kvalitet procjene, identifikaciju potreba djeteta i planiranje adekvatnih mjera zaštite i podrške. Savremeni pristup radu sa djecom zasniva se na priznavanju djeteta kao nosioca prava, što podrazumijeva poštovanje njegovog dostojanstva, prava na participaciju i prava da bude saslušano u svim postupcima koji ga se tiču. Pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje garantovano je Konvencijom o pravima djeteta i predstavlja jedan od osnovnih principa savremenog sistema zaštite djece.

Dijete kao aktivni učesnik u procesu zaštite

Dijete ne treba posmatrati kao pasivni objekat zaštite, već kao aktivnog učesnika čije mišljenje, osjećanja i iskustva imaju značajnu vrijednost za procjenu i donošenje odluka.

Uvažavanje mišljenja djeteta ne znači da dijete preuzima odgovornost za donošenje odluka, već da mu se omogući da izrazi svoje stavove, potrebe i osjećanja, te da oni budu uzeti u obzir u skladu sa njegovim uzrastom i stepenom zrelosti.

Stručni radnici imaju obavezu da djetetu objasne:

- razlog razgovora;
- svoju ulogu i ulogu drugih institucija;
- način korišćenja informacija koje dijete podijeli;
- moguća naredna postupanja;
- prava koja dijete ima tokom postupka.

Otvorena i iskrena komunikacija doprinosi smanjenju straha i neizvjesnosti kod djece.

Priprema za razgovor sa djetetom

Prije razgovora potrebno je pažljivo planirati način komunikacije i uslove u kojima će razgovor biti obavljen.

Razgovor sa djetetom treba organizovati:

- u prostoru koji pruža osjećaj sigurnosti;
- bez prisustva potencijalnog učinioca nasilja;
- bez nepotrebnog prisustva većeg broja odraslih osoba;
- u vremenu koje omogućava dovoljno prostora za razgovor;
- uz poštovanje emocionalnog stanja djeteta.

Posebno je važno procijeniti da li postoje okolnosti koje mogu otežati komunikaciju, kao što su razvojne teškoće, invaliditet, jezičke barijere ili izražena traumatizovanost djeteta.

Uspostavljanje odnosa povjerenja

Povjerenje predstavlja osnov uspješne komunikacije sa djecom. Djeca koja su doživjela nasilje često osjećaju strah, stid, krivicu ili nepovjerenje prema odraslima.

Prilikom uspostavljanja kontakta stručni radnik treba da:

- predstavi sebe i svoju ulogu;
- koristi smiren i prijateljski ton komunikacije;
- pokaže interesovanje za dijete kao osobu, a ne samo za problem;
- bude strpljiv i nenametljiv;
- poštuje tempo kojim dijete želi da govori.

Važno je omogućiti djetetu da osjeti da je saslušano, uvaženo i da mu se vjeruje.

Komunikacija prilagođena uzrastu djeteta

Način komunikacije mora biti prilagođen uzrastu, razvojnim karakteristikama i sposobnostima djeteta.

Sa mlađom djecom potrebno je koristiti:

- jednostavne riječi i kratke rečenice;
- konkretna pitanja;

- primjere iz svakodnevnog života;
- crteže, igru ili druge razvojno prilagođene metode.

Sa starijom djecom i adolescentima moguće je koristiti složenije oblike komunikacije, uz poštovanje njihove potrebe za privatnošću, autonomijom i uvažavanjem njihovih stavova.

Posebno je važno izbjegavati stručnu terminologiju koju dijete ne može razumjeti.

Postavljanje pitanja

Način postavljanja pitanja značajno utiče na kvalitet dobijenih informacija.

Preporučuje se korišćenje otvorenih pitanja, kao što su:

- „Možeš li mi ispričati šta se dogodilo?“
- „Kako si se osjećao/la tada?“
- „Šta se desilo poslije toga?“

Treba izbjegavati:

- sugestivna pitanja;
- pitanja koja sadrže pretpostavljeni odgovor;
- pitanja koja mogu izazvati osjećaj krivice;
- višestruka pitanja postavljena istovremeno.

Na primjer, umjesto pitanja:

„Je li te tata udario zato što nisi slušao?“

primjerenije je pitati:

„Možeš li mi reći šta se dogodilo između tebe i tate?“

Razumijevanje emocionalnih reakcija djeteta

Djeca različito reaguju na traumatska iskustva. Neka djeca otvoreno govore o nasilju, dok druga ćute, izbjegavaju razgovor ili pokazuju emocionalne reakcije koje na prvi pogled nijesu povezane sa traumom.

Stručni radnici treba da budu spremni na:

- plač;
- povlačenje;
- ćutanje;
- agresivne reakcije;
- zbunjenost;
- promjene raspoloženja;
- teškoće u prisjećanju događaja.

Ovakve reakcije ne treba tumačiti kao nedostatak saradnje ili nepouzdanost iskaza, već kao moguće posljedice traumatskog iskustva.

Komunikacija sa djecom koja svjedoče nasilju

Djeca koja nijesu direktno fizički zlostavljana, ali svjedoče nasilju između odraslih članova porodice, često pokazuju ozbiljne emocionalne i psihološke posljedice.

Tokom razgovora važno je istražiti:

- šta je dijete vidjelo ili čulo;
- kako je razumjelo događaj;
- kako se osjećalo;
- da li se osjeća bezbjedno;
- kakav odnos ima sa roditeljima ili drugim članovima porodice.

Djeca često preuzimaju odgovornost za nasilje ili osjećaju krivicu zbog nemogućnosti da zaštite roditelja koji je žrtva nasilja. Zbog toga je važno jasno im saopštiti da nasilje nije njihova odgovornost.

Prevenција sekundarne viktimizacije djece

Jedan od najvažnijih ciljeva profesionalnog postupanja jeste sprječavanje sekundarne viktimizacije.

Sekundarna viktimizacija može nastati kada dijete:

- više puta ponavlja traumatski događaj;
- nije informisano o postupku;
- ne razumije šta se dešava;
- osjeća da mu se ne vjeruje;
- izloženo je neprimjerenim pitanjima ili komentarima.

Zbog toga je potrebno osigurati koordinaciju između institucija i smanjiti broj ponovljenih razgovora sa djetetom na najmanju moguću mjeru.

Profesionalne kompetencije za rad sa djecom

Rad sa djecom žrtvama i svjedocima nasilja zahtijeva posebna znanja i vještine. Stručni radnici moraju kontinuirano razvijati kompetencije iz oblasti dječjeg razvoja, komunikacije sa djecom, procjene trauma, zaštite djece od nasilja i primjene međunarodnih standarda dječjih prava.

Kvalitetna komunikacija sa djetetom predstavlja osnov za razumijevanje njegovih potreba, planiranje adekvatne zaštite i pružanje podrške koja doprinosi oporavku, osnaživanju i ostvarivanju njegovih prava. U svim postupcima koji uključuju djecu neophodno je poštovati njihovo dostojanstvo, pravo na participaciju i najbolji interes djeteta kao temeljni princip profesionalnog rada.

7.4. Komunikacija sa odraslim žrtvama nasilja

Komunikacija sa odraslim žrtvama nasilja predstavlja jedan od najvažnijih segmenata profesionalnog rada u sistemu socijalne i dječje zaštite. Način na koji stručni radnik uspostavlja kontakt sa žrtvom, vodi razgovor i pruža podršku može značajno uticati na spremnost žrtve da govori o nasilju, prihvati pomoć i uključi se u proces zaštite i oporavka.

Žrtve nasilja često dolaze u kontakt sa institucijama nakon dugog perioda trpljenja nasilja, emocionalne iscrpljenosti i osjećaja bespomoćnosti. Mnoge od njih godinama žive u uslovima straha, kontrole, prijetnji i izolacije, zbog čega prvi kontakt sa stručnim radnikom može predstavljati važan korak ka zaštiti i izlasku iz nasilne situacije.

Razumijevanje iskustva žrtve

Za kvalitetan rad sa žrtvama nasilja neophodno je razumjeti složenost njihovog iskustva. Nasilje ne predstavlja samo pojedinačni incident, već često dugotrajan proces uspostavljanja kontrole i moći nad žrtvom.

Žrtve mogu biti izložene:

- fizičkom nasilju;
- psihološkom nasilju;
- ekonomskom nasilju;
- seksualnom nasilju;
- digitalnom nasilju;
- proganjanju i uznemiravanju.

Posljedice nasilja često uključuju gubitak samopouzdanja, osjećaj krivice, strah, anksioznost, depresivnost, socijalnu izolaciju i nepovjerenje prema drugima.

Važno je razumjeti da ponašanje žrtve ne treba posmatrati izolovano od okolnosti u kojima živi. Odluke koje donosi često su rezultat procjene sopstvene bezbjednosti i bezbjednosti djece, a ne izraz nedostatka volje za promjenom situacije.

Uspostavljanje odnosa povjerenja

Povjerenje predstavlja osnov uspješnog rada sa žrtvama nasilja. Bez osjećaja sigurnosti i povjerenja teško je očekivati da će žrtva otvoreno govoriti o nasilju i svojim potrebama.

Prilikom prvog kontakta stručni radnik treba da:

- predstavi svoju ulogu i nadležnosti;
- objasni svrhu razgovora;
- informiše žrtvu o njenim pravima;
- pojasni granice povjerljivosti;
- pokaže poštovanje i empatiju;
- osigura privatnost i sigurnost tokom razgovora.

Posebno je važno razgovor voditi bez prisustva potencijalnog učinioca nasilja ili drugih osoba koje mogu uticati na slobodu izražavanja žrtve.

Aktivno slušanje i empatična komunikacija

Aktivno slušanje predstavlja jednu od najvažnijih vještina u radu sa žrtvama nasilja. Ono podrazumijeva potpunu usmjerenost na osobu koja govori, razumijevanje njenog iskustva i pružanje podrške bez osuđivanja.

Stručni radnik treba da:

- pažljivo sluša;
- pokazuje interesovanje za iskustvo žrtve;
- potvrdi njena osjećanja;
- koristi razumljiv jezik;
- izbjegava prekidanje i požurivanje razgovora.

Empatična komunikacija ne podrazumijeva sažaljenje, već razumijevanje položaja žrtve i poštovanje njenog dostojanstva.

Izbjegavanje okrivljavanja žrtve

Jedan od najvažnijih profesionalnih principa jeste izbjegavanje bilo kakvog oblika okrivljavanja žrtve za nasilje koje je pretrpjela.

Neprimjerene izjave mogu uključivati:

- „Zašto ranije niste prijavili nasilje?“
- „Zašto ste ostali u toj vezi?“
- „Zašto ste mu se vratili?“
- „Da li ste ga možda isprovocirali?“

Ovakva pitanja mogu pojačati osjećaj krivice i stida i dovesti do povlačenja žrtve iz procesa zaštite.

Umjesto toga, važno je jasno naglasiti:

- da nasilje nije odgovornost žrtve;
- da niko nema pravo da vrši nasilje;
- da je odgovornost za nasilje isključivo na učiniocu.

Razumijevanje ambivalentnosti žrtve

Stručni radnici se često susrijeću sa situacijama u kojima žrtva istovremeno želi zaštitu, ali nije spremna da prekine odnos sa nasilnikom ili preduzme određene korake. Takva ambivalentnost može biti posljedica:

- straha od odmazde;
- finansijske zavisnosti;
- emocionalne povezanosti;
- brige za djecu;
- nedostatka podrške;
- nepovjerenja u institucije;
- prethodnih negativnih iskustava.

Važno je razumjeti da promjena predstavlja proces i da odluke o napuštanju nasilnog odnosa često zahtijevaju vrijeme.

Informisanje o pravima i mogućnostima zaštite

Jedna od ključnih uloga stručnog radnika jeste pružanje jasnih i razumljivih informacija o pravima žrtve i dostupnim oblicima podrške.

Žrtvu je potrebno informisati o:

- pravima iz sistema socijalne i dječje zaštite;
- mogućnostima smještaja u sklonište;
- besplatnoj pravnoj pomoći;
- psihološkoj podršci;
- zaštitnim mjerama;
- zdravstvenoj zaštiti;
- podršci organizacija civilnog društva.

Informacije treba pružati na način koji je razumljiv i prilagođen potrebama žrtve.

Oснаživanje žrtve

Oснаživanje predstavlja jedan od osnovnih ciljeva profesionalnog rada sa žrtvama nasilja. Ono podrazumijeva jačanje kapaciteta žrtve da prepozna sopstvene snage, donosi odluke i aktivno učestvuje u planiranju budućih koraka.

Oснаživanje uključuje:

- prepoznavanje ličnih resursa;
- jačanje samopouzdanja;
- podršku u donošenju odluka;
- razvijanje mreže podrške;
- podsticanje samostalnosti.

Važno je naglasiti da osnaživanje ne znači da stručni radnik preuzima odgovornost za odluke žrtve, već da joj pomaže da sama donese informisane i bezbjedne odluke.

Komunikacija sa posebno ranjivim grupama

Posebnu pažnju potrebno je posvetiti radu sa:

- ženama sa invaliditetom;
- starijim osobama;
- pripadnicama manjinskih zajednica;
- migrantkinjama;
- ženama sa problemima mentalnog zdravlja;
- ženama koje žive u ruralnim područjima.
- korisnicama psihoaktivnih supstanci

Ove grupe mogu biti suočene sa dodatnim preprekama u pristupu zaštiti i podršci, zbog čega je potrebno prilagoditi komunikaciju njihovim specifičnim potrebama.

Profesionalne granice i etičko postupanje

Iako je empatija važan element profesionalnog rada, stručni radnici moraju održavati jasne profesionalne granice. Profesionalni odnos treba da bude zasnovan na poštovanju, povjerenju i podršci, ali i na profesionalnoj odgovornosti i objektivnosti. Poštovanje privatnosti, povjerljivosti podataka i dostojanstva žrtve predstavlja osnovni etički standard u radu sa svim korisnicima.

Značaj kvalitetne komunikacije u procesu oporavka

Kvalitetna komunikacija predstavlja osnov za uspostavljanje odnosa povjerenja između žrtve i stručnog radnika. Ona doprinosi boljoj procjeni potreba, kvalitetnijem planiranju podrške i većoj vjerovatnoći da će žrtva ostati uključena u proces zaštite. Način na koji stručni radnik komunicira sa žrtvom često predstavlja prvo iskustvo podrške nakon dugog perioda nasilja. Upravo zbog toga profesionalna, empatična i osnažujuća komunikacija može imati značajan uticaj na proces oporavka, jačanje osjećaja sigurnosti i ostvarivanje prava žrtve.

7.5. Rodno odgovoran pristup u radu sa žrtvama nasilja

Rodno odgovoran pristup predstavlja jedan od osnovnih principa savremenog odgovora na nasilje nad ženama i nasilje u porodici. Ovaj pristup zasniva se na razumijevanju da nasilje nad ženama nije izolovan ili individualni problem, već društveni fenomen koji je povezan sa istorijski uspostavljenim nejednakim odnosima moći između žena i muškaraca, rodnim stereotipima i diskriminacijom.

Istanbulska konvencija prepoznaje nasilje nad ženama kao oblik kršenja ljudskih prava i oblik diskriminacije žena, naglašavajući potrebu da sve institucije koje pružaju zaštitu i podršku žrtvama primjenjuju rodnu perspektivu u svom radu. Za stručne radnike centara za socijalni rad to podrazumijeva razumijevanje rodne dimenzije nasilja, prepoznavanje specifičnih potreba žena i djece i prilagođavanje intervencija njihovim okolnostima i iskustvima.

Razumijevanje rodne dimenzije nasilja

Rodno zasnovano nasilje predstavlja nasilje usmjereno prema osobi zbog njenog pola ili nasilje koje nesrazmjerno pogađa žene i djevojčice. Iako žrtve nasilja mogu biti osobe oba pola, statistički podaci i iskustva iz prakse pokazuju da su žene znatno češće izložene različitim oblicima nasilja.

Rodno odgovoran pristup podrazumijeva razumijevanje da nasilje često nije posljedica pojedinačnog konflikta ili neslaganja među partnerima, već obrazaca kontrole, dominacije i zloupotrebe moći.

Takvi obrasci mogu uključivati:

- izolaciju žrtve od porodice i prijatelja;
- kontrolu finansijskih sredstava;
- ograničavanje slobode kretanja;
- nadzor komunikacije i društvenih kontakata;
- prijetnje i zastrašivanje;
- manipulaciju djecom;
- emocionalno ponižavanje i omalovažavanje.

Prepoznavanje ovih obrazaca od ključnog je značaja za pravilnu procjenu situacije i planiranje zaštite.

Rodni stereotipi i njihov uticaj na profesionalno postupanje

Rodni stereotipi predstavljaju unaprijed formirana uvjerenja o ulogama, osobinama i ponašanju žena i muškaraca. Oni mogu uticati na percepciju nasilja, odnos prema žrtvama i kvalitet institucionalnog odgovora. U profesionalnoj praksi posebno je važno prepoznati i izbjegavati stereotipe kao što su:

- da je nasilje privatna porodična stvar;
- da je žena odgovorna za očuvanje porodice po svaku cijenu;
- da je ljubomora izraz ljubavi;
- da muškarac ima pravo da kontroliše partnerku;
- da žena može spriječiti nasilje promjenom svog ponašanja;
- da su prijave nasilja često lažne ili pretjerane.

Takva uvjerenja mogu dovesti do minimiziranja nasilja, umanjivanja odgovornosti učinioca i dodatne viktimizacije žrtve. Profesionalno postupanje mora biti zasnovano na činjenicama, ljudskim pravima i individualnim okolnostima svakog slučaja, a ne na stereotipima i predrasudama.

Prepoznavanje različitih oblika rodno zasnovanog nasilja

Rodno odgovoran pristup zahtijeva sposobnost prepoznavanja svih oblika nasilja, uključujući one koji nijesu uvijek vidljivi na prvi pogled. Pored fizičkog nasilja, stručni radnici treba da prepoznaju: psihološko nasilje; ekonomsko nasilje; seksualno nasilje; digitalno nasilje.

Psihološko nasilje uključuje prijetnje, zastrašivanje, vrijeđanje, ponižavanje, ucjene, kontrolu i druge oblike ponašanja kojima se ugrožava emocionalna stabilnost i samopouzdanje žrtve.

Ekonomsko nasilje podrazumijeva kontrolu prihoda, uskraćivanje pristupa novcu, zabranu zapošljavanja, onemogućavanje obrazovanja ili druge postupke kojima se žrtva dovodi u finansijsku zavisnost. U praksi se često dešava da žene ostaju u nasilnim odnosima upravo zbog nedostatka ekonomskih resursa i straha od siromaštva. Ovaj oblik nasilja može biti vrlo suptilan. Naprimjer kada žena želi da ide na službeni put ili usavršavanje, baš tada partner odganizuje putovanje ili priređuje neko iznadanjenje, kako bi je spriječio u daljem profesionalnom napredovanju.

Seksualno nasilje obuhvata svaki seksualni čin ili pokušaj seksualnog čina bez pristanka osobe, uključujući seksualno uznemiravanje, prisilu na seksualne odnose i druge oblike seksualne eksploatacije. U ovaj oblik nasilja spada i silovanje u braku, koje se često ne prepoznaje, jer vodjeni rodnom stereotipima posmatramo ovo kroz rodnu ulogu žena.

Savremeni oblici nasilja sve češće uključuju praćenje putem mobilnih telefona, kontrolu društvenih mreža, objavljivanje privatnih sadržaja bez pristanka i druge oblike zloupotrebe digitalnih tehnologija.

Razumijevanje razloga zbog kojih žene ostaju u nasilnim odnosima

Jedan od najčešćih izazova u radu sa žrtvama jeste razumijevanje činjenice da mnoge žene ostaju u nasilnim odnosima ili se nakon odlaska vraćaju partneru.

Razlozi za to mogu biti:

- strah od eskalacije nasilja;
- prijetnje smrću ili oduzimanjem djece;
- ekonomska zavisnost;
- emocionalna povezanost sa partnerom;
- nada da će se nasilnik promijeniti;
- društveni pritisci;

- nedostatak podrške porodice;
- zabrinutost za djecu;
- nepovjerenje u institucije.

Važno je naglasiti da ostanak u nasilnom odnosu ne predstavlja pristanak na nasilje niti umanjuje odgovornost učinioca.

Ono što nam istraživanja pokazuju da žene u Crnoj Gori u prosjeku 7 godina provedu u odnosu u kome postoji nasilje, dok se ne osnaže da progovore o istom.

Rodno odgovorna procjena i planiranje zaštite

Primjena rodne perspektive posebno je važna tokom procjene i planiranja zaštite.

Prilikom procjene potrebno je analizirati:

- obrasce moći i kontrole u odnosu;
- položaj žene u porodici;
- stepen ekonomske zavisnosti;
- prisustvo djece;
- prethodne pokušaje traženja pomoći;
- procjenu sopstvene bezbjednosti od strane žrtve;
- dostupne izvore podrške.

Rodno odgovorna procjena omogućava bolje razumijevanje potreba žrtve i planiranje mjera koje doprinose njenoj sigurnosti i osnaživanju.

Rodno odgovoran pristup nije dodatna aktivnost niti poseban program rada. On predstavlja profesionalni standard koji treba da bude integrisan u sve faze postupanja, od prijema prijave i procjene, preko planiranja zaštite, do praćenja slučaja i pružanja podrške žrtvama.

Primjena rodne perspektive doprinosi kvalitetnijem razumijevanju nasilja, efikasnijoj procjeni potreba žrtava i donošenju odluka koje su zasnovane na ljudskim pravima, principu ravnopravnosti i zaštiti dostojanstva svih korisnika.

Za stručne radnike centara za socijalni rad ovakav pristup predstavlja važan alat za unapređenje kvaliteta profesionalne prakse i ostvarivanje efikasnije zaštite žena, djece i drugih žrtava nasilja.

Zaštita djece kroz zaštitu nenasilnog roditelja

U slučajevima partnerskog nasilja zaštita djece neraskidivo je povezana sa zaštitom roditelja koji je žrtva nasilja. Djeca koja žive u nasilnom okruženju često dijele iskustva straha, nesigurnosti i kontrole kojima je izložena i njihova majka.

Zbog toga planiranje zaštite djece mora uključivati:

- procjenu bezbjednosti nenasilnog roditelja;
- jačanje njegovih kapaciteta za zaštitu djece;
- pružanje psihosocijalne podrške;
- ostvarivanje prava iz sistema socijalne i dječje zaštite;
- povezivanje sa servisima podrške u zajednici.

7.6. Međusektorska saradnja i koordinacija u zaštiti žrtava nasilja

Nasilje nad djecom, nasilje nad ženama i nasilje u porodici predstavljaju složene društvene probleme koji prevazilaze nadležnosti bilo koje pojedinačne institucije. Posljedice nasilja istovremeno se odražavaju na fizičko i mentalno zdravlje, porodične odnose, socijalno funkcionisanje, obrazovanje, ekonomsku sigurnost i ostvarivanje osnovnih ljudskih prava. Zbog toga efikasna zaštita žrtava zahtijeva koordinisano, kontinuirano i multidisciplinarno djelovanje svih relevantnih aktera sistema zaštite.

Međusektorska saradnja predstavlja jedan od osnovnih principa savremenog sistema zaštite od nasilja i podrazumijeva plansko, koordinisano i odgovorno djelovanje institucija i organizacija koje imaju zakonsku ili profesionalnu odgovornost u pružanju zaštite i podrške žrtvama.

Značaj međusektorske saradnje

Nijedna institucija samostalno ne raspolaže svim informacijama, ovlašćenjima i resursima potrebnim za sveobuhvatnu zaštitu žrtava nasilja. Svaka institucija ima specifičnu ulogu, odgovornosti i nadležnosti, a kvalitet zaštite zavisi od njihove međusobne povezanosti i saradnje.

Nedostatak saradnje može dovesti do:

- neblagovremenog reagovanja;
- nepotpune procjene potreba žrtve;

- dupliranja aktivnosti;
- prebacivanja odgovornosti između institucija;
- dodatne traumatizacije žrtve;
- povećanog rizika od ponavljanja nasilja.

Nasuprot tome, kvalitetna međusektorska saradnja omogućava pravovremenu razmjenu informacija, zajedničku procjenu potreba, koordinisano planiranje intervencija i efikasnije korišćenje raspoloživih resursa.

Institucije uključene u sistem zaštite

U sistem zaštite od nasilja uključene su brojne institucije i organizacije, od kojih svaka ima jasno definisane nadležnosti.

Centar za socijalni rad

Centar za socijalni rad ima ključnu koordinacionu ulogu u planiranju i sprovođenju mjera zaštite i podrške. Uloga centra obuhvata:

- prijem i evidentiranje prijavi;
- procjenu potreba žrtve i članova porodice;
- određivanje voditelja slučaja;
- koordinaciju multidisciplinarnog tima;
- izradu procjene i plana zaštite i osiguranja bezbjednosti;
- praćenje realizacije mjera;
- povezivanje korisnika sa servisima podrške.

Policija

Policija je često prva institucija koja dolazi u kontakt sa žrtvom nasilja. Njena uloga uključuje:

- hitno postupanje po prijavi;
- procjenu rizika i bezbjednosti;
- zaštitu života i sigurnosti žrtve;
- preduzimanje mjera iz svoje nadležnosti;

- prikupljanje informacija i dokaza;
- obavještanje drugih institucija.

Tužilaštvo i sudovi

Pravosudni organi imaju ključnu ulogu u procesuiranju učinilaca nasilja i ostvarivanju pravne zaštite žrtava.

Njihove aktivnosti uključuju:

- pokretanje i vođenje postupaka;
- donošenje odluka o zaštitnim mjerama;
- procesuiranje učinilaca;
- zaštitu prava žrtava tokom postupka.

Zdravstvene ustanove

Zdravstveni radnici imaju značajnu ulogu u prepoznavanju nasilja, dokumentovanju povreda i pružanju zdravstvene zaštite žrtvama.

Pored medicinske pomoći, zdravstveni sistem često predstavlja važan izvor informacija za procjenu potreba i planiranje zaštite.

Vaspitno-obrazovne ustanove

Vrtići, škole i druge obrazovne ustanove često prve prepoznaju promjene u ponašanju djece koje mogu ukazivati na nasilje ili zanemarivanje.

Njihova uloga obuhvata:

- prepoznavanje indikatora nasilja;
- prijavljivanje sumnje na nasilje;
- pružanje podrške djetetu;
- saradnju sa centrom za socijalni rad i drugim institucijama.

Organizacije civilnog društva

Nevladine organizacije pružaju značajne usluge podrške žrtvama nasilja, uključujući:

- psihološko savjetovanje;
- pravnu pomoć;

- smještaj u skloništa;
- SOS telefone;
- programe osnaživanja i rehabilitacije.

Često su one prva adresa kojoj će se žrtva obratiti.

Uloga voditelja slučaja u koordinaciji

U skladu sa Protokolom, centar za socijalni rad određuje voditelja slučaja koji ima centralnu ulogu u koordinaciji postupanja svih uključenih aktera.

Voditelj slučaja odgovoran je za:

- organizovanje razmjene informacija;
- koordinaciju rada multidisciplinarnog tima;
- planiranje aktivnosti;
- praćenje realizacije mjera;
- procjenu efekata preduzetih intervencija;
- iniciranje dodatnih mjera zaštite kada je to potrebno.

Efikasna koordinacija doprinosi jasnoći odgovornosti i smanjuje mogućnost institucionalnih propusta.

Razmjena informacija i zaštita povjerljivosti

Jedan od osnovnih preduslova kvalitetne saradnje jeste pravovremena razmjena informacija između institucija.

Razmjena informacija treba da bude:

- zakonita;
- blagovremena;
- tačna;
- usmjerena na zaštitu žrtve;
- ograničena na podatke koji su neophodni za postupanje.

Istovremeno, sve institucije imaju obavezu zaštite privatnosti i povjerljivosti podataka korisnika.

Posebnu pažnju potrebno je posvetiti zaštiti identiteta osoba koje prijavljuju nasilje, kao i zaštiti ličnih podataka djece i drugih žrtava.

Zajedničko planiranje i praćenje mjera zaštite

Međusektorska saradnja ne završava razmjenom informacija. Ona podrazumijeva i zajedničko planiranje aktivnosti i praćenje njihove realizacije.

Plan zaštite treba da definiše:

- potrebe žrtve;
- ciljeve zaštite;
- mjere podrške;
- odgovornosti uključenih institucija;
- rokove za realizaciju;
- način praćenja rezultata.

Redovno praćenje omogućava procjenu efikasnosti preduzetih mjera i pravovremeno prilagođavanje intervencija novim okolnostima.

Izazovi u međusektorskoj saradnji

U praksi se mogu javiti brojni izazovi koji otežavaju saradnju između institucija, uključujući:

- nejasno definisane odgovornosti;
- nedovoljnu razmjenu informacija;
- različite profesionalne perspektive;
- nedostatak resursa;
- preopterećenost institucija;
- nedovoljnu edukaciju zaposlenih.

Prepoznavanje i prevazilaženje ovih izazova predstavlja važan preduslov za unapređenje sistema zaštite.

Značaj koordinisanog odgovora na nasilje

Iskustva iz prakse pokazuju da je kvalitet zaštite žrtava nasilja direktno povezan sa kvalitetom saradnje između institucija. Koordinisan odgovor omogućava sveobuhvatnije sagledavanje potreba žrtve, efikasnije korišćenje raspoloživih resursa i smanjenje rizika od ponavljanja nasilja.

Za stručne radnike centara za socijalni rad međusektorska saradnja predstavlja ne samo zakonsku obavezu, već i profesionalni standard koji doprinosi ostvarivanju osnovnog cilja sistema zaštite - očuvanju sigurnosti, dostojanstva i prava žrtava nasilja.

7.7. Profesionalna etika, povjerljivost i odgovornost stručnih radnika

Rad sa djecom, ženama i drugim žrtvama nasilja podrazumijeva visok nivo profesionalne odgovornosti i poštovanje etičkih standarda socijalnog rada. Stručni radnici centara za socijalni rad svakodnevno donose odluke koje mogu imati značajan uticaj na sigurnost, dobrobit i ostvarivanje prava korisnika, zbog čega profesionalna etika predstavlja temelj njihovog djelovanja. Etičko postupanje podrazumijeva poštovanje dostojanstva, autonomije i ljudskih prava svih korisnika, uz istovremeno preuzimanje odgovornosti za zaštitu osoba koje su izložene nasilju, zanemarivanju ili drugim oblicima ugrožavanja.

Značaj profesionalne etike u radu sa žrtvama nasilja

Slučajevi nasilja često uključuju složene porodične odnose, sukobljene interese članova porodice, visok nivo emocionalne napetosti i ozbiljne posljedice po fizičko i mentalno zdravlje žrtava. U takvim okolnostima stručni radnici moraju donositi odluke koje su zasnovane na zakonu, profesionalnim standardima i etičkim principima.

Profesionalna etika pomaže stručnim radnicima da:

- zaštite prava i dostojanstvo korisnika;
- obezbijede pravično i nepristrasno postupanje;
- spriječe zloupotrebu profesionalne moći;
- unaprijede kvalitet pruženih usluga;

- jačaju povjerenje korisnika u institucije.

Etički principi predstavljaju okvir koji usmjerava profesionalno postupanje čak i u situacijama kada ne postoje jednostavna ili jednoznačna rješenja.

Poštovanje dostojanstva i ljudskih prava korisnika

Svaka osoba ima pravo da bude tretirana sa poštovanjem bez obzira na pol, uzrast, etničku pripadnost, invaliditet, socioekonomski status, seksualnu orijentaciju, vjerska uvjerenja ili bilo koje drugo lično svojstvo.

U radu sa žrtvama nasilja posebno je važno:

- poštovati njihovo dostojanstvo;
- uvažavati njihova iskustva;
- omogućiti im aktivno učešće u procesu zaštite;
- zaštititi ih od diskriminacije i stigmatizacije;
- osigurati jednak pristup uslugama i podršci.

Poštovanje ljudskih prava podrazumijeva i prepoznavanje specifičnih potreba ranjivih grupa koje se mogu suočavati sa dodatnim preprekama u ostvarivanju svojih prava.

Pravo korisnika na informisano učešće

Jedan od važnih etičkih principa jeste poštovanje prava korisnika da učestvuju u procesima koji utiču na njihov život.

To podrazumijeva da korisnici budu:

- informisani o svojim pravima;
- upoznati sa procedurama;
- uključeni u planiranje podrške;
- informisani o mogućim posljedicama različitih odluka;
- u mogućnosti da izraze svoje mišljenje i potrebe.

Kod djece se ovo pravo ostvaruje u skladu sa uzrastom i stepenom zrelosti.

Povjerljivost i zaštita podataka

Povjerljivost predstavlja jedan od osnovnih profesionalnih standarda socijalnog rada. Korisnici moraju imati povjerenje da će informacije koje podijele sa stručnim radnicima biti zaštićene i korišćene isključivo u svrhu pružanja podrške i zaštite.

Obaveza čuvanja povjerljivosti odnosi se na:

- lične podatke korisnika;
- informacije o porodičnim odnosima;
- podatke o zdravstvenom stanju;
- informacije o nasilju i drugim traumatskim iskustvima;
- dokumentaciju nastalu tokom rada na slučaju.

Pristup informacijama treba da imaju samo osobe koje su neposredno uključene u postupanje i kojima su ti podaci neophodni za obavljanje profesionalnih zadataka.

Granice povjerljivosti

Iako je zaštita povjerljivosti od izuzetnog značaja, postoje situacije u kojima stručni radnici imaju zakonsku obavezu da određene informacije podijele sa drugim institucijama.

To se posebno odnosi na slučajeve kada postoji:

- sumnja na nasilje nad djetetom;
- neposredna opasnost po život ili zdravlje osobe;
- rizik od ozbiljnog ugrožavanja bezbjednosti;
- zakonska obaveza prijavljivanja određenih krivičnih djela.

U takvim situacijama korisnika treba, kada god je to moguće, informisati o razlozima i načinu razmjene informacija.

Profesionalne granice u radu sa korisnicima

Rad sa žrtvama nasilja podrazumijeva razvijanje odnosa povjerenja, ali istovremeno zahtijeva održavanje jasnih profesionalnih granica.

Profesionalne granice štite i korisnika i stručnog radnika i doprinose očuvanju objektivnosti i kvaliteta profesionalnog odnosa.

Stručni radnik treba da:

- izbjegava sukob interesa;
- ne koristi profesionalni odnos za ostvarivanje lične koristi;
- ne ulazi u privatne odnose sa korisnicima;
- održava profesionalnu objektivnost;
- poštuje profesionalne uloge i odgovornosti.

Jasne granice doprinose sigurnosti korisnika i profesionalnom integritetu stručnog radnika.

Etičke dileme u radu sa žrtvama nasilja

U praksi se stručni radnici često suočavaju sa složenim etičkim dilemama.

Najčešće dileme odnose se na:

- odnos između autonomije korisnika i potrebe za zaštitom;
- poverljivost i obavezu prijavljivanja;
- zaštitu djece u situacijama kada roditelji odbijaju saradnju;
- sukob interesa između različitih članova porodice;
- procjenu najboljeg interesa djeteta.

U rješavanju etičkih dilema značajnu ulogu imaju stručni timovi, supervizija, konsultacije sa kolegama i dosljedna primjena profesionalnih standarda.

Profesionalna odgovornost i odgovornost za donošenje odluka

Stručni radnici odgovorni su za kvalitet svog profesionalnog postupanja i odluka koje donose.

Profesionalna odgovornost podrazumijeva:

- postupanje u skladu sa zakonom;
- primjenu stručnih standarda;
- kontinuirano stručno usavršavanje;
- vođenje adekvatne dokumentacije;
- blagovremeno reagovanje na rizike;

- saradnju sa drugim institucijama.

Odgovornost uključuje i spremnost da se odluke preispituju, koriguju i prilagođavaju novim informacijama i promjenama u okolnostima slučaja.

Značaj etičke prakse za kvalitet zaštite

Etička praksa predstavlja osnov kvalitetnog sistema zaštite. Poštovanje profesionalnih vrijednosti i etičkih principa doprinosi izgradnji povjerenja između korisnika i institucija, unapređuje kvalitet pruženih usluga i jača zaštitu ljudskih prava.

Za stručne radnike centara za socijalni rad profesionalna etika nije samo skup pravila, već način profesionalnog djelovanja koji osigurava da svaka intervencija bude usmjerena na zaštitu dostojanstva, sigurnosti i dobrobiti korisnika, posebno djece i drugih osoba koje se nalaze u situaciji povećane ranjivosti.

8. DOKUMENTOVANJE I VOĐENJE SLUČAJA U POSTUPCIMA ZAŠTITE OD NASILJA

8.1. Značaj dokumentovanja u radu sa žrtvama nasilja

Dokumentovanje predstavlja jedan od temeljnih profesionalnih standarda u radu stručnih radnika u sistemu socijalne i dječje zaštite. Ono nije administrativna formalnost niti puko evidentiranje aktivnosti, već sastavni dio stručnog rada koji omogućava kvalitetnu procjenu, planiranje, sprovođenje i evaluaciju mjera zaštite. Kroz uredno, jasno i precizno vođenje dokumentacije obezbjeđuje se kontinuitet rada na slučaju, unapređuje međusektorska saradnja i štite prava korisnika.

U slučajevima nasilja nad djecom, nasilja nad ženama i nasilja u porodici, kvalitet dokumentovanja ima poseban značaj. Informacije koje stručni radnici evidentiraju često predstavljaju osnov za donošenje odluka o hitnim mjerama zaštite, izradu individualnih planova podrške, pokretanje upravnih ili sudskih postupaka, kao i za procjenu rizika od ponavljanja ili eskalacije nasilja. **Dokumentacija može imati značajnu dokaznu vrijednost u postupcima pred sudovima i**

drugim nadležnim organima, zbog čega svaka službena zabilješka mora biti sačinjena pažljivo, profesionalno i u skladu sa zakonom.

Profesionalna dokumentacija treba da bude zasnovana na činjenicama, blagovremeno sačinjena, pregledna, precizna i razumljiva svakom stručnjaku koji preuzima rad na slučaju. Dobra dokumentacija omogućava rekonstrukciju svih preduzetih aktivnosti, obrazlaže razloge za donošenje stručnih odluka i jasno prikazuje tok rada sa korisnikom. Istovremeno, ona doprinosi odgovornosti stručnih radnika, transparentnosti postupanja i jačanju povjerenja korisnika u institucije sistema zaštite. Profesionalni standardi socijalnog rada naglašavaju da evidencija mora biti tačna, ažurna, čitljiva i da treba jasno dokumentovati činjenice, procjene i razloge za donesene odluke.

Posebno je važno razlikovati činjenice od stručnih procjena. Činjenice predstavljaju informacije koje su neposredno utvrđene ili saopštene od strane korisnika ili drugih izvora, dok stručna procjena predstavlja profesionalno mišljenje zasnovano na prikupljenim podacima, važećim standardima i stručnom znanju. Miješanje činjenica, pretpostavki i ličnih stavova može dovesti do pogrešnih zaključaka, ugroziti kvalitet procjene i imati ozbiljne posljedice po zaštitu korisnika.

Dokumentovanje je istovremeno i pitanje profesionalne etike. Stručni radnici dužni su da poštuju načela povjerljivosti, zaštite podataka o ličnosti, objektivnosti, nepristrasnosti i poštovanja dostojanstva svakog korisnika. Svaka službena zabilješka treba da odražava profesionalnost, odgovornost i svijest da dokumentacija može biti predmet stručnog nadzora, revizije ili sudskog postupka.

8.2. Evidentiranje prijave i početnih saznanja

Evidentiranje prijave predstavlja prvi korak u postupku zaštite djeteta ili druge žrtve nasilja i ima poseban značaj za dalje vođenje slučaja. Način na koji će biti dokumentovane prve informacije može imati presudan uticaj na procjenu rizika, planiranje mjera zaštite, međusektorsku saradnju i kasnije postupanje svih institucija uključenih u zaštitu korisnika. Svaka prijava, bez obzira na način na koji je zaprimljena ili izvor iz kojeg potiče, mora biti evidentirana pravovremeno, potpuno i objektivno. Prijava može biti podnesena usmeno ili pisano, telefonskim putem, elektronskom poštom, neposredno u centru za socijalni rad ili putem druge institucije, kao što su policija, zdravstvena ustanova, vaspitno-obrazovna ustanova, pravosudni organi ili organizacije civilnog

društva. Takođe, prijavu može podnijeti i samo dijete, član porodice, komšija ili bilo koje drugo lice koje ima saznanja ili osnovanu sumnju da je dijete ili druga osoba izložena nasilju. Ona može biti i anonimna.

Već prilikom prijema prijave stručni radnik ima obavezu da izvrši početnu procjenu hitnosti postupanja. Cilj ove procjene nije utvrđivanje svih okolnosti slučaja, već procjena da li postoji neposredna opasnost po život, zdravlje ili bezbjednost djeteta ili druge žrtve, koja zahtijeva hitno reagovanje i uključivanje drugih nadležnih institucija.

Prilikom evidentiranja prijave potrebno je zabilježiti najmanje sljedeće podatke:

- datum i vrijeme prijema prijave;
- način na koji je prijava zaprimljena;
- ime i prezime podnosioca prijave, ukoliko je poznato i kada nije riječ o anonimnoj prijavi;
- osnovne podatke o djetetu, žrtvi ili porodici na koju se prijava odnosi;
- kratak i činjeničan opis navoda iz prijave;
- informacije o mogućoj neposrednoj ugroženosti života ili zdravlja;
- podatke o djeci koja su direktne ili indirektne žrtve nasilja;
- informacije o prethodnim prijavama ili ranijim intervencijama, ukoliko su poznate;
- prve aktivnosti koje je stručni radnik preduzeo nakon prijema prijave.

Posebno je važno da se u ovoj fazi jasno razlikuju informacije koje predstavljaju navode podnosioca prijave od činjenica koje su već utvrđene. Stručni radnik ne treba da izводи zaključke niti da procjenjuje vjerodostojnost prijave prije nego što prikupi potrebne informacije kroz dalji postupak.

U slučajevima nasilja nad djecom i nasilja u porodici, svaka prijava mora se posmatrati ozbiljno, bez obzira na to da li su navodi u tom trenutku potvrđeni. Međunarodni standardi i nacionalni propisi zasnivaju se na principu da zaštita života i bezbjednosti djeteta ima prvenstvo, zbog čega svaka osnovana sumnja zahtijeva blagovremeno postupanje i odgovarajuću procjenu rizika.

Prilikom evidentiranja prijave preporučuje se korišćenje jasnog, profesionalnog i neutralnog jezika. Umjesto interpretacija ili ličnih zaključaka, potrebno je dokumentovati ono što je prijavljeno ili neposredno uočeno.

Primjer pravilnog evidentiranja prijave:

"Dana 14. novembra 2026. godine, u 10.15 časova, Centar za socijalni rad je telefonskim putem zaprimio prijavu od strane razredne starješine učenice VII razreda. U prijavi je navedeno da je učenica tokom razgovora sa školskim psihologom izjavila da je prethodne večeri prisustvovala fizičkom nasilju oca nad majkom, kao i da je pokušala da interveniše. Prema navodima škole, učenica je bila vidno uznemirena i uplakana. Nakon prijema prijave procijenjen je stepen prioriteta postupanja i odmah je uspostavljen kontakt sa Upravom policije radi koordinacije daljeg postupanja."

Ovakav način dokumentovanja omogućava jasno razlikovanje prijavljenih informacija od kasnijih stručnih procjena i predstavlja kvalitetnu osnovu za nastavak rada na slučaju.

8.3. Dokumentovanje procjene i vođenja slučaja

Nakon evidentiranja prijave i preduzimanja početnih aktivnosti, stručni radnik pristupa sveobuhvatnoj procjeni slučaja. Procjena predstavlja stručni proces prikupljanja, analiziranja i tumačenja podataka s ciljem razumijevanja potreba korisnika, identifikovanja rizika i zaštitnih faktora, kao i planiranja odgovarajućih mjera zaštite i podrške. **Kvalitet procjene direktno utiče na kvalitet donesenih odluka, zbog čega njeno dokumentovanje mora biti jasno, sistematično i zasnovano na činjenicama.**

Dokumentovana procjena treba da pruži jasnu sliku o korisniku, njegovom porodičnom i socijalnom okruženju, identifikovanim rizicima i kapacitetima porodice, kao i razlozima zbog kojih su predložene određene mjere ili intervencije. Svaka stručna procjena mora biti obrazložena i zasnovana na provjerenim informacijama prikupljenim iz više izvora, kada je to moguće.

Tokom procjene stručni radnik prikuplja informacije kroz razgovore sa djetetom, roditeljima ili starateljima, drugim članovima porodice, predstavnicima vaspitno-obrazovnih ustanova, zdravstvenim radnicima, policijom, kao i drugim institucijama koje imaju relevantna saznanja o slučaju. Pored razgovora, koriste se podaci iz postojeće dokumentacije, neposredna zapažanja stručnog radnika i rezultati ranijih procjena ili intervencija.

Prilikom dokumentovanja procjene posebno je važno da se jasno razdvoje činjenice, izjave korisnika, zapažanja stručnog radnika i stručna procjena. Ove kategorije imaju različitu profesionalnu vrijednost i njihovo miješanje može dovesti do pogrešnog tumačenja slučaja.

Profesionalna procjena treba da obuhvati najmanje sljedeće oblasti:

- razvojne potrebe djeteta;
- fizičku i emocionalnu bezbjednost djeteta;
- procjenu rizika od ponavljanja ili eskalacije nasilja;
- porodične odnose i kvalitet porodičnog funkcionisanja;
- roditeljske kapacitete za zaštitu i brigu o djetetu;
- postojanje zaštitnih faktora u porodici i zajednici;
- mišljenje i potrebe djeteta, u skladu sa njegovim uzrastom i zrelošću;
- procjenu hitnosti intervencije;
- preporuku daljih mjera zaštite i podrške.

Posebnu pažnju potrebno je posvetiti obrazloženju stručne procjene. Nije dovoljno navesti da postoji visok ili nizak rizik, već je potrebno objasniti na osnovu kojih činjenica je takva procjena donesena. Na primjer, ukoliko se procijeni da postoji visok rizik od ponavljanja nasilja, potrebno je navesti koje okolnosti na to ukazuju, poput prethodnih prijava nasilja, prijetnji smrću, pristupa oružju, zloupotrebe alkohola ili psihoaktivnih supstanci, izražene kontrole nad žrtvom ili drugih relevantnih faktora. Važno je naglasiti da procjena nije jednokratna aktivnost. Ona predstavlja kontinuiran proces koji se preispituje i ažurira tokom cijelog rada na slučaju. Promjena porodičnih okolnosti, novih saznanja ili bezbjednosnih rizika može zahtijevati novu procjenu i izmjenu prethodno planiranih mjera zaštite.

Jedan od osnovnih principa kvalitetnog dokumentovanja jeste jasno razlikovanje činjenica od stručne procjene.

Primjer pravilnog dokumentovanja

Činjenice:

"Majka je navela da partner posljednjih šest mjeseci svakodnevno kontroliše njeno kretanje, zabranjuje kontakte sa članovima porodice i više puta joj je prijetio da će je ubiti ukoliko ga napusti. Dijete je tokom razgovora izjavilo da često prisustvuje svađama i da je nekoliko puta vidjelo oca kako udara majku."

Stručna procjena:

"Na osnovu prikupljenih informacija procjenjuje se visok rizik od ponavljanja i eskalacije nasilja, imajući u vidu kontinuitet nasilnog ponašanja, ozbiljne prijetnje, izraženu kontrolu nad žrtvom i činjenicu da je dijete direktno izloženo nasilju u porodici."

Ovakav način dokumentovanja omogućava transparentnost stručnog rada, olakšava razumijevanje razloga za donošenje odluka i doprinosi kvalitetnijem vođenju slučaja.

Stručna procjena nije lično mišljenje stručnog radnika, već profesionalni zaključak zasnovan na činjenicama, relevantnim informacijama, stručnim standardima i najboljem interesu djeteta. Njena vrijednost zavisi od kvaliteta prikupljenih podataka i jasnog obrazloženja razloga zbog kojih su određene mjere zaštite predložene ili preduzete.

8.4. Standardi kvalitetnog dokumentovanja

Kvalitet službene dokumentacije predstavlja jedan od pokazatelja profesionalnosti stručnog rada. Svaka službena bilješka, zapisnik, izvještaj ili drugi dokument koji nastaje tokom rada sa korisnicima treba da bude sačinjen na način koji omogućava jasno razumijevanje slučaja, preduzetih aktivnosti i razloga za donošenje stručnih odluka. Dokumentacija mora biti razumljiva, precizna, objektivna i zasnovana isključivo na činjenicama i profesionalnim procjenama. Službena dokumentacija ne predstavlja lični zapis stručnog radnika, već službeni dokument ustanove koji može biti korišćen u upravnim, prekršajnim ili sudskim postupcima, kao i tokom stručnog nadzora, revizije ili kontrole rada. Zbog toga je neophodno da bude napisana profesionalnim jezikom, bez subjektivnih ocjena, pretpostavki ili emocionalno obojenih formulacija.

Jedan od osnovnih standarda kvalitetnog dokumentovanja jeste jasno razlikovanje činjenica od stručne procjene. Činjenice predstavljaju ono što je neposredno uočeno, dokumentovano ili saopšteno od strane korisnika ili drugih relevantnih izvora. Stručna procjena predstavlja profesionalni zaključak koji proizilazi iz analize prikupljenih podataka i mora biti jasno obrazložena. Miješanje činjenica, pretpostavki i ličnih stavova može dovesti do pogrešnog tumačenja slučaja i ugroziti kvalitet zaštite korisnika.

Dokumentacija treba da bude sačinjena neposredno nakon sprovedene aktivnosti ili razgovora, kako bi se obezbijedila tačnost i potpunost podataka. Odlaganje dokumentovanja povećava mogućnost izostavljanja važnih informacija i smanjuje pouzdanost službene evidencije.

Bez obzira na vrstu aktivnosti koja se dokumentuje, službena bilješka ili drugi stručni zapis trebalo bi da sadrži najmanje sljedeće elemente:

- datum, vrijeme i mjesto sprovedene aktivnosti;
- ime i prezime stručnog radnika koji sačinjava dokumentaciju;
- podatke o licima koja su prisustvovala razgovoru ili drugoj aktivnosti;
- razlog sprovođenja razgovora ili intervencije;
- objektivan opis činjenica i relevantnih okolnosti;
- izjave korisnika, kada su od značaja za procjenu ili donošenje odluka;
- stručna zapažanja koja su neposredno uočena tokom rada;
- stručnu procjenu, jasno odvojenu od činjenica;
- procjenu rizika, ukoliko je sprovedena;
- preduzete ili planirane mjere zaštite i podrške;
- informacije o saradnji sa drugim institucijama;
- plan narednih aktivnosti.

Bilješka treba da bude napisana jasnim, stručnim i razumljivim jezikom, bez nepotrebnog opisivanja okolnosti koje nijesu od značaja za rad na konkretnom slučaju.

Profesionalna dokumentacija ne smije sadržati formulacije koje nijesu zasnovane na činjenicama ili koje mogu dovesti u pitanje objektivnost stručnog rada.

Posebno treba izbjegavati:

- pretpostavke koje nijesu potkrijepljene činjenicama;
- lične stavove ili uvjerenja stručnog radnika;
- moralne ili vrijednosne ocjene korisnika;
- stigmatizujuće ili diskriminatorne izraze;
- emocionalne komentare;
- neprovjerene informacije predstavljene kao činjenice;

- nejasne ili dvosmislene formulacije;
- izraze koji umanjuju ozbiljnost nasilja ili odgovornost učinioca.

Na primjer, umjesto formulacije „*majka je neodgovorna*“, profesionalnije je navesti: „*Majka nije obezbijedila redovno pohađanje škole od strane djeteta tokom prethodna dva mjeseca, što je potvrđeno uvidom u školsku evidenciju.*“

Na isti način, umjesto izraza „*bračne svađe*“ ili „*porodični problemi*“, kada postoje elementi nasilja, potrebno je koristiti precizne termine kao što su „*psihičko nasilje*“, „*fizičko nasilje*“, „*ekonomsko nasilje*“ ili drugi oblik nasilja koji je utvrđen ili za koji postoji osnovana sumnja.

Primjeri profesionalnog dokumentovanja

Neodgovarajuća formulacija	Profesionalna formulacija
Majka je histerična.	Korisnica je tokom razgovora plakala, govorila povišenim tonom i navela da se osjeća uplašeno.
Dijete je problematično.	Dijete je tokom razgovora otežano uspostavljalo kontakt očima, odgovaralo kratko na pitanja i pokazivalo znake uznemirenosti.
Vjerovatno laže.	Navodi korisnika nijesu mogli biti potvrđeni raspoloživim informacijama u trenutku sačinjavanja bilješke.
Imaju bračne probleme.	Postoje navodi o psihičkom i fizičkom nasilju u partnerskom odnosu.
Otac je loš roditelj.	Tokom procjene utvrđeno je da otac ne ostvaruje redovan kontakt sa djetetom i ne učestvuje u zadovoljavanju njegovih osnovnih potreba.

Profesionalno dokumentovanje zahtijeva da svaki zapis bude zasnovan na činjenicama koje su neposredno utvrđene ili pouzdano potvrđene, uz jasno obrazložene stručne procjene. Na taj način

dokumentacija postaje vjerodostojan i pouzdan osnov za dalje postupanje svih institucija uključenih u zaštitu korisnika.

***Zapamtite:** Ono što nije dokumentovano smatra se da nije ni urađeno. Kvalitetna dokumentacija štiti korisnika, ali istovremeno štiti i stručnog radnika, jer predstavlja dokaz o profesionalnom, zakonitom i blagovremenom postupanju u konkretnom slučaju.*

8.5. Dokumentovanje razgovora sa korisnicima

Razgovor sa korisnikom predstavlja jednu od osnovnih metoda stručnog rada u centrima za socijalni rad i jedan od najvažnijih izvora informacija za procjenu potreba, rizika i planiranje intervencija. Zbog toga način na koji se razgovor dokumentuje mora biti profesionalan, objektivan i dovoljno detaljan da omogući razumijevanje sadržaja razgovora i razloga za donošenje stručnih odluka. Dokumentovanje razgovora ne podrazumijeva doslovno prepisivanje svake izgovorene riječi, već evidentiranje onih informacija koje su od značaja za procjenu slučaja i planiranje daljeg postupanja. Stručni radnik treba da zabilježi relevantne činjenice, izjave korisnika i svoja neposredna profesionalna zapažanja, vodeći računa da jasno razlikuje ono što je korisnik izjavio od sopstvene stručne procjene.

Posebnu pažnju potrebno je posvetiti razgovorima sa djecom. Djeca imaju pravo da budu saslušana u svim postupcima koji ih se neposredno tiču, u skladu sa svojim uzrastom, razvojnim mogućnostima i zrelošću. Prilikom dokumentovanja razgovora sa djetetom preporučuje se da se ključne izjave evidentiraju što vjernije riječima koje je dijete koristilo, posebno kada se odnose na opis nasilja, osjećanja ili strahova. Time se smanjuje mogućnost pogrešne interpretacije i povećava vjerodostojnost dokumentacije.

Pored sadržaja razgovora, potrebno je dokumentovati i okolnosti u kojima je razgovor vođen, jer one mogu biti značajne za procjenu kvaliteta dobijenih informacija. Posebno treba navesti da li je razgovor obavljen nasamo ili u prisustvu druge osobe, da li je korisnik bio upoznat sa svrhom razgovora, da li je pokazivao spremnost za saradnju, kao i da li su postojale okolnosti koje su mogle uticati na slobodu izražavanja ili osjećaj bezbjednosti.

Kada je riječ o razgovoru sa odraslim korisnicima, posebno žrtvama nasilja, važno je evidentirati informacije koje se odnose na dinamiku nasilja, procjenu bezbjednosti, postojanje prijetnji, ranije incidente nasilja, zaštitne faktore i potrebe za podrškom. Dokumentovanje treba da odražava trauma - informisani pristup, bez osuđivanja, minimiziranja nasilja ili prebacivanja odgovornosti na žrtvu.

Razgovori sa drugim članovima porodice, svjedocima ili predstavnicima drugih institucija takođe predstavljaju važan izvor informacija. Potrebno je jasno navesti ko je dao određene informacije, kada su prikupljene i na koji način su korišćene u procesu stručne procjene.

Službena bilješka o razgovoru treba da sadrži:

- datum, vrijeme i mjesto održavanja razgovora;
- ime i prezime stručnog radnika;
- ime i prezime osobe sa kojom je razgovor obavljen;
- svrhu razgovora;
- najvažnije informacije koje je korisnik saopštio;
- profesionalna zapažanja stručnog radnika koja su neposredno uočena tokom razgovora;
- procjenu rizika;
- zaključke koji proizilaze iz razgovora;
- dogovorene ili planirane naredne aktivnosti.

Posebno treba izbjegavati:

- dopunjavanje izjava korisnika sopstvenim pretpostavkama;
- interpretiranje emocija bez jasnog osnova;
- prepričavanje razgovora bez izdvajanja ključnih informacija;
- unošenje ličnih komentara ili vrijednosnih sudova;
- korišćenje stigmatizujućih ili diskriminatornih izraza;
- dokumentovanje neprovjerenih informacija kao činjenica.

Primjer profesionalnog dokumentovanja razgovora

Neodgovarajući zapis:

"Majka djeluje neiskreno i vjerovatno skriva pravu istinu. Dijete izgleda kao da se boji, ali nije htjelo da priča."

Profesionalni zapis:

"Razgovor sa majkom obavljen je 18. novembra 2026. godine u prostorijama Centra za socijalni rad. Korisnica je navela da je partner u više navrata vrijeđao i prijetio njoj i djeci, ali nije željela detaljnije govoriti o posljednjem incidentu. Tokom razgovora bila je vidno uznemirena, više puta je plakala i pravila duže pauze prije odgovora. Razgovor sa maloljetnim djetetom obavljen je odvojeno od roditelja. Dijete je navelo da se plaši kada otac više na majku i da tada odlazi u svoju sobu. Tokom razgovora govorilo je tiho, izbjegavalo kontakt očima i pokazivalo znake uznemirenosti."

Na ovaj način dokumentacija ostaje objektivna, profesionalna i zasnovana na činjenicama i neposrednim zapažanjima, bez donošenja zaključaka koji nijesu potkrijepljeni prikupljenim informacijama.

Razgovor sa korisnikom nije završen njegovim okončanjem. Njegova profesionalna vrijednost ostvaruje se tek kada je pravilno dokumentovan, jer upravo dokumentacija predstavlja osnov za procjenu, planiranje zaštite i donošenje stručnih odluka.

8.6. Dokumentovanje konferencije slučaja i međuinstitucionalne saradnje

Složeni slučajevi nasilja nad djecom, nasilja nad ženama i nasilja u porodici zahtijevaju koordinisano djelovanje različitih institucija i stručnjaka. Nijedna institucija ne raspolaže svim informacijama niti može samostalno odgovoriti na sve potrebe korisnika, zbog čega je međuinstitucionalna saradnja jedan od osnovnih principa savremenog sistema zaštite. U tom procesu konferencija slučaja predstavlja važan profesionalni mehanizam za zajedničku procjenu situacije, planiranje intervencija i koordinaciju aktivnosti svih relevantnih aktera.

Konferencija slučaja organizuje se kada složenost slučaja zahtijeva uključivanje više institucija ili stručnjaka radi donošenja zajedničkih odluka u najboljem interesu djeteta ili druge žrtve nasilja. Tokom konferencije razmatraju se dostupne informacije, procjenjuju rizici i zaštitni faktori, definišu ciljevi rada, planiraju mjere zaštite i određuju nosioci aktivnosti. Na taj način obezbjeđuje se koordinisano postupanje i smanjuje mogućnost preklapanja ili izostanka aktivnosti pojedinih institucija.

Dokumentovanje konferencije slučaja predstavlja važan segment vođenja slučaja, jer omogućava praćenje sprovođenja dogovorenih mjera, jasno definiše odgovornosti svih učesnika i obezbjeđuje kontinuitet rada. Zapisnik sa konferencije treba da bude precizan, objektivan i dovoljno detaljan da omogući razumijevanje razloga zbog kojih su određene odluke donesene.

Prilikom dokumentovanja konferencije slučaja potrebno je evidentirati:

- datum, vrijeme i mjesto održavanja konferencije;
- razlog organizovanja konferencije;
- institucije koje učestvuju;
- imena i funkcije učesnika;
- kratak prikaz relevantnih informacija koje je iznijela svaka institucija;
- identifikovane rizike i zaštitne faktore;
- zajedničku procjenu situacije;
- zaključke konferencije;
- dogovorene mjere zaštite i podrške;
- nosioce pojedinačnih aktivnosti;
- rokove za realizaciju dogovorenih aktivnosti;
- način praćenja sprovođenja dogovorenih mjera;
- termin narednog sastanka ili konferencije, ukoliko je planirana.

Prilikom izrade zapisnika posebno je važno jasno razlikovati informacije koje predstavljaju činjenice od stručnih mišljenja i procjena pojedinih učesnika. Ukoliko postoje različita profesionalna mišljenja, preporučljivo je evidentirati ih, uz obrazloženje razloga zbog kojih je donesen konačan zaključak ili odluka.

Konferencija slučaja ne predstavlja samo razmjenu informacija između institucija, već proces zajedničkog donošenja odluka zasnovanih na najboljem interesu djeteta, procjeni rizika i potrebama korisnika. Zbog toga zapisnik treba da odražava ne samo zaključke, već i razloge koji su doveli do njihovog donošenja.

Pored konferencije slučaja, stručni radnici ostvaruju saradnju sa policijom, zdravstvenim ustanovama, vaspitno-obrazovnim ustanovama, pravosudnim organima, ustanovama socijalne i dječje zaštite i organizacijama civilnog društva. Svaka razmjena relevantnih informacija, dostavljanje dokumentacije, zajednički sastanak ili druga aktivnost koja je od značaja za zaštitu korisnika treba da bude uredno evidentirana u spisima predmeta. Na taj način obezbjeđuje se kontinuitet rada, transparentnost postupanja i mogućnost praćenja svih aktivnosti koje su preduzete tokom vođenja slučaja.

Najčešće greške u dokumentovanju konferencije slučaja

U praksi se najčešće uočavaju sljedeći nedostaci:

- zapisnik sadrži samo zaključke, bez obrazloženja razloga za njihovo donošenje;
- nijesu jasno definisani nosioci aktivnosti;
- nijesu određeni rokovi za sprovođenje dogovorenih mjera;
- ne evidentiraju se različita stručna mišljenja kada postoje;
- nije jasno naznačeno koja je institucija dostavila pojedine informacije;
- izostaje dokumentovanje procjene rizika;
- ne prati se realizacija ranije dogovorenih aktivnosti.

Kvalitetno dokumentovana konferencija slučaja predstavlja važan instrument profesionalne odgovornosti, međuinstitucionalne koordinacije i efikasne zaštite djece i drugih žrtava nasilja.

8.7. Dokumentovanje individualnog plana

Jedan od ključnih elemenata vođenja slučaja u centrima za socijalni rad jeste izrada individualnog plana. Plan predstavlja osnovni stručni dokument kojim se definišu ciljevi rada, aktivnosti koje će biti preduzete, odgovornosti svih uključenih aktera i način praćenja ostvarenih rezultata. Njegova svrha nije samo planiranje intervencija, već i obezbjeđivanje koordinisanog, sistematičnog i kontinuiranog rada sa korisnikom.

Individualni plan izrađuje se na osnovu prethodno sprovedene stručne procjene i predstavlja logičan nastavak procesa vođenja slučaja. Plan mora biti prilagođen konkretnim potrebama djeteta i porodice, zasnovan na procjeni rizika i zaštitnih faktora, kao i usmjeren na ostvarivanje najboljeg interesa djeteta. Dokumentovanje plana podrazumijeva jasno definisanje ciljeva, aktivnosti, rokova i nosilaca pojedinih zadataka. Plan ne treba da bude formalni dokument koji ostaje u spisu predmeta, već praktičan alat koji usmjerava rad svih stručnjaka uključenih u zaštitu korisnika.

Prilikom izrade plana potrebno je, kad god je to moguće i u skladu sa uzrastom i zrelošću djeteta, uključiti dijete u proces planiranja, kao i roditelje ili druge osobe koje imaju značajnu ulogu u njegovom životu. Učešće korisnika doprinosi većoj motivaciji za saradnju, boljem razumijevanju planiranih aktivnosti i većoj vjerovatnoći ostvarivanja postavljenih ciljeva.

Individualni plan treba da sadrži:

- osnovne podatke o korisniku i članovima porodice;
- sažetak stručne procjene;
- identifikovane potrebe, rizike i zaštitne faktore;
- opšti cilj rada;
- posebne ciljeve koji se žele postići;
- konkretne aktivnosti koje će biti sprovedene;
- nosioce pojedinih aktivnosti;
- rokove za realizaciju aktivnosti;
- očekivane ishode;
- način praćenja realizacije plana;
- datum revizije ili ponovne procjene plana.

Posebno je važno da svaki cilj bude jasno definisan, realan, mjerljiv i ostvariv u planiranom vremenskom periodu. Nejasno definisani ciljevi otežavaju praćenje napretka i procjenu uspješnosti sprovedenih intervencija.

Individualni plan nije statičan dokument. Tokom rada na slučaju može doći do promjene okolnosti, pojave novih rizika ili promjene potreba korisnika, zbog čega plan treba redovno preispitivati i po potrebi, mijenjati. Svaka izmjena plana mora biti dokumentovana, uz jasno obrazloženje razloga zbog kojih je izvršena.

Dokumentovanje se ne završava izradom plana. Jednako je važno redovno evidentirati realizaciju planiranih aktivnosti, procjenjivati ostvareni napredak i bilježiti eventualne prepreke koje utiču na sprovođenje plana.

Praćenje realizacije treba da obuhvati:

- aktivnosti koje su realizovane;
- aktivnosti koje nijesu realizovane i razloge zbog kojih nijesu sprovedene;
- promjene u porodičnoj situaciji;
- promjene u procjeni rizika;
- saradnju korisnika i drugih institucija;
- ostvarene rezultate;
- potrebu za izmjenom ili dopunom plana.

Redovna evaluacija omogućava da stručni radnik blagovremeno prilagodi plan novonastalim okolnostima i osigura da preduzete mjere i dalje odgovaraju potrebama korisnika.

Najčešće greške u izradi i dokumentovanju plana

U praksi se najčešće uočavaju sljedeći nedostaci:

- plan sadrži opšte i neprecizno definisane ciljeve;
- aktivnosti nijesu povezane sa utvrđenim potrebama korisnika;
- nijesu određeni nosioci pojedinih aktivnosti;
- nijesu definisani rokovi za realizaciju;

- plan se ne revidira nakon promjene okolnosti;
- ne evidentira se realizacija dogovorenih aktivnosti;
- korisnik nije uključen u proces planiranja kada je to bilo moguće;
- plan se izrađuje formalno, bez stvarne povezanosti sa stručnom procjenom.

Individualni plan predstavlja važan instrument u procesu vođenja slučaja. Dobro izrađen plan povezuje stručnu procjenu sa konkretnim aktivnostima, omogućava praćenje napretka i osigurava da sve intervencije budu usmjerene ka ostvarivanju najboljeg interesa djeteta i zaštiti drugih žrtava nasilja. Njegova vrijednost ne ogleda se u obimu dokumenta, već u tome da jasno povezuje procjenu, planirane intervencije i očekivane rezultate, omogućavajući koordinisano i odgovorno postupanje svih učesnika u procesu zaštite.

8.8. Zaštita podataka, povjerljivost i razmjena informacija

Zaštita podataka o ličnosti i poštovanje načela povjerljivosti predstavljaju osnovne profesionalne i etičke obaveze stručnih radnika u sistemu socijalne i dječje zaštite. Tokom rada sa djecom, porodicama i drugim korisnicima stručni radnici prikupljaju veliki broj osjetljivih podataka koji se odnose na porodične odnose, zdravstveno stanje, psihosocijalno funkcionisanje, iskustva nasilja, materijalni status i druge okolnosti od značaja za procjenu i planiranje zaštite. Takvi podaci moraju se prikupljati, obrađivati, čuvati i razmjenjivati isključivo u skladu sa važećim propisima i profesionalnim standardima.

Načelo povjerljivosti podrazumijeva da se informacije do kojih stručni radnik dođe tokom obavljanja svojih poslova ne smiju otkrivati neovlašćenim licima niti koristiti u svrhe koje nijesu povezane sa zaštitom korisnika i izvršavanjem zakonom propisanih nadležnosti. Poštovanje povjerljivosti doprinosi izgradnji odnosa povjerenja između korisnika i stručnog radnika, ali istovremeno predstavlja jedan od osnovnih uslova za zakonito i profesionalno postupanje.

Istovremeno, obaveza čuvanja povjerljivosti nije apsolutna. U slučajevima kada postoji sumnja da je dijete ili druga osoba izložena nasilju, zlostavljanju, zanemarivanju ili drugom obliku ozbiljne ugroženosti, stručni radnik ima zakonsku obavezu da informacije razmijeni sa nadležnim institucijama u mjeri koja je neophodna radi zaštite korisnika. U takvim situacijama prioritet ima zaštita života, zdravlja i bezbjednosti djeteta ili druge žrtve nasilja.

Razmjena informacija između centara za socijalni rad, policije, zdravstvenih ustanova, vaspitno-obrazovnih ustanova, pravosudnih organa i drugih nadležnih institucija treba da bude blagovremena, zakonita i svedena na one podatke koji su neophodni za ostvarivanje svrhe zbog koje se razmjenjuju. Prilikom dostavljanja dokumentacije potrebno je voditi računa da se ne dostavljaju informacije koje nijesu relevantne za postupanje druge institucije.

Posebnu pažnju potrebno je posvetiti zaštiti podataka djece. Svako dijete ima pravo na privatnost i zaštitu svog identiteta. Prilikom izrade službenih akata, izvještaja ili druge dokumentacije potrebno je voditi računa da se podaci koriste isključivo u službene svrhe, uz ograničen pristup dokumentaciji ovlaštenim licima.

U cilju zaštite povjerljivosti stručni radnici treba da:

- prikupljaju samo podatke koji su neophodni za vođenje slučaja;
- evidentiraju podatke tačno, objektivno i profesionalno;
- dokumentaciju čuvaju na način koji onemogućava pristup neovlaštenim licima;
- informacije razmjenjuju isključivo sa institucijama koje imaju zakonski osnov za njihovo korišćenje;
- vode računa o zaštiti identiteta djece i drugih korisnika;
- poštuju propise kojima se uređuje zaštita podataka o ličnosti i profesionalna tajna.

Prilikom elektronske razmjene podataka potrebno je koristiti službene komunikacione kanale i voditi računa o informacionoj bezbjednosti, kako bi se spriječio neovlašćeni pristup ili zloupotreba podataka.

U svakodnevnoj praksi najčešće se uočavaju sljedeći propusti:

- dostavljanje kompletne dokumentacije kada je drugoj instituciji potreban samo dio podataka;
- razmjena podataka putem neslužbenih komunikacionih kanala;
- ostavljanje dokumentacije dostupne neovlaštenim licima;
- unošenje u službenu dokumentaciju podataka koji nijesu relevantni za vođenje slučaja;
- saopštavanje informacija trećim licima bez zakonskog osnova;

- nedovoljno jasno razlikovanje podataka koji su povjerljivi od onih koji se mogu razmjenjivati u skladu sa zakonom.

Takvi propusti mogu dovesti do povrede prava korisnika, narušavanja povjerenja u institucije, ali i odgovornosti stručnog radnika i ustanove.

Zaštita podataka i povjerljivost nijesu prepreka međuinstitucionalnoj saradnji. Naprotiv, zakonita, pravovremena i svrhovita razmjena informacija predstavlja jedan od osnovnih preduslova efikasne zaštite djece i drugih žrtava nasilja. Stručni radnik je dužan da istovremeno štiti pravo korisnika na privatnost i postupa u najboljem interesu djeteta, vodeći računa o zakonskim obavezama i profesionalnoj etici.

8.9. Najčešće greške u dokumentovanju

Kvalitet dokumentacije ne zavisi isključivo od poznavanja propisa i stručnih standarda, već i od sposobnosti stručnog radnika da informacije evidentira jasno, objektivno i pravovremeno. U praksi se uočavaju određeni propusti koji mogu otežati procjenu slučaja, usporiti postupanje drugih institucija ili dovesti u pitanje kvalitet donesenih stručnih odluka.

Jedna od najčešćih grešaka jeste unošenje ličnih mišljenja i pretpostavki umjesto činjenica. Dokumentacija treba da bude zasnovana na provjerenim informacijama i neposrednim zapažanjima, dok stručna procjena mora biti jasno obrazložena i odvojena od činjeničnog opisa. Formulacije poput „*majka vjerovatno preuveličava problem*“, „*otac djeluje agresivno*“ ili „*dijete je problematično*“ nijesu profesionalno prihvatljive ukoliko nijesu potkrijepljene konkretnim činjenicama i stručnim obrazloženjem.

Čest propust predstavlja i korišćenje nejasnih ili uopštenih formulacija koje ne omogućavaju razumijevanje stvarne situacije. Izrazi poput „*porodični problemi*“, „*nesuglasice među supružnicima*“ ili „*konflikt u porodici*“ nijesu dovoljni ukoliko postoje elementi nasilja. U takvim slučajevima potrebno je koristiti preciznu terminologiju i jasno navesti da se radi o fizičkom, psihičkom, seksualnom, ekonomskom ili drugom obliku nasilja, kada za to postoje osnovi.

U praksi se takođe dešava da dokumentacija ne sadrži dovoljno podataka o razlozima zbog kojih je donesena određena stručna odluka. Samo navođenje zaključka nije dovoljno. Potrebno je obrazložiti koje su činjenice, procjena rizika i stručni razlozi doveli do izbora određene mjere zaštite ili intervencije.

Ozbiljan nedostatak predstavlja i nepotpuno dokumentovanje procjene rizika. Ukoliko je procijenjeno da postoji visok ili nizak rizik, neophodno je navesti okolnosti koje su dovele do takvog zaključka. Bez odgovarajućeg obrazloženja nije moguće procijeniti osnovanost stručne odluke niti pratiti promjene rizika tokom rada na slučaju.

Greške se često odnose i na nedovoljno dokumentovanje međuinstitucionalne saradnje. Razgovori sa policijom, zdravstvenim ustanovama, vaspitno-obrazovnim ustanovama, pravosudnim organima ili drugim institucijama treba da budu evidentirani u spisima predmeta, zajedno sa informacijama koje su razmijenjene i dogovorenim aktivnostima. Nepotpuna dokumentacija može dovesti do prekida kontinuiteta rada i otežati koordinaciju postupanja.

Posebnu pažnju potrebno je posvetiti blagovremenosti dokumentovanja. Službene bilješke i drugi dokumenti treba da budu sačinjeni neposredno nakon sprovedene aktivnosti ili razgovora. Naknadno evidentiranje povećava mogućnost izostavljanja važnih informacija i smanjuje pouzdanost dokumentacije.

Kvalitet dokumentovanja predstavlja jedan od pokazatelja kvaliteta stručnog rada. Jasna, potpuna i profesionalno sačinjena dokumentacija doprinosi zaštiti prava korisnika, unapređuje međuinstitucionalnu saradnju i pruža osnov za donošenje zakonitih i stručnih odluka u najboljem interesu djeteta i drugih žrtava nasilja.

8.10. Dokumentovanje kao dio profesionalne odgovornosti

Profesionalno dokumentovanje predstavlja mnogo više od zakonske ili administrativne obaveze. Ono je sastavni dio stručnog rada i jedan od najvažnijih pokazatelja profesionalne odgovornosti stručnih radnika u sistemu socijalne i dječje zaštite. Kvalitet službene dokumentacije odražava

način na koji stručni radnik procjenjuje situaciju, donosi odluke, planira intervencije i štiti prava korisnika.

Svaka službena zabilješka, zapisnik, izvještaj ili stručna procjena predstavljaju trajni zapis o radu stručnog radnika i ustanove. Dokumentacija omogućava kontinuitet rada na slučaju, olakšava međuinstitucionalnu saradnju, doprinosi transparentnosti postupanja i predstavlja osnov za stručni nadzor, internu i eksternu evaluaciju, kao i postupke pred nadležnim organima kada je to potrebno. Profesionalna odgovornost podrazumijeva da stručni radnik preuzima odgovornost ne samo za odluke koje donosi, već i za način na koji su te odluke obrazložene i dokumentovane. Kvalitetna dokumentacija omogućava da svaki postupak bude razumljiv, provjerljiv i zasnovan na činjenicama, čime se štite prava korisnika, ali i profesionalni integritet stručnog radnika.

Istovremeno, dokumentovanje predstavlja važan mehanizam osiguranja kvaliteta stručnog rada. Redovno vođenje dokumentacije omogućava praćenje razvoja slučaja, procjenu uspješnosti preduzetih mjera i identifikovanje potrebe za izmjenom plana zaštite i podrške. Ono doprinosi dosljednijoj primjeni stručnih standarda, smanjenju rizika od propusta u postupanju i unapređenju kvaliteta usluga koje se pružaju korisnicima.

Posebnu odgovornost stručni radnici imaju u slučajevima nasilja nad djecom, nasilja nad ženama i nasilja u porodici. U takvim slučajevima svaka profesionalna odluka može imati neposredan uticaj na bezbjednost, zdravlje i život korisnika. Zbog toga dokumentacija mora biti blagovremena, objektivna, precizna i zasnovana na stručnim standardima i važećim propisima. Neadekvatno dokumentovanje može dovesti do pogrešne procjene rizika, otežati koordinaciju između institucija ili ugroziti efikasnost mjera zaštite.

Profesionalna odgovornost podrazumijeva i kontinuirano unapređivanje znanja i vještina u oblasti dokumentovanja. Razvoj zakonodavstva, novih stručnih standarda i metodologija rada zahtijeva od stručnih radnika stalno usavršavanje, razmjenu iskustava, korišćenje stručne supervizije i kritičko preispitivanje sopstvene prakse. Samo stručnjak koji kontinuirano razvija svoje kompetencije može osigurati da dokumentacija bude pouzdana osnova za kvalitetno vođenje slučaja i zaštitu korisnika.

Važno je naglasiti da kvalitet dokumentacije nije cilj sam po sebi. Njena stvarna vrijednost ogleda se u tome što doprinosi donošenju pravovremenih i stručnih odluka, unapređuje saradnju između institucija i, prije svega, osigurava efikasniju zaštitu djece i drugih žrtava nasilja. Svaki zapis u dokumentaciji treba da bude vođen sviješću da iza svakog predmeta stoji osoba kojoj je potrebna

zaštita, podrška i profesionalno postupanje zasnovano na poštovanju ljudskog dostojanstva i najboljeg interesa korisnika.

Preporučuje se da stručni radnici imaju u vidu sljedeće principe:

- dokumentujte blagovremeno i hronološki;
- razlikujte činjenice, izjave korisnika i stručne procjene;
- koristite jasan, stručan i objektivan jezik;
- obrazložite razloge za svaku značajnu stručnu odluku;
- dokumentujte procjenu rizika i njene promjene tokom vođenja slučaja;
- evidentirajte međuinstitucionalnu saradnju i realizaciju dogovorenih aktivnosti;
- poštujujte načela povjerljivosti i zaštite podataka o ličnosti;
- redovno preispitujte i unapređujte kvalitet sopstvene dokumentacije.

9. POSEBNO RANJIVE GRUPE I SPECIFIČNI IZAZOVI U ZAŠTITI OD NASILJA

Ovo poglavlje je veoma važno jer međunarodni standardi (Konvencija o pravima djeteta, Istanbulska konvencija, Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom) i praksa pokazuju da određene grupe žena i djece imaju povećan rizik od nasilja i otežan pristup zaštiti i podršci.

9.1. Zaštita djece sa smetnjama u razvoju i djece sa invaliditetom

Djeca sa smetnjama u razvoju i djeca sa invaliditetom predstavljaju jednu od posebno ranjivih grupa kada je riječ o izloženosti nasilju, zlostavljanju i zanemarivanju. Istraživanja pokazuju da su ova djeca izložena većem riziku od različitih oblika nasilja u odnosu na djecu bez invaliditeta, dok istovremeno često nailaze na brojne prepreke u prijavljivanju nasilja i ostvarivanju zaštite.

Povećana ranjivost ove djece povezana je sa različitim faktorima, uključujući zavisnost od pomoći drugih osoba, otežanu komunikaciju, socijalnu izolaciju, ograničene mogućnosti samostalnog traženja pomoći i nedovoljnu prilagođenost sistema zaštite njihovim potrebama.

Faktori povećanog rizika

Položaj djece sa invaliditetom može biti dodatno otežan usljed:

- zavisnosti od roditelja ili drugih staratelja;
- otežane mogućnosti prijavljivanja nasilja;
- komunikacijskih barijera;
- institucionalne zavisnosti;
- socijalne izolacije;
- stigmatizacije i diskriminacije;
- nedovoljnog razumijevanja njihovih potreba od strane okruženja.

Kod neke djece nasilje može ostati dugo neprepoznato upravo zbog poteškoća u komunikaciji ili pogrešnog tumačenja promjena u ponašanju.

Indikatori nasilja kod djece sa invaliditetom mogu biti slični kao kod druge djece, ali se često manifestuju na specifične načine.

Mogući pokazatelji uključuju:

- nagle promjene ponašanja;
- povećanu anksioznost ili strah;
- regresiju ranije usvojenih vještina;
- samopovređivanje;
- povlačenje iz socijalnih kontakata;
- poremećaje spavanja;
- odbijanje kontakta sa određenim osobama;
- neobjašnjive povrede.

Posebno je važno da stručni radnici ne pretpostavljaju da su određena ponašanja posljedica invaliditeta, bez prethodne procjene mogućnosti da predstavljaju reakciju na nasilje ili zanemarivanje.

Jedan od osnovnih principa rada jeste obezbjeđivanje pristupačne i prilagođene komunikacije.

To podrazumijeva:

- korišćenje jezika prilagođenog sposobnostima djeteta;
- primjenu alternativnih i augmentativnih načina komunikacije kada je potrebno;
- korišćenje vizuelnih pomagala;
- angažovanje tumača za znakovni jezik;
- obezbjeđivanje dodatnog vremena za komunikaciju.

Pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje mora biti obezbijeđeno bez obzira na vrstu ili stepen invaliditeta.

Prilikom procjene potrebno je sagledati:

- bezbjednost djeteta;
- nivo zavisnosti od drugih osoba;
- komunikacijske potrebe;
- pristup zdravstvenim i obrazovnim uslugama;
- podršku porodice;
- dostupnost servisa u zajednici.

Plan zaštite mora biti individualizovan i prilagođen specifičnim potrebama djeteta, a stručni radnici se često suočavaju sa izazovima kao što su: nedostatak specijalizovanih usluga; ograničena dostupnost stručnjaka; komunikacijske prepreke; nedovoljno razvijeni servisi podrške; teškoće u procjeni iskaza djeteta.

Sva djeca imaju jednako pravo na zaštitu od nasilja i ostvarivanje svojih prava. Invaliditet ne smije predstavljati prepreku za pristup zaštiti, podršci i pravdi.

Primjena principa jednakosti podrazumijeva uklanjanje prepreka koje onemogućavaju djeci sa invaliditetom da ravnopravno učestvuju u postupcima koji ih se tiču i da ostvare pravo na zaštitu od svih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja.

9.2. Žene sa invaliditetom kao žrtve nasilja

Žene sa invaliditetom predstavljaju jednu od najranjivijih grupa kada je riječ o izloženosti nasilju i ostvarivanju prava na zaštitu. Njihov položaj često je obilježen višestrukom diskriminacijom koja

proizlazi iz kombinovanog djelovanja rodne neravnopravnosti i invaliditeta. Zbog toga su žene sa invaliditetom izložene povećanom riziku od različitih oblika nasilja, dok istovremeno nailaze na brojne prepreke u pristupu institucijama, servisima podrške i mehanizmima zaštite.

Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom prepoznaje obavezu država da preduzmu odgovarajuće mjere radi zaštite osoba sa invaliditetom od svih oblika eksploatacije, nasilja i zlostavljanja. Istanbulska konvencija dodatno naglašava potrebu da servisi zaštite budu dostupni svim ženama, uključujući žene sa invaliditetom.

Žene sa invaliditetom često se suočavaju sa istovremenom diskriminacijom po osnovu pola i invaliditeta. Takav položaj može povećati njihovu zavisnost od drugih osoba i smanjiti mogućnosti za samostalno traženje pomoći i zaštite.

Faktori koji povećavaju rizik od nasilja uključuju:

- ekonomsku zavisnost;
- fizičku zavisnost od članova porodice ili njegovatelja;
- socijalnu izolaciju;
- ograničen pristup informacijama;
- otežan pristup institucijama i servisima podrške;
- nedovoljno razvijene usluge podrške u zajednici;
- stereotipe i predrasude o ženama sa invaliditetom.

U pojedinim slučajevima učinilac nasilja može biti osoba od koje žena zavisi u svakodnevnom funkcionisanju, što dodatno otežava prijavljivanje nasilja i izlazak iz nasilne situacije.

Žene sa invaliditetom mogu biti izložene svim oblicima nasilja kojima su izložene i druge žene, ali se u praksi javljaju i specifični oblici nasilja povezani sa invaliditetom.

To uključuje:

- uskraćivanje pomoći i njege;
- kontrolu korišćenja pomagala;
- ograničavanje pristupa zdravstvenim uslugama;
- uskraćivanje terapije ili lijekova;
- prisilnu izolaciju;

- finansijsku eksploataciju;
- seksualno nasilje;
- ponižavanje i vrijeđanje na osnovu invaliditeta.

Posebno zabrinjava činjenica da neki oblici nasilja nad ženama sa invaliditetom mogu ostati dugo neprepoznati upravo zato što se pogrešno posmatraju kao dio brige ili njege.

Žene sa invaliditetom često se suočavaju sa brojnim preprekama prilikom pokušaja prijavljivanja nasilja.

Te prepreke mogu uključivati:

- fizičku nepristupačnost institucija;
- nedostatak pristupačnih informacija;
- otežanu komunikaciju;
- strah od gubitka podrške ili njege;
- zavisnost od učinioca nasilja;
- nepovjerenje u institucije;
- strah da im neće vjerovati;
- nedostatak specijalizovanih servisa podrške.

Zbog toga stručni radnici moraju biti posebno senzibilisani za prepoznavanje nasilja i aktivno uklanjanje prepreka koje ženama sa invaliditetom otežavaju pristup zaštiti.

Komunikacija treba da bude prilagođena individualnim potrebama svake korisnice.

To može podrazumijevati:

- korišćenje jednostavnog i razumljivog jezika;
- obezbjeđivanje pristupačnih informacija;
- angažovanje tumača za znakovni jezik;
- korišćenje alternativnih oblika komunikacije;
- dodatno vrijeme za razgovor i donošenje odluka.

Važno je da stručni radnici komuniciraju direktno sa ženom sa invaliditetom, a ne preko članova porodice, staratelja ili drugih osoba koje je prate.

Procjena mora obuhvatiti ne samo nasilje kojem je žena izložena, već i specifične okolnosti povezane sa invaliditetom.

Potrebno je procijeniti:

- stepen zavisnosti od drugih osoba;
- pristup ličnoj asistenciji i podršci;
- pristupačnost smještaja i servisa;
- zdravstvene potrebe;
- komunikacijske potrebe;
- dostupnost podrške porodice i zajednice;
- rizik od daljeg nasilja.

Plan zaštite mora biti individualizovan i prilagođen potrebama svake žene, a centar za socijalni rad ima važnu ulogu u obezbjeđivanju dostupne i prilagođene zaštite ženama sa invaliditetom.

To podrazumijeva:

- pravovremeno reagovanje na prijave nasilja;
- procjenu potreba i rizika;
- koordinaciju rada institucija;
- povezivanje sa servisima podrške;
- ostvarivanje prava iz sistema socijalne i dječje zaštite;
- praćenje realizacije mjera zaštite.

Posebno je važno osigurati da zaštita bude dostupna pod jednakim uslovima kao i drugim korisnicima.

Savremeni pristup invaliditetu zasniva se na modelu ljudskih prava, koji osobe sa invaliditetom posmatra kao ravnopravne nosioce prava, a ne kao objekte zaštite.

Primjena ovog pristupa podrazumijeva: poštovanje autonomije korisnice; podršku u donošenju odluka; poštovanje dostojanstva; uvažavanje individualnih potreba; obezbjeđivanje jednakih mogućnosti.

Žene sa invaliditetom imaju pravo na život bez nasilja, pravo na samostalno donošenje odluka i pravo na dostupnu i efikasnu zaštitu.

Efikasnija zaštita žena sa invaliditetom zahtijeva kontinuirano unapređenje institucionalnih kapaciteta, razvoj pristupačnih servisa podrške i jačanje kompetencija stručnih radnika.

Samo sistem koji je pristupačan, inkluzivan i zasnovan na ljudskim pravima može obezbijediti punu zaštitu žena sa invaliditetom od svih oblika nasilja i diskriminacije.

9.3. Žene i djevojčice iz romske i egipćanske (RAE) zajednice kao posebno ranjiva grupa u kontekstu nasilja

Pripadnice romske i egipćanske (RAE) zajednice često se suočavaju sa višestrukim oblicima diskriminacije i socijalne isključenosti koji mogu povećati njihovu izloženost nasilju i otežati pristup zaštiti, podršci i ostvarivanju prava. Njihov položaj često je oblikovan međusobnim djelovanjem različitih faktora, uključujući rodnu neravnopravnost, siromaštvo, niži nivo obrazovanja, nezaposlenost, ograničen pristup zdravstvenim i socijalnim uslugama, kao i predrasude i diskriminaciju kojima mogu biti izložene.

Savremeni pristup zaštiti žena i djece iz RAE zajednice zasniva se na principima ljudskih prava, jednakosti, nediskriminacije i poštovanja različitosti. Istovremeno, profesionalci imaju obavezu da prepoznaju specifične okolnosti koje mogu povećati ranjivost pojedinih korisnika i otežati njihovo uključivanje u sistem zaštite.

Žene i djevojčice iz RAE zajednice mogu biti izložene višestrukoj diskriminaciji po osnovu pola, etničke pripadnosti, socioekonomskog statusa i drugih ličnih okolnosti. Takav položaj može povećati rizik od različitih oblika nasilja i istovremeno otežati pristup podršci i zaštiti.

Faktori koji mogu povećati ranjivost uključuju:

- siromaštvo i materijalnu nesigurnost;
- ekonomsku zavisnost od članova porodice;
- niži nivo formalnog obrazovanja;
- socijalnu isključenost;
- nedovoljnu informisanost o pravima;
- ograničen pristup institucijama i uslugama;
- nepovjerenje prema institucijama;

- iskustva diskriminacije i stigmatizacije.

Navedeni faktori sami po sebi ne uzrokuju nasilje, ali mogu povećati izloženost rizicima i otežati izlazak iz nasilnih situacija.

Jedan od izazova koji se može javiti u pojedinim sredinama jeste pojava dječjih, ranih i prinudnih brakova. Takve situacije predstavljaju kršenje ljudskih prava djece i mogu imati ozbiljne posljedice po njihov razvoj, zdravlje, obrazovanje i bezbjednost.

Djevojčice koje stupe u brak u ranom uzrastu često su izložene:

- prekidu školovanja;
- ekonomskoj zavisnosti;
- ograničenim mogućnostima zapošljavanja;
- povećanom riziku od nasilja;
- ranim i rizičnim trudnoćama;
- socijalnoj izolaciji;
- ograničenim mogućnostima samostalnog donošenja odluka.

U svim slučajevima kada postoji sumnja da je dijete izloženo riziku od dječjeg, ranog ili prinudnog braka, stručni radnici dužni su da postupaju u skladu sa principom najboljeg interesa djeteta i važećim zakonskim propisima.

Žene i djevojčice iz RAE zajednice mogu se suočavati sa brojnim preprekama prilikom traženja pomoći i ostvarivanja prava na zaštitu.

Najčešće prepreke uključuju:

- nedovoljnu informisanost o dostupnim uslugama;
- strah od diskriminacije;
- nepovjerenje prema institucijama;
- nedostatak finansijskih sredstava;
- zavisnost od članova porodice;
- strah od osude zajednice;
- nedovoljnu dostupnost servisa podrške;

- ograničene mogućnosti samostalnog kretanja i odlučivanja.

Zbog toga je neophodno da stručni radnici obezbijede jasne, razumljive i dostupne informacije o pravima i mogućnostima zaštite, uz aktivno pružanje podrške korisnicama tokom ostvarivanja njihovih prava.

Profesionalni rad sa pripadnicima različitih etničkih zajednica zahtijeva razvijanje kulturne senzibilisanosti i razumijevanje šireg društvenog konteksta u kojem korisnici žive.

Kulturno senzibilisan pristup podrazumijeva: poštovanje identiteta i dostojanstva korisnika; uvažavanje različitih životnih iskustava; izbjegavanje stereotipa i predrasuda; individualizovan pristup svakom slučaju; izgradnju odnosa povjerenja.

Istovremeno, kulturna osjetljivost ne može biti opravdanje za tolerisanje nasilja, diskriminacije ili kršenja prava žena i djece. Profesionalci su dužni da reaguju u svim situacijama u kojima postoji sumnja na nasilje, zanemarivanje, zlostavljanje ili druge oblike ugrožavanja.

Povjerenje u institucije često predstavlja jedan od ključnih faktora za uspješnu zaštitu žena i djece iz RAE zajednice. Negativna iskustva, diskriminacija ili dugotrajna socijalna isključenost mogu uticati na spremnost korisnika da zatraže pomoć.

U radu sa pripadnicama RAE zajednice stručni radnici treba da:

- koriste jasan i razumljiv jezik;
- pruže dovoljno vremena za razgovor;
- poštuju dostojanstvo i privatnost korisnika;
- budu strpljivi i otvoreni za pitanja korisnika;
- obezbijede informacije o pravima i mogućnostima zaštite;
- aktivno rade na uspostavljanju odnosa povjerenja.

Posebno je važno izbjegavati generalizacije i pretpostavke zasnovane na etničkoj pripadnosti, jer one mogu dovesti do diskriminatornog postupanja i dodatnog udaljavanja korisnika od sistema zaštite.

Centar za socijalni rad ima važnu ulogu u zaštiti žena i djece iz RAE zajednice kroz procjenu potreba, planiranje podrške i koordinaciju rada različitih institucija.

Postupanje centra može uključivati:

- procjenu rizika i potreba korisnika;
- zaštitu djece od nasilja, zanemarivanja i eksploatacije;
- podršku ženama žrtvama nasilja;
- ostvarivanje prava iz sistema socijalne i dječje zaštite;
- povezivanje sa uslugama u zajednici;
- koordinaciju međusektorske saradnje;
- praćenje realizacije mjera zaštite.

Poseban značaj ima razvoj preventivnih aktivnosti usmjerenih na osnaživanje žena, podršku obrazovanju djevojčica i unapređenje informisanosti o pravima.

U radu sa ženama i djevojčicama iz RAE zajednice posebno je važno primjenjivati intersekcionalni pristup, koji prepoznaje da se različiti oblici diskriminacije mogu međusobno preplitati i pojačavati.

Cilj profesionalnog djelovanja nije samo reagovanje na nasilje, već i doprinos stvaranju uslova u kojima žene i djevojčice mogu ravnopravno ostvarivati svoja prava, razvijati svoje potencijale i živjeti bez nasilja, diskriminacije i socijalne isključenosti.

Za stručne radnike centara za socijalni rad to podrazumijeva profesionalno, nepristrasno i senzibilisano postupanje koje uvažava individualne potrebe korisnika i doprinosi ostvarivanju principa jednakosti, socijalne uključenosti i zaštite ljudskih prava.

9.4. Starije žene kao žrtve nasilja

Starije žene predstavljaju grupu koja može biti izložena različitim oblicima nasilja, zanemarivanja i eksploatacije, pri čemu nasilje često ostaje neprepoznato ili neprijavljeno. Proces starenja, zdravstvene teškoće, zavisnost od pomoći drugih osoba, socijalna izolacija i ekonomska zavisnost mogu povećati ranjivost starijih osoba i otežati njihovu mogućnost da zatraže pomoć i zaštitu.

Nasilje nad starijim osobama predstavlja ozbiljno kršenje ljudskih prava i može imati teške posljedice po njihovo fizičko i mentalno zdravlje, kvalitet života i dostojanstvo. Zbog toga je neophodno da stručni radnici centara za socijalni rad razvijaju kapacitete za prepoznavanje, procjenu i adekvatno reagovanje u ovim slučajevima.

Starije žene mogu biti izložene različitim oblicima nasilja, uključujući:

- fizičko nasilje;
- psihološko i emocionalno nasilje;
- ekonomsko nasilje;
- seksualno nasilje;
- zanemarivanje;
- napuštanje;
- ograničavanje slobode kretanja i odlučivanja.

Posebno je značajno prepoznati ekonomsko nasilje, koje se može manifestovati kroz neovlašćeno raspolaganje imovinom, uskraćivanje pristupa novcu, zloupotrebu punomoćja ili druge oblike finansijske eksploatacije.

Rizik od nasilja nad starijim osobama može biti povećan usljed:

- fizičke ili funkcionalne zavisnosti;
- hroničnih bolesti;
- kognitivnih teškoća;
- socijalne izolacije;
- zavisnosti od članova porodice;
- siromaštva;
- porodičnih konflikata;
- zloupotrebe alkohola ili psihoaktivnih supstanci kod člana porodice koji pruža njegu.

Istovremeno, opterećenost njegovatelja i nedostatak podrške porodici mogu predstavljati dodatne faktore rizika koje je potrebno sagledati tokom procjene.

Stručni radnici treba da budu posebno osjetljivi na indikatore koji mogu ukazivati na nasilje ili zanemarivanje.

Mogući pokazatelji uključuju:

- neobjašnjive povrede;
- učestale hospitalizacije;
- loše higijenske uslove;

- neuhranjenost;
- neadekvatnu zdravstvenu njegu;
- izražen strah ili povučenost;
- promjene raspoloženja;
- iznenadne promjene u upravljanju imovinom;
- socijalnu izolaciju.

Posebnu pažnju potrebno je posvetiti situacijama kada starija žene zavisi od osobe za koju postoji sumnja da vrši nasilje.

Komunikacija sa starijim osobama zahtijeva strpljenje, poštovanje i prilagođavanje individualnim potrebama korisnika.

Prilikom razgovora važno je:

- osigurati privatnost;
- koristiti jasan i razumljiv jezik;
- omogućiti dovoljno vremena za odgovore;
- poštovati dostojanstvo osobe;
- provjeriti da li postoje senzorna ili komunikacijska ograničenja;
- razgovarati bez prisustva potencijalnog učinioca nasilja.

Posebno je važno izbjeći paternalistički pristup i omogućiti starijoj ženi da aktivno učestvuje u donošenju odluka koje se tiču njenog života.

Procjena treba da obuhvati:

- stepen ugroženosti;
- fizičko i mentalno zdravlje;
- funkcionalne sposobnosti;
- porodične odnose;
- socijalnu podršku;
- stambene uslove;
- ekonomski položaj;
- potrebe za njegom i podrškom.

U svim postupcima koji uključuju starije žene neophodno je poštovati njeno dostojanstvo, autonomiju i pravo na donošenje odluka. Čak i kada postoje rizici ili potrebe za zaštitom, profesionalci su dužni da, u najvećoj mogućoj mjeri, uvažavaju želje i stavove korisnika.

Zaštita starijih žena ne podrazumijeva samo sprečavanje nasilja, već i stvaranje uslova za siguran, dostojanstven i kvalitetan život u zajednici, uz puno poštovanje njihovih ljudskih prava i individualnih potreba.

9.5. Djeca i porodice u ruralnim područjima

Mjesto stanovanja može značajno uticati na dostupnost zaštite i podrške osobama koje su izložene nasilju. Djeca, žene i drugi članovi porodice koji žive u ruralnim područjima često se suočavaju sa dodatnim izazovima u ostvarivanju prava i pristupu uslugama zaštite.

Specifične okolnosti života u ruralnim područjima mogu povećati rizik od neprijavlivanja nasilja i otežati pristup podršci, zbog čega je važno da stručni radnici prepoznaju prepreke sa kojima se suočavaju korisnici iz ruralnih zajednica i prilagode svoje postupanje njihovim potrebama.

Djeca i porodice u ruralnim područjima mogu biti suočeni sa:

- geografskom udaljenošću od institucija;
- otežanim pristupom javnom prevozu;
- nedostupnošću specijalizovanih usluga;
- ekonomskom zavisnošću;
- socijalnom izolacijom;
- manjim mogućnostima anonimnog traženja pomoći;
- tradicionalnim rodnim ulogama i stereotipima.

Ove okolnosti mogu otežati pravovremeno prijavljivanje nasilja i korišćenje dostupnih mehanizama zaštite.

U manjim zajednicama nasilje često ostaje skriveno zbog straha od osude, stigmatizacije ili narušavanja porodičnog ugleda.

Žrtve mogu osjećati:

- strah od reakcije okoline;
- nepovjerenje u institucije;

- zabrinutost zbog ekonomskih posljedica prijavljivanja nasilja;
- strah od socijalne izolacije;
- osjećaj da pomoć nije dostupna.

Ovakve okolnosti mogu dovesti do odlaganja prijavljivanja nasilja i produženog izlaganja riziku. Žene koje žive u ruralnim sredinama često imaju ograničen pristup tržištu rada i sopstvenim izvorima prihoda, što može povećati ekonomsku zavisnost od partnera ili drugih članova porodice.

U pojedinim slučajevima prisutni su:

- neravnomjerna raspodjela porodičnih obaveza;
- ograničeno učešće žena u donošenju odluka;
- otežan pristup informacijama;
- ograničene mogućnosti ekonomskog osnaživanja.

Navedene okolnosti mogu otežati izlazak iz nasilne situacije i ostvarivanje samostalnosti.

Djeca iz ruralnih sredina mogu imati otežan pristup specijalizovanim uslugama psiho-socijalne podrške.

Posebnu pažnju potrebno je posvetiti: redovnom pohađanju škole; dostupnosti stručne podrške; identifikaciji nasilja i zanemarivanja; zaštiti djece koja svjedoče nasilju; uključivanju djece u procese donošenja odluka koje ih se tiču.

Škole često imaju značajnu ulogu u ranom prepoznavanju problema i povezivanju porodice sa sistemom zaštite.

9.6. Djeca u pokretu i djeca tražioci azila

Djeca u pokretu, uključujući djecu tražioce azila, izbjeglice, djecu bez pratnje i djecu odvojenu od roditelja, predstavljaju posebno ranjivu grupu kojoj je potrebna pojačana zaštita i podrška sistema socijalne i dječje zaštite. Njihova ranjivost proizlazi iz iskustava prisilnog raseljavanja, gubitka doma, odvajanja od članova porodice, neizvjesnosti, traumatskih događaja i brojnih prepreka u ostvarivanju prava i pristupu uslugama.

Konvencija o pravima djeteta obavezuje države da osiguraju posebnu zaštitu i humanitarnu pomoć djeci koja traže status izbjeglice ili se smatraju izbjeglicama, bez obzira na njihov pravni status.

Djeca u pokretu mogu biti izložena povećanom riziku od nasilja, zlostavljanja, trgovine ljudima, seksualne eksploatacije, diskriminacije, socijalne isključenosti, prekida obrazovanja i psiholoških posljedica traumatskih iskustava.

Posebno su ranjiva djeca bez pratnje i djeca odvojena od roditelja ili drugih zakonskih staratelja. Ova djeca zahtijevaju hitnu procjenu potreba, obezbjeđivanje sigurnog smještaja, imenovanje staratelja u skladu sa propisima i kontinuiranu podršku tokom cijelog postupka zaštite.

U radu sa ovom grupom djece stručni radnici treba da primjenjuju pristup zasnovan na ljudskim pravima, principu nediskriminacije i najboljem interesu djeteta, uz poštovanje kulturnih, jezičkih i individualnih specifičnosti svakog djeteta.

9.7. Djeca iz porodica pogođenih bolestima zavisnosti

Djeca koja odrastaju u porodicama u kojima jedan ili oba roditelja imaju problem bolesti zavisnosti predstavljaju grupu sa povećanim rizikom od zanemarivanja, nasilja, emocionalne nestabilnosti i različitih razvojnih teškoća.

Ova djeca često odrastaju u nepredvidivom i nestabilnom porodičnom okruženju, obilježenom konfliktima, ekonomskim teškoćama, emocionalnom nedostupnošću roditelja i narušenim porodičnim odnosima. Nerijetko preuzimaju odgovornosti koje nijesu primjerene njihovom uzrastu, brinu o mlađoj braći i sestrama ili pokušavaju da kontrolišu i ublaže posljedice bolesti zavisnosti roditelja.

Djeca iz ovih porodica mogu biti izložena zanemarivanju osnovnih potreba, emocionalnom i fizičkom nasilju, svjedočenju nasilju u porodici, socijalnoj izolaciji i stigmatizaciji. Dugotrajna izloženost ovakvim okolnostima može imati ozbiljne posljedice po njihovo emocionalno funkcionisanje, mentalno zdravlje, školski uspjeh i socijalne odnose.

U radu sa ovom grupom djece posebno je važno procijeniti njihove razvojne potrebe, zaštitne faktore i raspoložive resurse podrške, kao i kapacitete roditelja za vršenje roditeljskih dužnosti. Neophodna je i bliska saradnja sa zdravstvenim ustanovama i servisima za liječenje bolesti zavisnosti, kako bi se obezbijedila sveobuhvatna podrška djetetu i porodici.

10. PRAĆENJE I UNAPREĐENJE PRAKSE

10.1. Indikatori kvaliteta rada

Kvalitet rada u sistemu socijalne i dječje zaštite predstavlja jedan od ključnih preduslova za ostvarivanje efikasne zaštite djece i žrtava nasilja. Primjena međunarodnih standarda u praksi ne zavisi isključivo od postojanja adekvatnog normativnog okvira, već i od sposobnosti institucija da kontinuirano prate kvalitet svog rada, identifikuju nedostatke i unapređuju profesionalne prakse.

U radu centara za socijalni rad kvalitet postupanja posebno se procjenjuje kroz stepen zaštite prava korisnika, pravovremenost intervencija, dostupnost usluga, kvalitet procjene rizika, nivo međusektorske saradnje i dosljednost primjene principa najboljeg interesa djeteta.

Indikatori kvaliteta rada omogućavaju institucijama da objektivnije procijene efikasnost svojih intervencija i identifikuju oblasti koje zahtijevaju dodatno unapređenje. Posebno su značajni u slučajevima nasilja nad djecom i nasilja u porodici, gdje propusti u postupanju mogu imati ozbiljne posljedice po sigurnost i razvoj djeteta.

Među najvažnijim indikatorima kvaliteta rada izdvajaju se:

- pravovremenost reakcije institucija nakon prijave nasilja;
- kvalitet procjene rizika i potreba korisnika;
- stepen uključenosti djeteta u procese odlučivanja;
- primjena rodno odgovornog pristupa;
- efikasnost koordinacije između institucija;
- dostupnost i kontinuitet podrške žrtvi;
- kvalitet dokumentovanja slučaja;
- poštovanje profesionalnih i etičkih standarda;
- zadovoljstvo korisnika pruženom podrškom;
- broj ponovljenih slučajeva nasilja.

Praćenje kvaliteta rada ne smije biti usmjereno isključivo na administrativne pokazatelje, već mora obuhvatiti i procjenu stvarnih efekata intervencija na sigurnost i dobrobit djece i porodica. Posebno je važno razvijati pokazatelje koji omogućavaju procjenu kvaliteta odnosa sa korisnicima, stepena povjerenja u institucije i osjećaja sigurnosti žrtava nakon intervencije sistema zaštite. Kvalitet rada stručnjaka podrazumijeva i sposobnost prepoznavanja sopstvenih profesionalnih ograničenja, spremnost na konsultacije i timski rad, kao i kontinuirano unapređenje znanja i vještina.

10.2. Praćenje primjene standarda

Praćenje primjene međunarodnih i nacionalnih standarda predstavlja važan mehanizam za procjenu funkcionisanja sistema zaštite i usklađenosti profesionalne prakse sa principima zaštite ljudskih prava.

UN Konvencija o pravima djeteta i Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici postavljaju jasne obaveze državama u oblasti zaštite djece i žrtava nasilja. Međutim, stvarna vrijednost ovih standarda ogleda se u njihovoj dosljednoj primjeni u svakodnevnom radu institucija.

Praćenje primjene standarda podrazumijeva:

- procjenu usklađenosti postupanja sa zakonima i protokolima;
- analizu kvaliteta intervencija;
- praćenje poštovanja prava djece i žrtava;
- procjenu dostupnosti usluga podrške;
- identifikaciju sistemskih prepreka i izazova;
- razvoj preporuka za unapređenje rada.

Posebnu važnost ima praćenje primjene principa najboljeg interesa djeteta, participacije djeteta i zaštite od sekundarne viktimizacije. U praksi se često dešava da formalno poštovanje procedura ne znači nužno i stvarnu zaštitu prava korisnika, zbog čega je potrebno kontinuirano analizirati način donošenja odluka i njihove efekte na dijete i porodicu.

Praćenje standarda treba da bude zasnovano na multidisciplinarnom pristupu i uključuje saradnju različitih institucija sistema zaštite. Centri za socijalni rad, policija, zdravstvene ustanove, obrazovne institucije, pravosuđe i organizacije civilnog društva imaju zajedničku odgovornost u osiguravanju kvalitetne zaštite djece i žrtava nasilja.

Važnu ulogu u praćenju standarda imaju i supervizija, stručni nadzor i evaluacija rada institucija. Ovi mehanizmi omogućavaju identifikovanje propusta, razmjenu iskustava i razvoj kvalitetnijih profesionalnih praksi.

10.3. Kontinuirano stručno usavršavanje

Složenost slučajeva nasilja nad djecom i nasilja u porodici zahtijeva kontinuirano unapređenje profesionalnih kompetencija stručnjaka zaposlenih u centrima za socijalni rad i drugim institucijama sistema zaštite.

Promjene u zakonodavnom okviru, razvoj novih pristupa u radu sa traumatizovanom djecom i žrtvama nasilja, kao i sve složeniji oblici porodičnih i društvenih problema zahtijevaju stalno stručno usavršavanje i prilagođavanje profesionalne prakse. Kontinuirano stručno usavršavanje ne odnosi se samo na sticanje novih teorijskih znanja, već i na razvoj praktičnih vještina, unapređenje komunikacije sa korisnicima, jačanje kapaciteta za procjenu rizika i razvoj međusektorske saradnje.

Posebno značajni oblici stručnog usavršavanja uključuju:

- specijalizovane obuke;
- superviziju i mentorsku podršku;
- razmjenu iskustava i primjera dobre prakse;
- interdisciplinarne edukacije;
- simulacije i rad na studijama slučaja;
- stručne konferencije i seminare;
- razvoj praktičnih alata za rad.

Iskustva iz realizovanih obuka pokazala su da stručnjaci posebno prepoznaju potrebu za dodatnim jačanjem kompetencija u oblastima:

- komunikacije sa djecom;
- procjene rizika;
- rada sa traumom;
- primjene rodne perspektive;
- upravljanja složenim slučajevima nasilja;
- prevencije profesionalnog sagorijevanja.

Kontinuirano stručno usavršavanje doprinosi ne samo unapređenju kvaliteta rada, već i jačanju profesionalne sigurnosti stručnjaka i njihovoj sposobnosti da adekvatno odgovore na kompleksne potrebe korisnika.

Posebno je važno obezbijediti dostupnost obuka svim stručnjacima, uključujući zaposlene u manjim sredinama, kako bi se smanjile razlike u kvalitetu pružene zaštite na teritoriji cijele države.

10.4. Preporuke za unapređivanje sistema

Unapređivanje sistema zaštite djece i žrtava nasilja zahtijeva kontinuirano jačanje institucionalnih kapaciteta, unapređenje međusektorske saradnje i razvoj profesionalnih standarda zasnovanih na principima ljudskih prava i najboljeg interesa djeteta.

Analiza postojećih izazova u praksi ukazuje na potrebu daljeg razvoja integrisanog sistema zaštite koji će omogućiti pravovremenu, koordinisanu i efikasnu podršku korisnicima.

Jedna od ključnih preporuka odnosi se na unapređenje međusektorske saradnje i jasnije definisanje odgovornosti institucija u postupcima zaštite djece i žrtava nasilja. U praksi su i dalje prisutni izazovi u razmjeni informacija, koordinaciji intervencija i usklađivanju postupanja različitih sistema.

Potrebno je dodatno unaprijediti:

- procedure i alate koji se koriste u radu;
- sistem procjene rizika;
- dostupnost specijalizovanih usluga podrške;
- zaštitu djece svjedoka nasilja;
- mehanizme praćenja slučajeva visokog rizika;
- evidenciju i dokumentovanje slučajeva nasilja;
- supervizijsku podršku stručnjacima.

Poseban značaj ima razvoj specijalizovanih programa podrške za djecu koja su preživjela nasilje, kao i za žene žrtve nasilja u porodici. Potrebno je osigurati dostupnost psihološke podrške, savjetodavnih usluga, kriznog smještaja i programa ekonomskog osnaživanja žrtava.

Takođe, neophodno je kontinuirano razvijati preventivne programe usmjerene na jačanje roditeljskih kompetencija, promociju nenasilne komunikacije i podizanje svijesti o pravima djece i rodno zasnovanom nasilju.

Unapređenje sistema podrazumijeva i razvoj kulture profesionalne odgovornosti, međusobnog povjerenja institucija i jačanja povjerenja građana u sistem zaštite.

Snažan i funkcionalan sistem zaštite djece i žrtava nasilja nije moguće graditi bez kontinuiranog ulaganja u stručne kadrove, razvoj usluga i dosljednu primjenu međunarodnih standarda. Upravo zato praćenje i unapređenje prakse mora predstavljati trajni proces koji će omogućiti da zaštita djece i žrtava nasilja bude efikasna, dostupna i zasnovana na poštovanju ljudskih prava i dostojanstva svakog pojedinca.

11. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Zaštita djece od nasilja, zanemarivanja i svih oblika ugrožavanja njihovih prava predstavlja jednu od najvažnijih obaveza savremenog društva i ključni pokazatelj razvijenosti sistema socijalne i dječje zaštite. Uspostavljanje efikasnog sistema zaštite djece podrazumijeva postojanje adekvatnog normativnog okvira, funkcionalnih institucija, razvijenih mehanizama međusektorske saradnje i stručnjaka osposobljenih da međunarodne standarde primjenjuju u svakodnevnom radu. UN Konvencija o pravima djeteta postavila je univerzalne standarde zaštite djece, zasnovane na principima najboljeg interesa djeteta, prava na participaciju, prava na život, razvoj i zaštitu od diskriminacije. Sa druge strane, Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici dodatno je naglasila povezanost nasilja nad ženama i nasilja nad djecom, ukazujući na potrebu razvoja integrisanog i koordinisanog sistema zaštite.

U prethodnim godinama Crna Gora ostvarila je značajan napredak u usklađivanju zakonodavstva i strateških politika sa međunarodnim standardima. Usvojeni su brojni zakoni, strategije, protokoli i smjernice kojima su definisane obaveze institucija u oblasti zaštite djece i prevencije nasilja. Međutim, iskustva iz prakse pokazuju da formalno postojanje normativnog okvira nije dovoljno ukoliko nije praćeno njegovom dosljednom i kvalitetnom primjenom.

Analiza prakse ukazuje da se stručnjaci u centrima za socijalni rad svakodnevno suočavaju sa kompleksnim i višeslojnim slučajevima nasilja, porodičnih konflikata, zanemarivanja djece, siromaštva, socijalne isključenosti i drugih faktora koji utiču na sigurnost i razvoj djeteta. U takvim okolnostima profesionalno postupanje zahtijeva ne samo poznavanje zakonskih procedura, već i razvijene vještine procjene rizika, komunikacije sa djecom, razumijevanje traume, rodno odgovoran pristup i sposobnost koordinacije sa drugim institucijama.

Posebno značajan izazov predstavlja obezbjeđivanje dosljedne primjene principa najboljeg interesa djeteta. Iako je ovaj princip prepoznat u zakonodavstvu i profesionalnim standardima, praksa pokazuje da njegovo tumačenje i primjena nijesu uvijek ujednačeni. Nerijetko se najbolji interes djeteta posmatra formalno ili parcijalno, bez dovoljno sveobuhvatne procjene porodične situacije, bez adekvatnog uključivanja djeteta u procese odlučivanja i bez sagledavanja dugoročnih posljedica donesenih odluka.

Dodatni izazov odnosi se na participaciju djece u postupcima koji ih se neposredno tiču. U skladu sa međunarodnim standardima, dijete ima pravo da izrazi svoje mišljenje i da ono bude uzeto u

obzir u skladu sa njegovim uzrastom i zrelošću. Međutim, iskustva stručnjaka pokazuju da u praksi još uvijek postoje prepreke za puno ostvarivanje ovog prava, uključujući nedostatak specijalizovanih znanja i vještina za vođenje razgovora sa djecom, vremenska ograničenja i nedovoljno razvijene procedure prilagođene djeci.

Važno pitanje predstavlja i integrisanje rodne perspektive u rad centara za socijalni rad. Nasilje nad ženama i nasilje u porodici ne mogu se posmatrati izolovano od položaja djece, jer djeca koja odrastaju u nasilnom porodičnom okruženju trpe ozbiljne posljedice po psiho-socijalni razvoj, čak i kada nijesu direktne žrtve nasilja. Upravo zato je od ključnog značaja razvijati rodno odgovoran pristup koji prepoznaje specifične potrebe žena i djece žrtava nasilja i razumije dinamiku moći i kontrole u nasilnim odnosima.

Iskustva iz realizovanih obuka za stručne radnike i saradnike pokazala su da postoji izražena potreba za kontinuiranim stručnim usavršavanjem i razvojem praktičnih alata za rad. Stručnjaci su posebno istakli potrebu za dodatnim jačanjem kompetencija u oblastima: procjene rizika; rada sa traumatizovanom djecom; komunikacije sa djecom različitog uzrasta; upravljanja složenim slučajevima nasilja; međusektorske saradnje; primjene rodne perspektive; prevencije sekundarne viktimizacije; dokumentovanja i vođenja slučaja.

Ovaj priručnik razvijen je upravo sa ciljem da odgovori na prepoznate potrebe stručnjaka i doprinese povezivanju međunarodnih standarda sa konkretnom profesionalnom praksom. Njegova vrijednost ogleda se u kombinovanju teorijskog i normativnog okvira sa praktičnim smjernicama, primjerima iz prakse, studijama slučaja i alatima za rad.

Poseban značaj priručnika jeste u tome što promoviše integrisani pristup zaštiti djece i žrtava nasilja, zasnovan na međusektorskoj saradnji i zajedničkoj odgovornosti institucija sistema zaštite. Efikasna zaštita djece nije moguća ukoliko institucije djeluju izolovano, bez pravovremene razmjene informacija, koordinacije intervencija i zajedničkog planiranja podrške korisnicima.

U cilju daljeg unapređenja sistema zaštite djece i žrtava nasilja, neophodno je kontinuirano raditi na: jačanju institucionalnih kapaciteta centara za socijalni rad; unapređenju međusektorske saradnje između socijalne zaštite, policije, pravosuđa, zdravstva i obrazovanja; razvoju specijalizovanih usluga podrške za djecu i žene žrtve nasilja; standardizaciji procedura i alata za procjenu rizika; unapređenju sistema evidencije i praćenja slučajeva; razvoju preventivnih

programa i aktivnosti u zajednici; jačanju supervizijske i psihološke podrške stručnjacima; unapređenju dostupnosti kontinuiranih obuka i stručnog usavršavanja.

Posebnu pažnju potrebno je posvetiti prevenciji profesionalnog sagorijevanja stručnjaka zaposlenih u sistemu socijalne i dječje zaštite. Kontinuirana izloženost traumatskim iskustvima korisnika, veliki broj složenih slučajeva i emocionalno zahtjevan rad mogu značajno uticati na profesionalno funkcionisanje zaposlenih, zbog čega je razvoj sistema podrške stručnjacima od posebnog značaja za očuvanje kvaliteta rada.

Unapređenje sistema zaštite djece i žrtava nasilja mora biti kontinuiran proces koji podrazumijeva zajedničko djelovanje institucija, profesionalaca i društva u cjelini. Samo kroz dosljednu primjenu međunarodnih standarda, razvoj profesionalnih kompetencija i izgradnju sistema zasnovanog na ljudskim pravima moguće je obezbijediti sigurnost, dostojanstvo i kvalitetnu zaštitu svakog djeteta i svake žrtve nasilja.

Priručnik „Od konvencija do prakse - Jačanje kapaciteta stručnjaka iz centara za socijalni rad za primjenu odredbi UN Konvencije o pravima djeteta i Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici kroz obuke“ predstavlja doprinos tom procesu, sa ciljem da stručnjacima pruži podršku u svakodnevnom radu i dodatno osnaži sistem zaštite djece i porodica u Crnoj Gori.

12. LITERATURA I IZVORI

Međunarodni dokumenti i konvencije

- United Nations. (1948). *Universal Declaration of Human Rights*.
- United Nations. (1979). *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW)*.
- United Nations. (1989). *Convention on the Rights of the Child*.
- Council of Europe. (2011). *Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (CETS No. 210 - Istanbul Convention)*.
- United Nations Committee on the Rights of the Child. (2009). *General Comment No. 12 (2009): The Right of the Child to be Heard (CRC/C/GC/12)*.
- United Nations Committee on the Rights of the Child. (2011). *General Comment No. 13 (2011): The Right of the Child to Freedom from All Forms of Violence (CRC/C/GC/13)*.
- United Nations Committee on the Rights of the Child. (2013). *General Comment No. 14 (2013): On the Right of the Child to Have His or Her Best Interests Taken as a Primary Consideration (CRC/C/GC/14)*.

Nacionalni zakonodavni i strateški okvir Crne Gore

Zakoni

- Ustav Crne Gore.
- Porodični zakon ("Službeni list Republike Crne Gore", sa važećim izmjenama i dopunama).
- Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti ("Službeni list Crne Gore", sa važećim izmjenama i dopunama).
- Zakon o zaštiti od nasilja u porodici ("Službeni list Crne Gore", sa važećim izmjenama i dopunama).
- Krivični zakonik Crne Gore ("Službeni list Republike Crne Gore", sa važećim izmjenama i dopunama).
- Zakon o rodnoj ravnopravnosti ("Službeni list Crne Gore", sa važećim izmjenama i dopunama).

Strategije

- Strategija za prevenciju i zaštitu djece od nasilja 2025-2029. godine, sa Akcionim planom za period 2025-2026. godine.

- Strategija razvoja sistema socijalne i dječje zaštite 2025-2028. godine, sa Akcionim planom.
- Strategija deinstitutionalizacije za period 2025-2028. godine, sa Akcionim planom.
- Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti žena od nasilja i nasilja u porodici.

Stručna literatura

- UNICEF. *Pravda po mjeri djeteta - međunarodni standardi i praksa.*
- Naučni i stručni radovi iz oblasti socijalnog rada, socijalne i dječje zaštite, zaštite ljudskih prava, zaštite od nasilja i prava djeteta.
- Stručni materijali korišćeni tokom programa stručnog usavršavanja i obuka iz oblasti socijalne i dječje zaštite.

Elektronski izvori

- Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR) <https://www.ohchr.org>
- United Nations Treaty Collection <https://treaties.un.org>
- UNICEF <https://www.unicef.org>
- World Health Organization (WHO) <https://www.who.int>
- Council of Europe <https://www.coe.int>
- GREVIO <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/grevio>
- Vlada Crne Gore <https://www.gov.me>
- Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije Crne Gore <https://www.gov.me/mssd>
- Zavod za socijalnu i dječju zaštitu Crne Gore <https://zsdzcg.me>
- Službeni list Crne Gore <https://www.sluzbenilist.me>

13. ANEKSI

Aneksi od 1 do 16 su sastavni formulari važećeg Protokola o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u porodici, aneks broj 16 je primjer na koji način se može formulirati obrazac za individualni sigurnosni plan, dok je aneks broj 17 Rezime akreditovanog programa obuke.

Aneks 1

Upitnik za procjenu rizika i bezbjednosti

Aneks 2

Prava počinioca nasilja u porodici

Aneks 3

Prava žrtve-uručuje ih policija

Aneks 4

Obrazac prijave od MUP za CSR

Aneks 5

Obrazac prijave od CSR za MUP

Aneks 6

Prava iz domena socijalne i dječije zaštite

Aneks 7

Zamolnica CSR

Aneks 8

Obrazac prijave za zdravstvo

Aneks 9

Obrazac prijave obrazovne ustanove

Aneks 10

Indikatori nasilja obrazovne ustanove

Aneks 11

Pojasnjenje pojmova grubog i psihickog nasilja

Aneks 12

Obrazac prijave od tuzilastva za MUP I CSR

Aneks 13

Prava žrtve u sudskom postupku

Aneks 14

Obrazac prijave od NVO za MUP i CSR

Aneks 15

Saglasnost za zastupanje zrtve u svojstvu povjerljivog lica

Aneks 16

Individualni sigurnosni plan

Aneks 17

Rezime akreditovanog programa obuke Unapređenje socijalne kohezije kroz prevenciju rodno zasnovanog nasilja, zaštitu od porodičnog nasilja sa fokusom na zaštitu djece

Uz Priručnik je izrađen i poseban brzi vodič, koji stručnim radnicima omogućava da na jednostavan, pregledan i efikasan način pronađu ključne informacije, uz upućivanje na odgovarajuće djelove Priručnika radi detaljnijeg upoznavanja sa određenom temom.

ANEKS 1

UPITNIK ZA PROCJENU RIZIKA I BEZBJEDNOSTI

Ime i prezime osobe koja je vodila razgovor _____ Datum, mjesto _____

Ime i prezime žrtve _____ Pol: a) M b) Ž Godište: _____

Žrtva je: a) partner/ka b) dijete c) roditelj d) treća osoba _____ (srodstvo sa počiniocem)

PITANJA ZA ŽRTVU - PERCEPCIJA ŽRTVE

1. Šta se desilo?

2. Da li ste povrijeđeni? a) da b) ne c) bez odgovora

3. Da li vam je potrebna zdravstvena pomoć?

a) da b) ne c) bez odgovora

4. Da li je nasilje već prijavljivano? a) da

b) ne c) bez odgovora

5. Da li nasilje traje već neko vrijeme? a) da b) ne c) bez odgovora

Ukoliko je odgovor "DA", koliko dugo:

a) <1 god b) > 1 god c) > 2 god **d) > 5 god e) >10 god**

6. Da li vas učinilac vrijeđa, ponižava, kontroliše...?

a) da b) ne c) ne znam

Žrtva navodi (psovanje, kontrola telefona, facebook-a)

7. Da li vam je prijetio da će vas ubiti ili pokušao da vas ubije?

a) da b) ne c) bez odgovora

8. Da li učinilac posjeduje oružje? a) da b) ne c) bez odgovora

Koje? _____

9. Da li se plašite da će vas (opet) povrijediti?

a) da b) ne c) bez odgovora

10. Da li učinilac ima zdravstvenih problema mentalne prirode?

a) da b) ne c) bez odgovora

11. Da li učinilac ima problema sa upotrebom alkohola ili droga?

a) da b) ne c) bez odgovora

12. Da li u porodici ima:

a) djece b) lica sa invaliditetom c) starih lica

13. Da li ima djece u porodici? a) da b) ne

Broj _____ Uzrast svakog djeteta _____

14. Da li su članovi porodice, po vama, ugroženi?

a) da b) ne c) bez odgovora

15. Ukoliko jesu, koji su to članovi porodice?

ZAPAZANJA ODGOVORNOG LICA

16. Žrtva je uplašena.

DA

NE

17. Kod žrtve su prisutne sumnjive tjelesne povrede.

DA

NE

18. Postoji potreba da se žrtva odmah zdravstveno zbrine.

DA

NE

19. Ostali članovi porodice su u riziku od nasilja.

DA

NE

NAPOMENA ODGOVORNOG LICA
<i>*Upitnik ispunjava odgovorno lice, prilikom svakog izlaska na teren. Potrebno je kod svakog pitanja zaokružiti neki od ponuđenih odgovora. Veći broj zaokruženih odgovora „DA“ ukazuje na veći stepen rizika od nasilja. Pozitivan odgovor na stavke u crvenoj boji podrazumijeva po automatizmu visok rizik. Obavezno izreći mjeru udaljenja iz stana ukoliko je rizik procijenjen kao umjeren ilii visok.</i>Zaključak o stepenu rizika: a) nizak (do 4 odgovora sa „da,,) b) umjeren (5-8 odgovora sa „da,,) c) visok (preko 8 „da,,) Preduzete mjere: _____ Planirane akcije: _____ Potpis odgovornog lica

ANEKS 2

Prava počinioca nasilja u porodici

Prava počinitelaca regulisana su Zakonikom o krivičnom postupku.

Prava:

- Počinilac može biti osumnjičeni, okrivljeni, optuženi i osuđeni, ali se izraz okrivljeni može koristiti kao opšti naziv za sve
- Osumnjičeni je lice prema kome je nadležni državni organ preduzeo neku radnju zbog postojanja osnova sumnje da je učinio krivično djelo
- Okrivljeni je lice protiv koga je donesena naredba o sporvođenju istrage ili protiv koga je podignuta optužnica, optužni prijedlog ili privatna tužba ili lice protiv koga je pokrenut posebni postupak za primjenu mjera bezbjednosti, obavezno psihijatrijsko liječenje i čuvanje u zdravstvenoj ustanovi i obavezno psihijatrijsko liječenje na slobodi
- Optuženi je lice protiv koga je optužnica stupila na pravnu snagu
- Osuđeni je lice za koje je pravosnažnom presudom ili pravosnažnim rješenjem o kažnjavanju utvrđeno da je krivo
- Počinilac (osumnjičeni, okrivljeni) od strane suda, državnog tužioca i državnog organa koji učestvuje u postupku mora se poučiti o pravima koja u po pravima po Zakonu o krivičnom postupku pripadaju i o posljedicama propuštanja radnje davanje pouke o pravima
- Prije prvog saslušanja poučiće se o pravu da uzme branioca, da sa braniocom dogovori način odbrane i da branilac može prisustvovati njegovom saslušanju
- Na prvom saslušanju mora biti obaviješten o krivičnom djelu za koje se tereti i osnovima sumnje protiv njega
- Počinioocu se mora omogućiti da se izjasni o svim činjenicama i dokazima koji ga terete i iznese sve činjenice i dokaze koji mu idu u korist
- Prilikom prvog saslušanja mora biti upoznat da ne mora da daje nikakve izjave niti da odgovara na postavljena pitanja, a da sve što izjavi može biti upotrebljeno kao dokaz
- Pravo na obranu – sam ili uz stručnu pomoć branioca koga sam izabere iz reda advokata
- Mora mu se obezbijediti dovoljno vremena i mogućnosti za pripremanje odbrane
- Ima pravo da bude izveden pred sud i da mu bude suđeno bez odlaganja
- Saslušava se uz puno uvažavanje njegove ličnosti
- Počinilac lišen slobode mora biti odmah obaviješten na svom jeziku ili na jeziku koji razumije i o razlozima lišenja slobode
- Počinilac lišen slobode bez odluke suda mora ODMAH biti sproveden nadležnom državnim tužiocu osim u iznimnim slučajevima ZKP

- Trajanje pritvora odnosno drugih ograničenja slobode, mora biti svedeno na najkraće moguće vrijeme
- Tokom postupka ima pravo predlagati dokaze
- Okrivljeni ima pravo na žalbu

-

ANEKS 3

Prava žrtve uručuje ih žrtvi policija

ŽELIMO DA ZNATE da imate PRAVO:

→ Da vas sasluša osoba istog pola;

→ Na pravnog savjetnika;

→ Na lice od povjerenja koje može biti lice koje sami izabarete (član porodice, lice iz organa, ustanove, nevladine organizacije i drugog pravnog lica ili drugo lice u koje imate povjerenje) (ne može biti lice koje može biti svjedok u postupku);

→ Pravo na besplatnu pravnu pomoć;

→ Pravo da budete obaviješteni/e o svim pravima i uslugama koje vam stoje na raspolaganju;

→ Pravo da se dalje ne traumatizirate kroz kontakt sa učiniocem;

→ Pravo da budete obaviješteni/e o događajima u istrazi i o svakoj fazi sudskog postupka u koje ste uključeni/e;

→ Da o svim pravima budete informisani/e na jeziku koji razumijete.

ANEKS 4

OBAVJEŠTENJE		OB-UP																				
EVIDENCIONI I UPUTNI PODACI																						
STANICA UPRAVE POLICIJE _____		Broj podneska _____																				
Datum podneska _____		Vrijeme podneska _____																				
Status prijave ☐ krivična ☐ prekršajna ☐ ostale		Datum pokretanja postupka _____																				
Broj prijave _____		Datum i vrijeme prijave _____																				
Oblik podneska ☐ neposredno ☐ telefonski ☐ papirni ☐ elektronski																						
Podnosilac podneska ☐ lično ☐ srodnici ☐ građani ☐ po služ. Dužnosti																						
☐ organizacije/institucije ☐ sud ☐ prekršajni ☐ osnovni ☐ viši																						
☐ tužilaštvo ☐ centar za socijalni rad ☐ škol./predškolske ☐ PU SDZ ☐ zdravstvene ☐ LS ☐ drugo																						
Prezime i ime podnosioca _____		Adresa i telefon _____																				
_____		_____																				
Razlog obraćanja ili upućivanja - nasilje u porodici																						
Opis prijave																						
Opis (prekršaj/krivično djelo/ostale)																						
Prethodna evidencija u Upravi policije																						
Drugi organi, odnosno organizacije ili lica koja imaju saznanja																						
Djeca su dio porodice ☐ Da ☐ Ne																						
LIČNI PODACI O POTENCIJALNOJ ŽRTVI NASILJA																						
Prezime, ime roditelja i ime _____		Pol ☐ M ☐ Ž																				
Datum rođenja _____	Mjesto rođenja _____	JMB <table border="1" style="display: inline-table; vertical-align: middle;"> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> </table>																				
Ulica, broj, opština, mjesna zajednica																						
Prebivalište	_____	Telefon _____																				
Boravište	_____	Telefon _____																				
Državljanstvo _____ Etnička pripadnost _____ Mater/govorni jezik _____																						
Značajni podaci o žrtvi																						

PODACI O ČLANOVIMA PORODICE				
Prezime i ime	Srod/odnos	God.rođenja	Adresa i telefon	Zanimanje i kvalifikac.
	☐			
	☐			
	☐			
	☐			
Napomene				
PODACI O POTENCIJALNOM UČINIOCU				
Prezime, ime roditelja i ime _____				Pol ☐ M ☐ Ž
Datum rođenja _____ Mj. rođenja _____		JMB		
Ulica, broj, opština, mjesna zajednica				
Prebivalište				Telefon _____
Boravište				Telefon _____
ZAKLJUČAK				
Preduzete mjere				
Planirane akcije				
Obrazloženje				
Registarski br.korisnika				
ODGOVORNO LICE _____				

ANEKS 5

PRIJEMNI LIST		PL																				
EVIDENCIONI I UPUTNI PODACI																						
CSR _____		Broj podneska _____																				
Tip prijave – za MUP																						
Datum podneska _____		Vrijeme podneska _____																				
Broj prijave _____		Datum i vrijeme prijave _____																				
Oblik podneska ☐ neposredno ☐ telefonski ☐ papirni ☐ elektronski																						
Podnosilac podneska ☐ lično ☐ srodnici ☐ građani ☐ po služ. Dužnosti																						
☐ organizacije/institucije ☐ sud ☐ prekršajni ☐ osnovni ☐ viši																						
☐ tužilaštvo ☐ policija ☐ škol./predškolske ☐ PU SDZ ☐ zdravstvene ☐ LS ☐ drugo																						
Prezime i ime podnosioca		Adresa i telefon																				
_____		_____																				
Razlog obraćanja ili upućivanja																						
☐ materijalna davanja ☐ starateljstvo ☐ problemi u ponašanju/sukob sa zakonom ☐ zlostavljanje ☐ zanemarivanje ☒ nasilje u porodici ☐ eksploatacija ☐ vršenje roditeljskog prava ☐ zahtjev za uslugama ☐ izdavanje uvjerenja ☐ drugo																						
Opis prijave																						
Prethodna evidencija u CSR ☐ nema podataka ☐ pasiva ☐ aktiva ☐ drugi CSR _____																						
Razlog																						
Drugi organi, odnosno organizacije ili lica koja imaju saznanja																						
Djeca su dio porodice ☐ Da ☐ Ne																						
LIČNI PODACI O POTENCIJALNOJ ŽRTVI NASILJA																						
Prezime, ime roditelja i ime _____		Pol ☐ M ☐ Ž																				
Datum rođenja _____	Mjesto rođenja _____	JMB <table border="1" style="display: inline-table; vertical-align: middle;"> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> </table>																				
Ulica, broj, opština, mjesna zajednica																						

Prebivalište			Telefon _____																		
Boravište			Telefon _____																		
Državljanstvo _____ Etnička pripadnost _____ Mater/govorni jezik _____																					
Školska sprema ☐ bez škole ☐ nepotpuna OŠ ☐ OŠ ☐ SSS ☐ VS ☐ VSSS ☐ nema podataka																					
Radni status ☐ zaposlen/a ☐ radno angažovan/a ☐ nezaposlen/a ☐ penzioner/ka ☐ dijete (0-6) ☐ dijete (7-14) ☐ učenik/student (+15) ☐ nesposoban/na za rad ☐ drugo _____																					
Zaposlenje ☐ naziv poslodavca _____ ☐ poljoprivrednik ☐ samostalna djelatnost (<i>upisati</i>) _____																					
Značajni podaci o potencijalnom korisniku																					
Napomene																					
PODACI O POTENCIJALNOM UČINIOCU																					
Prezime, ime roditelja i ime _____			Pol ☐ M ☐ Ž																		
Datum rođenja _____ Mjesto rođenja _____		JMB	<table border="1"><tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr></table>																		
Ulica, broj, opština, mjesna zajednica																					
Prebivalište			Telefon _____																		
Boravište			Telefon _____																		
Potpis prijemnog radnika _____																					

ANEKS 6

ŽELIMO DA ZNATE da

U CENTRU ZA SOCIJALNI RAD imate PRAVO NA:

- Tačnu, pravovremenu i razumljivu informaciju o Vašim zakonskim pravima i postupanjima centara za socijalni rad;
- Zaštitu i pomoć u skladu sa nadležnostima centara za socijalni rad;
- Usluge neodložne intervencije (24h dnevno) u cilju osiguranja Vaše bezbjednosti;
- Priliku da ispričate svoju priču (povjerljivi razgovor);
- Materijalnu pomoć, ukoliko ispunjavate uslove (materijalno obezbjeđenje, jednokratna novčana pomoć, itd.);
- Smještaj u sklonište, prihvatilište, ustanovu socijalne i dječje zaštite, itd.;
- Savjetodavne i socijalno-edukativne usluge;
- Pomoć i posredovanje kod ostvarivanja prava na besplatnu pravnu pomoć;
- Povjerljivo lice iz centra za socijalni rad;
- Pripremu i pratnju na sud;

- I druge oblike zaštite, pomoći i podrške iz nadležnosti centara za socijalni rad.

Centri za socijalni rad su u obavezi da:

- Evidentiraju svaki slučaj porodičnog nasilja;
- Podatak o podnosiocu dojave i prijave nasilja *NE ODAJU* nikome, izuzev u dijelu profesionalne dužnosti za razmjenu informacija u skladu sa

Protokolom o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u porodici;

- Obavijeste policiju o porodičnom nasilju;
- Sarađuju sa svim relevantnim institucijama (zdravstvenim službama, policijom, tužilaštvom, sudovima, vaspitno-obrazovnim inst., itd.) i NVO u cilju Vaše efikasnije zaštite i osiguranja bezbjednosti;

*Nasilje nije Vaša krivica

*Nasilje je isključivo odgovornost nasilnika

*Niko nema pravo da Vas zlostavlja

Prekinite ćutanje, prijavite nasilje

CENTRI ZA SOCIJALNI RAD

Podgorica: 020 230 570;
020 230 570; 020 230-570
Golubovci: 020 226 590
Tuzi: 020 875 579
Cetinje: 041 231 890
Danilovgrad: 020 812-584
Plav: 051 255 075
Gusinje: 051 251 450
Pljevlja: 052 301 264
Žabljak: 052 360 150
Bar: 030 313 336, 303 493
Ulcinj: 030 412 205
Bijelo Polje: 050 432 024
Mojkovac: 050 472 101
Kolašin: 020 865 645
Herceg Novi: 031 321 187, 322 293
Nikšić: 040 215 192, 220 034
Šavnik: 040 266 142
Plužine: 040 271 144
Berane: 051 230 128
Andrijevica: 051 230 920
Rožaje: 051 271 009
Kotor: 032 322 622, 322 624
Tivat: 032 674 646
Budva: 033 452 887

<http://www.csrcg.me/>

ANEKS 7

CRNA GORA

JU Centar za socijalni rad za opštine.....

Broj:

Podgorica, _____ **2018.godine**

Sklonište/prihvatište _____

PODGORICA

Predmet : Zamolnica

Molimo vas da u _____ primite na privremeni smještaj _____
rođen/a _____, JMBG _____ iz _____.
Razlog smještaja je _____

_____.

Molimo Vas da u skladu sa svojim obavezama i ovlaštenjima preduzmete sve radnje iz Vaše nadležnosti i zbrinete
žrtvu dok za tim bude postojala potreba, odnosno, do pronalaska adekvatnog oblika zaštite.

Važne napomene: _____

**Centar za socijalni rad se obavezuje da će u roku od 3 (tri) dana dostaviti rješenje o smještaju žrtve u
Skloništu/prihvatištu _____.**

Pripravni radnik CSR

Dežurna osoba u Skloništu/prihvatištu

U _____, **dana** _____

ANEKS 8

Evidentiranje i dokumentovanje sumnje na nasilje

Zdravstvena ustanova: _____

Mjesto: _____

Ljekar/ka: _____

Datum pregleda: _____

Vrijeme pregleda: _____

Anamneza

Ime i prezime: _____ Starost: _____ Pol: M ☐ Ž ☐

Pacijent/kinja ima djecu: Da ☐ Ne ☐ Broj djece: _____ Uzrast: _____

Razlog obraćanja:

- 1) Uznemirenost, bolovi, povrede, nesanica, isl.
- 2) Pacijent/kinja prijavljuje nasilje: Da ☐ Ne ☐
- 3) Roditelj/druga osoba prijavljuje da je pacijent/kinja žrtva nasilja: Da ☐ Ne ☐
- 4) Na osnovu čega je posumnjano na nasilje:

Mjesto nasilnog događaja, datum i vrijeme:

Mehanizam nanošenja povrede prema riječima pacijenta/kinje:

Sumnja se da je učinilac:

muž ☐ bivši muž ☐ sadašnji partner ☐ bivši partner ☐ otac ☐
majka ☐ brat ☐ sin ☐ staratelj ☐ drugo _____

Vrsta nasilja:

Fizičko nasilje ☐ Seksualno nasilje ☐ Emocionalno/psihološko nasilje ☐
Drugo _____

Da li su ugroženi drugi članovi porodice? Da ☐ Ne ☐

Koji: _____

Pacijentkinja je trudna: Ne ☐ Ne zna ☐ Da ☐ (nedjelja trudnoće _____)

Boluje od hroničnih bolesti: Ne ☐ Ne zna ☐ Da ☐ (navesti _____)

Ostali medicinski podaci:

poremećaj spavanja ☐ hronični bolovi ☐ glavobolje ☐
zloupotreba lijekova ili PAS ☐ Drugo _____

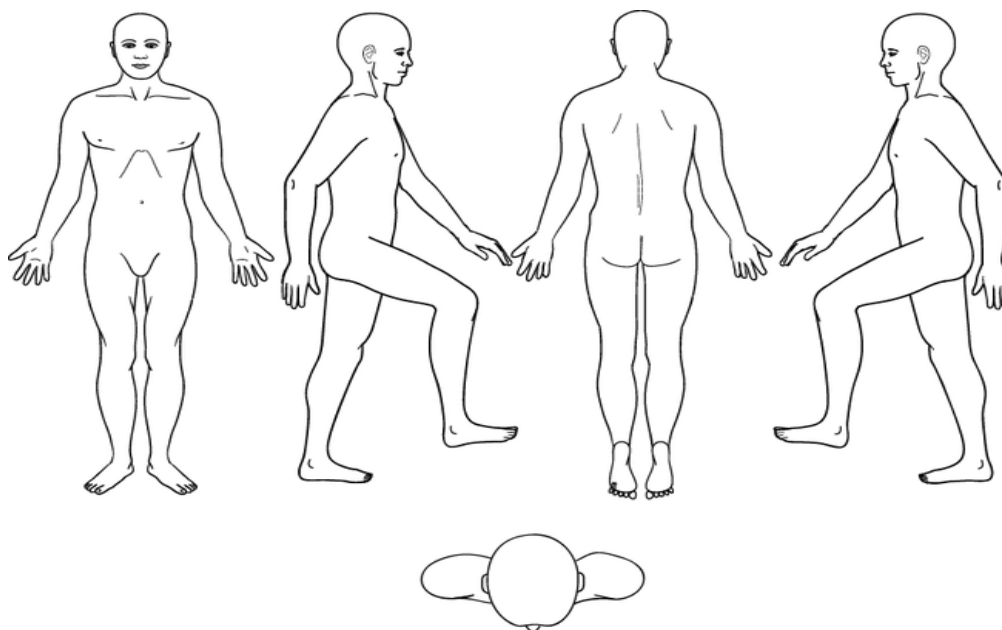
Postoje li podaci ili znaci prethodnog nasilja? Da ☐ Ne ☐

Klinički pregled:

Opšti status (uz dijagnozu na latinskom i maternjem jeziku):

Lokalni status/Tjelesne povrede (navesti vrstu, veličinu i lokalizaciju)

Označite – ucrtajte mjesto povrede na tjelesnoj mapi

Preduzete dopunske dijagnostičke procedure:

Zaključna ocjena:

visoka sumnja na nasilje ☐ umjerena sumnja na nasilje ☐ niska sumnja na nasilje ☐

Preduzete akcije:

- 1) Upućivanje specijalisti

- 2) Obraćanje centru za socijalni rad
- 3) Obraćanje policiji
- 4) Pomoć psihologa/psihijatra
- 5) Obraćanje NVO koje rade sa žrtvama nasilja_____
- 6) Drugo_____

Napomena

Potpis i faksimil ljekara

ANEKS 9

Evidentiranje i dokumentovanje sumnje na nasilje

Vaspitno-obrazovna ustanova:		Mjesto:	
Datum i vrijeme saznanja o nasilju:			
Podaci o djetetu:	Ime i prezime djeteta		
	Uzrast	Pol: M ☐ Ž ☐	
	Dijete je sa smetnjama u razvoju: Da ☐ Ne ☐		
	Školski uspjeh ostvaren u posljednjih pola godine (u slučaju školskog djeteta):		
	nedovoljan ☐ dovoljan ☐ dobar ☐ vrlodobar ☐ odličan ☐		
Podaci o porodici	Ime i prezime roditelja/staratelja		
	Br. braće i/sestara i uzrast (ukoliko imate inf.)		
	Adresa		
	Broj telefona		
Izvor podataka, način otkrivanja porodičnog nasilja (stavite znak x)	zabilješke stručne službe		
	zapažanja vaspitača/učitelja/nastavnika/nenastavnog osoblja		
	ličnim uvidom		
	izjavom djeteta koje je preživjelo nasilje		
	putem školskog sandučeta/kutije		
	izjavom roditelja/staratelja		
	uočavanjem znakova		
	na osnovu specifičnog ponašanja djeteta		
Drugo			
Opis ponašanja/događaja zbog kojeg se sumnja na nasilje			
Uočeni indikatori znaci nasilja (upisati „x“)	Opekotine različitog porijekla (od cigareta, vrole vode, i sl.) ili čiji oblik ukazuje na upotrebljeni predmet (pegla, grijalica, i sl.).		
	Ponavljane fizičke povrede		
	Modrice specifičnog oblika – trag šake, prstiju, tragovi kaiša ili kanapa, otisak ugriza odrasle osobe, i sl.		
	Modrice ili krvarenje iz genitalija – pri previjanju malog djeteta		

	Teškoće pri hodanju ili sjedjenju	
	Nemogućnost kontrole mokrenja i pražnjenja crijeva.	
	Neprikladna odjeća s obzirom na vrijeme, kako bi se pokrilo tijelo	
	Nesigurnost, odsutnost ili hronična depresivnost	
	Samodestruktivno ponašanje	
	Povučenost ili agresivnost – krajnost u ponašanju	
	Strah od dodira	
	Antisocijalno ili destruktivno ponašanje	
	Nagli pad uspjeha u školi	
	Nagle promjene u ponašanju i raspoloženju	
	Neočekivane i drastične promjene u težini (gubitak ili povećanje)	
	Neadekvatne emocionalne reakcije	
	Neurednost, zapuštenost djeteta, zastoje u rastu	
	Poremećaj navika (tikovi, sisanje prsta)	
	Bizarno, pretjerano, neuobičajeno seksualno ponašanje ili znanje	
	Nisko samopoštovanje	
	Strah od povratka kući	
	Sklonost zloupotrebi psihoaktivnih supstanci	
	Zavodničko ponašanje, promiskuitet, prostitucija tinejdžera	

***indikatori porodičnog nasilja nisu ograničeni na gore navedene**

Nasilnik/ca	poznat ☐ nepoznat ☐	
Ako je nasilnik poznat, navesti odnos sa žrtvom	otac ☐ majka ☐ brat ☐ sestra ☐ staratelj ☐ hranitelj ☐ drugo _____	
Sumnja se na vrstu porodičnog nasilja	fizičko nasilje ☐ seksualno nasilje ☐ emocionalno nasilje ☐ zanemarivanje ☐ Drugo: _____	
Zaključna procjena	niska sumnja na nasilje ☐ umjerena sumnja na nasilje ☐ visoka sumnja na nasilje ☐	
Preduzete akcije:	1) Obraćanje centru za socijalni rad 2) Obraćanje policiji 3) Pomoć psihologa u v.o. ustanovi 4) Obraćanje NVO koje rade sa žrtvama nasilja _____ 5) Drugo _____	
Odgovorno lice (ime i radno mjesto):		Potpis odgovorne osobe _____

ANEKS 10

Direktor svake vaspitno-obrazovne ustanove je u obavezi da sve zaposlene informiše o Protokolu, Obrascu i Tabeli ispod, koju će okačiti na vidno mjesto u Sali za sastanke. Kada zaposleni obavijesti direktora o sumnji na nasilje, direktor je u obavezi da mu dostavi na ispunjavanje obrazac Evidentiranje i dokumentovanje sumnje na nasilje.

NA ZID SALE ZA SASTANKE OBAVEZNO OKAČITI TABELU SA UPUTSTVOM ISPOD:

Ukoliko neko od učitelja, nastavnika, vaspitača, i drugih zaposlenih, uoči neke od navedenih znakova kod djeteta ili neke druge indikatore porodičnog nasilja, u obavezi je da hitno obavijesti direktora.

Mogući indikatori porodičnog nasilja
Opekotine razl. porijekla (od cigareta, vrele vode, i sl.) ili čiji oblik ukazuje na upotrebljeni predmet (pegla, grijalica, i sl.).
Ponavljane fizičke povrede
Modrice spec. oblika – trag šake, prstiju, tragovi kaiša ili kanapa, otisak ugriza odrasle osobe, i sl.
Modrice ili krvarenje iz genitalija – pri previjanju malog djeteta
Teškoće pri hodanju ili sjedjenju
Nemogućnost kontrole mokrenja i pražnjenja crijeva
Neprikladna odjeća s obzirom na vrijeme, kako bi se pokrilo tijelo
Nesigurnost, odsutnost ili hronična depresivnost
Samodestruktivno ponašanje
Povučenost ili agresivnost – krajnost u ponašanju
Strah od dodira
Antisocijalno ili destruktivno ponašanje
Nagli pad uspjeha u školi
Nagle promjene u ponašanju i raspoloženju
Neočekivane i drastične promjene u težini (gubitak ili povećanje)
Histeričnost, nedostatak emocionalne kontrole
Neurednost, zapuštenost djeteta, zastoje u rastu
Poremećaj navika (tikovi, sisanje prsta)
Poremećaji u govoru
Bizarno, pretjerano, neuobičajno seksualno ponašanje ili znanje
Nisko samopoštovanje
Strah od povratka kući
Bolest zavisnosti
Zavodničko ponašanje, promiskuitet, prostitucija tinejdžera

**indikatori porodičnog nasilja nisu ograničeni na gore navedene*

ANEKS 11

GRUBO I PSIHIČKO NASILJE- PRIMJERI I DOKAZIVANJE

NASILJE - OBLIK AGRESIVNOG PONAŠANJA PREMA DRUGOJ OSOBI, SEBI ILI IMOVINI.

- FIZIČKA ILI MENTALNA AGRESIJA, EMOCIONALNO ILI PSIHOLOŠKO ZLOSTAVLJANJE, SILOVANJE, PRIJETNJA ISTIM
- *BILO KOJI ČIN KOJI REZULTIRA POVREDOM ILI PATNJOM ŽRTVE*
- NAPAD JE SVAKA KONKRETNA OPASNA LJUDSKA RADNJA UPRAVLJENA NA UGROŽAVANJE ILI POVREDU ZAŠTIĆENOG PRAVNOG DOBRA /život ili tijelo/
- PSIHIČKO NASILJE najzastupljeniji oblik nasilja, ne rješava se efikasno jer je za psihičko nasilje najteže osigurati dokaze i dobiti konzistentan iskaz svjedoka/inje

Jedan od oblika nasilja u porodici , osim fizičkog , seksualnog i ekonomskog je i PSIHIČKO NASILJE – verbalni napadi, psihička prisila , psihičko maltretiranje, izazivanje trajnijeg i jačeg osjećanja osobne nesigurnosti, uznemirenosti, nespokojstva. Psihičko nasilje je krivično djelo.

Čl. 33 Istanbulske konvencije naglašava:„Stranke će poduzeti potrebne zakonodavne ili druge mjere kako bi osigurale inkriminisanje namjernoga ponavljanja prijetjećeg ponašanja usmjerenog na drugu osobu, koje uzrokuje da se on ili ona boji za svoju sigurnost.

Namjerno ponašanje koje znatno oštećuje psihološki integritet druge osobe putem prisile ili prijetnji. Pojam „namjerno“ ostavljen je nacionalnim zakonodavstvima.

Opseg prestupa ograničen je na namjerno ponašanje koje *teško oštećuje i šteti psihološkom integritetu druge osobe.*

Istanbulska konvencija pojašnjava da se to odnosi na obrazac ponašanja, a ne na izdvojeni događaj. Bitno je utvrditi zlostavljajući obrazac ponašanja koji se dešava tokom vremena.

U slučajevima psihičkog nasilja u porodici imamo prekršaj i krivično djelo. Kod prekršaja su već navedeni oblici psihičkog nasilja u ZZNP-u i to .

Čl. 8- prijeti napadom ili izaziva opasnost koja može prouzrokovati osjećaj lične nesigurnosti ili psihičku bol drugoga člana porodice

-verbalno napada, psuje,naziva pogrđnim imenom i na drugi način vrijeđa drugog člana porodice

-ograničava drugom članu porodice slobodu komuniciranja sa trećim licima

-uskraćuje san i drugu vrstu odmora , prijeti izbacivanjem iz stana i oduzimanjem djece

-uhodi i na drugi način grubo uznemirava drugog člana porodice

-drskim ponašanjem ugrožava porodični mir člana porodice sa kojim ne živi u porodičnoj zajednici

Razlikovanje između krivičnih i prekršajnih djela u odnosu na psihičko nasilje uočava se u intenzitetu odnosno istrajnosti koja prelazi prekršajnu odgovornost, i za postojanje kaznenog djela traži se veća kriminalna količina koja pretpostavlja kumulativno ispunjenje, težinu kršenja i prouzrokovanje teže posljedice / npr. izazivanje straha, dovođenje u ponižavajući položaj/

ZA KRIVIČNO DJELO bitno je da psihičko zlostavljanje uključuje kraće ili duže i kontinuirano ili s prekidima, direktno ili indirektno neiskazivanje ljubavi, ili pažnje prema drugom članu porodice .

To su najčešći slučajevi raznih oblika omalovažavanja, ruganja, iznošenja zahtjeva, i drugoga što može dovesti do gubitka samopouzdanja (Komentar KZ-a, Šime Pavlović)

Istanbulska konvencija NAČELNO ZABRANJUJE ALTERNATIVNO RJEŠAVANJE SPOROVA ILI PROCESA (medijacija, mirenje), jer žrtva nije u istom položaju kao počinitelj , ali propisuje mogućnost da država potpisnicama izabere nekaznene sankcije u vezi sa ovim oblikom nasilja s tim da se na taj način ne naruši kriminalizacija ovog oblika nasilja.

GRUBO NASILJE - suprotno od osnovne postavke da je pojedincu zajamčeno ljudsko dostojanstvo

Questio facti - težište treba prebaciti na objektivno poimanje grubog kao što su visok stepen nasilja, surovosti, posebno izražena bešćutnost, posebno izraženo ponižavanje , patnja žrtve

PREDSTAVLJA IZAZIVANJE JAČE FIZIČKE ILI PSIHIČKE BOLI BEZ NANOŠENJA TJELESNE POVREDE ILI NARUŠAVANJA ZDRAVLJA.Osobi se namjerno nanosi bol ili velika fizička ili mentalna patnja.

OKRUTNO – svaki postupak ili kažnjavanje koje u sebi sadrži brutalnost, bezobzirnost, ili nemilosrdnost. Prati ga teška duševna bol ili fizička patnja.

NELJUDSKO PONAŠANJE – postupak lišen svake humanosti, postupak bez ljudskosti, grubo narušavanje ljudskih svojstava.

PONIŽAVAJUĆE- zlonamjerno umanjuje značenje nečije osobnosti, koje izaziva tešku povredu dostojanstva, postupci koji kod drugog stvara osjećaj inferiornosti, gubitka samopoštovanja, stvaranja osjećaja straha i tjeskobe

- Brutalno
- Surovo
- Postupak lišen svake humanosti
- Zlostavljanje
- Sredstvo počinjenja djela / oružje, nesrazmjero u fizičkoj snazi, konstitucija žrtve, intenzitet udaranja, mjesta udaranja – glava, grudi, isl/
- Posebno ranjiva žrtva / dijete, trudnica, osoba s invaliditetom, starija osoba, bolest/
- Pojam podmuklosti – žrtva vjeruje počinitelju
- Ponavljanje
- Dužina vremena poduzimanih radnji
- Ponašanje žrtve / zapostavljanje, molbe da prestane, ignoriranje toga od strane počinitelja/
- Nemogućnost svake obrane / npr.žrtva na spavanju
- Bezosjećajnost
- svaka radnja kojom se iskazuje netrpeljivost
- gaženje ljudskog dostojanstva žrtve

Grubost se dokazuje dužinom trajanja protupravnog ponašanja, koja je prouzročila patnju žrtve, a nije dovela do težih tjelesnih povreda ili narušavanja zdravlja. Pod zdravljem podrazumijevamo fizičko i psihičko stanje neke osobe. Zdravlje se iskazuje kroz tri dimenzije: medicinsku, psihološku i socijalnu – možda treba vještačenje.

Patnja utiče na funkcioniranje žrtve – osobe , a često ne isključuje ni neki mentalni poremećaj za što su nam potrebni vještaci.

ANEKS 12

OBAVJEŠTENJE

OB -TZ

EVIDENCIONI I UPUTNI PODACI

TUŽILAŠTVO _____ Broj podneska _____

Datum podneska _____ Vrijeme podneska _____

Status prijave ☐ krivična ☐ prekršajna ☐ ostale **Datum pokretanja postupka** _____

Broj prijave _____ Datum i vrijeme prijave _____

Oblik podneska ☐ neposredno ☐ telefonski ☐ papirni ☐ elektronski

Podnosilac podneska ☐ lično ☐ srodnici ☐ građani ☐ po služ. dužnosti ☐ organizacije/institucije

☐ centar za socijalni rad ☐ škol./predškolske ☐ PU SDZ ☐ zdravstvene ☐ LS ☐ drugo**Prezime i ime podnosioca****Adresa i telefon**

Razlog obraćanja ili upućivanja - nasilje u porodici

Opis prijave

Opis (prekršaj/krivično djelo/ostale)

Prethodna evidencija u Tužilaštvu

Drugi organi, odnosno organizacije ili lica koja imaju saznanja

Djeca su dio porodice ☐ Da ☐ Ne

LIČNI PODACI O POTENCIJALNOJ ŽRTVI NASILJA

Prezime, ime roditelja i ime _____ Pol ☐ M ☐ Ž

[illegible]

Ulica, broj, opština, mjesna zajednica

Prebivalište		Telefon _____
---------------------	--	---------------

Boravište		Telefon _____
------------------	--	---------------

Državljanstvo _____ Etnička pripadnost _____ Mater/govorni jezik _____

Značajni podaci o žrtvi

PODACI O ČLANOVIMA PORODICE

Prezime i ime	Srod/odnos	God.rođenja	Adresa i telefon	Zanimanje i kvalifikac.
---------------	------------	-------------	------------------	-------------------------

1

	☐			
	☐			
	☐			
Napomene				
PODACI O OSUMNJIČENOM				
Prezime, ime roditelja i ime _____			Pol ☐ M ☐ Ž	
Datum rođenja _____ Mj. rođenja _____		JMB		
Ulica, broj, opština, mjesna zajednica				
Prebivalište				Telefon _____
Boravište				Telefon _____
ZAKLJUČAK				
Preduzete radnje				
Planirane radnje				
Obrazloženje				
Registarski br.korisnika				
TUŽILAC _____				

ANEKS 13

Ako ste žrtva koja u sudskom postupku učestvuje kao oštećeni/a imate pravo:

- služiti se sopstvenim jezikom;
- da vas sud i državni tužilac informišu o toku postupka;
- na pravnog punomoćnika/cu (advokat/ica koji/a će zastupati vaša prava). Za žrtve nasilja u porodici ova usluga je besplatna, a možete je ostvariti preko pravnih službi koje se nalaze u sudu pred kojim se vodi postupak ili koji je nadležan za opštinu u kojoj ste prijavili nasilje;
- upozoravati na činjenice i predlagati dokaze;
- postavljati pitanja optuženom, svjedocima i vještacima, kao i iznositi primjedbe i objašnjenja u pogledu njihovih iskaza;
- prisustvovati dokaznom ročištu i raspravi i iznijeti završnu riječ;
- izvršiti uvid u spis predmeta;
- zatražiti informaciju od državnog tužioca o preduzetim radnjama povodom vaše prijave;
- dobiti obavještenje o odbacivanju krivične prijave ili odustajanju državnog tužioca od krivičnog gonjenja;
- podnijeti pritužbu višem državnom tužiocu;
- preuzeti krivično gonjenje od državnog tužioca (ako je tužilac odbacio krivičnu prijavu) i podnijeti privatnu tužbu;
- zatražiti povraćaj u pređašnje stanje i tako sanirati svoje neprisustvovanje glavnom pretresu, ali samo ukoliko iz opravdanih razloga nije došao na sud, što procjenjuje sud;
- dobiti obavještenje o ishodu krivičnog postupka;
- podnijeti imovinsko pravni zahtjev t.j. tražiti naknadu štete od počinioca tokom krivičnog postupka ,ili u odvojenom postupku (građanskoj parnici).

ANEKS 14

OBAVJEŠTENJE

OR-

EVIDENCIONI I UPUTNI PODACI

SERVIS PODRŠKE _____ Broj podneska _____

Datum podneska _____ **Vrijeme podneska** _____

Oblik podneska ☐ neposredno ☐ telefonski ☐ papirni ☐ elektronski

Podnosilac podneska ☐ lično ☐ srodnici ☐ građani ☐ po služ. Dužnosti

☐ organizacije/institucije ☐ sud ☐ prekršajni ☐ osnovni ☐ viši

☐ tužilaštvo ☐ centar za socijalni rad ☐ škol./predškolske ☐ PU SDZ ☐ zdravstvene ☐ LS ☐ drugo

Prezime i ime podnosioca

Adresa i telefon

Razlog obraćanja ili upućivanja - nasilje u porodici

Opis prijave

Prethodna evidencija u NVO

Drugi organi, odnosno organizacije ili lica koja imaju saznanja

Djeca su dio porodice ☐ Da ☐ Ne

LIČNI PODACI O POTENCIJALNOJ ŽRTVI NASILJA

Prezime, ime roditelja i ime _____ **Pol** ☐ M ☐ Ž

Datum rođenja _____ **Mjesto rođenja** _____ **JMB**

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Ulica, broj, opština, mjesna zajednica

Prebivalište

Telefon _____

Boravište

Telefon _____

Državljanstvo _____ **Etnička pripadnost** _____ **Mater/govorni jezik** _____

Značajni podaci o žrtvi

PODACI O ČLANOVIMA PORODICE															
Prezime i ime	Srod/odnos	God.rođenja	Adresa i telefon												
	☐														
	☐														
	☐														
Napomene															
PODACI O POTENCIJALNOM UČINIOCU															
Prezime, ime roditelja i ime _____														Pol ☐ M ☐ Ž	
Datum rođenja _____		Mjesto rođenja _____		JMB											
Ulica, broj, opština, mjesna zajednica															
Prebivalište										Telefon					
Boravište										Telefon					
Značajni podaci o učiniocu															
ZAKLJUČAK															
Preduzete mjere:															
Planirane akcije:															
Obrazloženje:															
Registarski br.korisnika															
ODGOVORNO LICE _____															

ANEKS 15

LOGO NVO

ADRESA NVO:

TEL:

E-MAIL:

WEB SAJT:

Na osnovu člana 16 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici („Službeni list CG“ broj 46/2010), između nevladine organizacije _____ i korisnice usluge _____, dana _____ zaključuje se

UGOVOR O PRUŽANJU USLUGE - PRATNJA OD STRANE POVJERLJIVOG LICA

Član 1

Predmet ovog Ugovora je definisanje uslova i načina pružanja usluge – **Pratnja od strane povjerljivog lica.**

Ugovorene strane su saglasne da međusobne odnose sporazumno regulišu, u duhu međusobnog povjerenja, a u skladu sa osnovnim načelima rada _____ (naziv nevladine organizacije) – solidarnost, tolerancija, nenasilje i nediskriminacija.

Član 2

Usluga - Pratnja od strane povjerljivog lica je besplatna i namijenjena ženama i djeci – žrtvama nasilja.

Član 3

Korisnica koristi uslugu, dobrovoljno.

Član 4

Usluga - Pratnja od strane povjerljivog lica se pruža na određeno vrijeme, tj. najduže na period od 12 mjeseci, a u zavisnosti od urađene procjene potreba, rizika i individualnog plana pomoći za korisnicu.

Član 5

Korisnica je sama izabrala lice iz organizacije ili joj je, na njen zahtjev, organizacija odredila povjerljivo lice _____ (ime i prezime lica iz NVO, JMB), koja će prisustvovati svim postupcima i radnjama u vezi zaštite Korisnice.

Član 6

Povjerljivo lice će uz punu materijalnu i moralnu odgovornost, kao profesionalnu tajnu, čuvati sve informacije koje sazna, a koje su u vezi sa Korisnicom usluge.

Član 7

Korisnica usluge je saglasna da ni u kojoj situaciji neće zloupotребiti informacije ili podatke o Povjerljivom licu do kojih dođe slučajno ili namjerno, a koji se tiču privatnosti Povjerljivog lica (broj telefona, kućna adresa, članovi porodice, i sl.). U slučaju povrede privatnosti, Povjerljivo lice zadržava pravo da može raskinuti saradnju sa Korisnicom usluge.

Član 8

Ugovorene strane su saglasne da _____ (naziv nevladine organizacije) može kroz redovnu proceduru, a najmanje 7 dana ranije, obavijestiti korisnicu da su prestali razlozi za nastavak pružanja Usluge pratnje u ulozi povjerljivog lica.

Član 9

Ovaj ugovor stupa na snagu od dana potpisivanja Ugovora.

Direktorka NVO

Korisica usluge

Povjerljivo lice

JMB _____

ANEKS 16

SIGURNOSNI PLAN ZA ŽRTVE NASILJA

1. Osnovne informacije

Ime i prezime: _____

Datum: _____

Procjena rizika (kratko): _____

2. Hitni kontakti

- Policija / hitna pomoć: 112
- Sigurno sklonište / centar za pomoć: _____
- Prijatelj / član porodice koji može pomoći: _____
- Advokat / pravna pomoć: _____
- Psihološka podrška / savjetovište: _____

3. Signal za pomoć

Dogovorena riječ ili gest koji označava opasnost: _____

Osoba koja prepoznaje signal: _____

4. Plan bijega

- Glavni izlaz: _____
- Alternativni izlaz (prozor, terasa, pomoćni izlaz): _____
- Sigurna destinacija (osoba, adresa): _____

5. Torba za hitne slučajeve

Mjesto gdje je skrivena: _____

Sadržaj torbe:

- Lična dokumenta (lična karta, pasoš, rodni listovi djece)
- Novac, bankovna kartica, ključ od auta/stana
- Mobilni telefon i punjač / rezervni telefon
- Lijekovi, zdravstvena dokumentacija
- Kopije dokaza o nasilju (fotografije, prijave, zapisnici)

6. Digitalna sigurnost

- Promijeniti lozinke (email, banke, društvene mreže)
- Isključiti dijeljenje lokacije na uređajima
- Provjeriti da li je uređaj bez nadzora (nema sumnjivih aplikacija)
- Koristiti novi email/telefon za komunikaciju ako je potrebno

7. Djeca i kućni ljubimci

- Osoba koja može preuzeti dijete: _____
- Obavijestiti školu/vrtić (ako je bezbjedno): _____
- Spakovana torba za dijete: _____

8. Finansijska sigurnost

- Tajni nalog / štednja (gdje i kako): _____
- Pristup gotovini u hitnim slučajevima: _____

9. Pravni koraci

- Fotografije povreda i prijetnji: _____
- Bilješke o incidentima (datum, vrijeme, svjedoci): _____
- Podnesene prijave (gdje i kada): _____

10. Emocionalna podrška

- Osoba kojoj se mogu obratiti: _____
- Organizacija za podršku: _____

11. U slučaju neposredne opasnosti

- Pozvati 112 ako postoji hitna prijetnja.
- Ako nije moguće pozvati - poslati dogovorenu poruku ili signal.
- Napustiti prostor i otići na sigurnu lokaciju.

Napomena za stručnjake

Plan se izrađuje uz saglasnost osobe i ne ostavlja se na lokaciji gdje počinitelj može doći do njega. Plan se redovno revidira jer se rizici mogu mijenjati.

ANEKS 17

REZIME PROGRAMA OBUKE

Naziv programa obuke
„Unapređenje socijalne kohezije kroz prevenciju rodno zasnovanog nasilja, zaštitu od porodičnog nasilja sa fokusom na zaštitu djece“
Ciljevi i zadaci programa obuke i oblast socijalne i dječje zaštite na koju se odnose
Opšti cilj je da se osnaže stručni radnici/ce centara za socijalni rad za dosljednu, etičku i standardizovanu primjenu Konvencije o pravima djeteta i Istanbulske konvencije u prevenciji rodno zasnovanog nasilja, sa posebnim fokusom na djecu, kako bi svojim radom doprinijeli jačanju socijalne kohezije i izgradnji zajednice zasnovane na povjerenju, solidarnosti i jednakosti. Specifični ciljevi su: primjena principa KPD u svakodnevnom radu, unapređenje procjene rizika i sigurnosnog planiranja, razvijanje rodno osjetljivog pristupa u radu CSR, uključivanje djece u postupke odlučivanja prilagođeno uzrastu, jačanje multisektorske saradnje i koordinacije i standardizacija dokumentovanja i izvještavanja. Zadaci programa su osposobiti učesnike za dosljednu primjenu međunarodnih i domaćih standarda zaštite, razviti vještine praktične procjene rizika i izrade sigurnosnih planova, omogućiti prepoznavanje i adekvatno reagovanje na rodno zasnovano nasilje, primijeniti alate i metode za uključivanje djece i osiguranje njihovog najboljeg interesa i podstaći vođenje koordinacije i saradnje sa policijom, zdravstvom, obrazovanjem, sudovima i NVO, kao i naprijediti kvalitet dokumentovanja i izvještavanja u radu CSR.
Sadržaj programa obuke

Uvod: Program polazi od obaveza Crne Gore u zaštiti djece i žena kroz primjenu međunarodnih konvencija (KPD i IK). Posebno se naglašava ključna uloga **centara za socijalni rad (CSR)** kao prve linije zaštite i potrebe za njihovim osnaživanjem kroz standardizovane alate i kontinuiranu edukaciju.

Teorijska zasnovanost: Program je utemeljen na međunarodnim standardima i nacionalnom zakonodavstvu. Osnova su principi Konvencije o pravima djeteta (nediskriminacija, najbolji interes, pravo na razvoj i participaciju) i Istanbulske konvencije (4P model – prevencija, zaštita, procesuiranje i politike). Posebno se naglašavaju trauma-informisani i rodno osjetljivi pristup, kao i multisektorska saradnja u kojoj CSR ima centralnu ulogu. CSR djeluju u okviru Ustava i ključnih zakona: o socijalnoj i dječjoj zaštiti, zaštiti od nasilja u porodici, rodnoj ravnopravnosti, zabrani diskriminacije i porodičnog zakona. Program osnažuje stručne radnike CSR da dosljedno primjenjuju ove norme, usklađujući praksu sa međunarodnim obavezama i nacionalnim strategijama.

Tematski moduli programa: Prava djeteta i biopsihosocijalni pristup – zaštita i osnaživanje djece u riziku; Tranzicioni modeli zaštite – od procjene rizika do reintegracije u zajednicu; Pristup usmjeren na korisnika – individualizacija intervencija; Trauma-informisani pristup – podrška koja sprječava retraumatizaciju; Evidencijski zasnovane prakse – standardizovani alati i multisektorska koordinacija; Rodna ravnopravnost i intersekcionalnost – uklanjanje barijera i prepoznavanje višestruke diskriminacije.

Ciljevi programa: Opšti cilj je da se osnaže stručni radnici/ce centara za socijalni rad za dosljednu, etičku i standardizovanu primjenu Konvencije o pravima djeteta i Istanbulske konvencije u prevenciji rodno zasnovanog nasilja, sa posebnim fokusom na djecu, kako bi svojim radom doprinijeli jačanju socijalne kohezije i izgradnji zajednice zasnovane na povjerenju, solidarnosti i jednakosti.

Specifični ciljevi obuhvataju: primjenu principa KPD, unapređenje procjene rizika i sigurnosnog planiranja, rodno osjetljiv pristup, učešće djece u postupcima, multisektorsku saradnju i standardizaciju dokumentovanja. **Kompetencije koje razvija program:** Polaznici razvijaju opšte kompetencije (razumijevanje standarda, etičko djelovanje, prepoznaju značaj prevencije rodno zasnovanog nasilja i zaštite djece kao ključnih faktora za jačanje socijalne kohezije, kritičko promišljanje prakse) i posebne kompetencije (primjena KPD i IK, prepoznavanje obaveza CSR, kreiranje intervencija u skladu s najboljim interesom djeteta i zaštitom od nasilja).

Ciljna grupa i krajnji korisnici: Obuka je namijenjena stručnim radnicima CSR (socijalni radnici, psiholozi, pedagozi, pravnici, specijalni pedagozi, defektolozi, logopedi, andragozi, sociolozi i drugim stručnim radnicima u skladu sa aktom o sistematizaciji radnih mjesta u CSR). Krajnji korisnici žrtve nasilja, odnosno djeca i njihove majke, djeca svjedoci nasilja, žene žrtve nasilja, njihove porodice i lokalne zajednice.

Metodologija rada: Obuka se realizuje kroz interaktivne metode: kratka predavanja, prezentacije, grupni rad, studije slučaja, role-play simulacije i vježbe procjene rizika. Na taj način teorija se povezuje sa praktičnim vještinama potrebnim u CSR.

Plan obuke: Dan 1: Primjena Konvencije o pravima djeteta u praksi CSR – principi, procjena rizika, učešće djece, multisektorska saradnja i dokumentovanje; Dan 2: Primjena Istanbulske konvencije u praksi CSR – procjena rizika nasilja nad ženama, osjetljive grupe, multisektorski odgovor, standardi kvaliteta i komunikacija u kriznim situacijama.

Kompetencije koje će program obuke razvijati

Opšte kompetencije:

Učesnici će nakon obuke biti osposobljeni da:

- razumiju međunarodne i domaće standarde zaštite djece i žrtava rodno zasnovanog nasilja i njihovu primjenu u praksi centara za socijalni rad,
- primjenjuju principe etičkog, rodno osjetljivog i profesionalnog djelovanja u svakodnevnom radu sa djecom i ženama,
- prepoznaju značaj prevencije rodno zasnovanog nasilja i zaštite djece kao ključnih faktora za jačanje socijalne kohezije,
- kritički sagledavaju sopstveni profesionalni rad i kontinuirano ga unapređuju kroz evidencijski zasnovane i multisektorske pristupe.

Posebne kompetencije koje program razvija ogledaju se u tome što će polaznici obuke nakon programa biti u stanju da:

- interpretiraju i primjenjuju ključne odredbe UN Konvencije o pravima djeteta i Istanbulske konvencije u radu centara za socijalni rad,
- razlikuju obaveze i odgovornosti centara za socijalni rad u zaštiti djece i žrtava nasilja,
- povezuju teorijska znanja sa praktičnim izazovima u radu sa korisnicima,
- osmišljavaju i primjenjuju intervencije koje su zasnovane na principu najboljeg interesa djeteta i zaštite od nasilja.

Ciljna grupa profesionalaca kojima je obuka namijenjena

Obuka je namijenjena stručnim radnicima CSR (socijalni radnici, psiholozi, pedagozi, pravnici, specijalni pedagozi, defektolozi, logopedi, andragozi, sociolozi i drugim stručnim radnicima u skladu sa aktom o sistematizaciji radnih mjesta u CSR). Krajnji korisnici žrtve nasilja, odnosno djeca i njihove majke, djeca svjedoci nasilja, žene žrtve nasilja, njihove porodice i lokalne zajednice.

Uslovi za uključivanje profesionalaca u obuku

1. Završene osnovne akademske studije iz društveno-humanističkih nauka (socijalni rad, psihologija, pedagogija, pravo, specijalna pedagogija, defektologija, logopedija, andragogija, sociologija...)
2. Poželjno prethodno iskustvo u radu sa djecom i ženama žrtvama nasilja
3. Prioritet: zaposleni u centrima za socijalni rad

Krajnji korisnici

Krajnji korisnici obuke su djeca u riziku, djeca i njihove majke žrtve i svjedoci nasilja, žene žrtve nasilja, njihove porodice i lokalne zajednice.

Broj učesnika u grupi (min/max)

Minimalno 12 učesnika, maksimalno 22 učesnika

Dužina trajanja programa obuke

Dva dana po 8 sati, 16 sati ukupno